

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLMOUCI**

KATEDRA SLAVISTIKY

**Samizdatová literatura a její překlad:
na materiálu povídky J. M. Daniela *Čelovek iz MINAPa***

Samizdat Literature and Its Translation:
based on the short story *Tchelovek iz MINAPa* by J. M. Daniel

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYPRACOVALA: Bc. Šárka Hanáková

VEDOUCÍ PRÁCE: Mgr. Olga Chadaeva, Ph.D.

2019

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, dne 9. 12. 2019

---

podpis

PODĚKOVÁNÍ

Mnohokrát děkuji své vedoucí Mgr. Olze Chadaevě, Ph.D. za užitečnou pomoc při hledání výběru díla, vstřícný přístup během konzultací, cenné rady i připomínky, které mi poskytla v průběhu psaní diplomové práce. Rovněž bych chtěla poděkovat docentce PhDr. Zdeňce Vychodilové, CSc. za odborný překladatelský názor, který mi při kládání povídky poskytla.

---

podpis

OBSAH

ÚVOD	- 1 -
TEORETICKÁ ČÁST	- 3 -
1. SAMIZDAT	- 3 -
1.1. Charakteristika pojmů samizdat, tamizdat aj.....	- 3 -
2. HISTORIE SAMIZDATU	- 8 -
2.1. Cenzura v tisku	- 8 -
2.2. Vznik a vývoj samizdatové literatury v Rusku druhé poloviny XX. století ...	- 12 -
2. 2. 1. Ruská zahraniční literatura - rozvoj tamizdatu	- 20 -
2.3. Vznik a vývoj samizdatové literatury v České republice	- 22 -
2.3.1. Československá exilová literatura	- 29 -
3. J. M. DANIEL V OBDOBÍ SAMIZDATU	- 33 -
3.1. Soudní proces s J. M. Danielem a A. D. Siňavským	- 34 -
3.2. Charakteristika díla	- 36 -
PRAKTICKÁ ČÁST	- 40 -
4. PŘEKLAD POVÍDKY	- 40 -
4.1. Krátký translátologický rozbor díla	- 56 -
ZÁVĚR	- 64 -
PEŽIOME	- 66 -
BIBLIOGRAFIE	- 74 -
Knižní zdroje	- 74 -
Elektronické zdroje	- 79 -
Slovníky a příručky	- 80 -
PŘÍLOHY	- 81 -
Originální text	- 81 -
Portrét J. M. Daniela a A. D. Siňavského	- 99 -
PODKLAD PRO ZADÁNÍ DP	- 100 -

ÚVOD

Předmětem předkládané diplomové práce je rozšíření povědomí o ruské samizdatové literatuře, příčině jejího formování a šíření na území Svazu sovětských socialistických republik, ale i upozornění na přítomnost cenzury, která s tímto jevem úzce souvisí. Pro srovnání jsme pod historii samizdatu zařadili rovněž českou zakázanou a exilovou literaturu dvacátého století.

Tématem diplomové práce je přiblížení čtenářům právě oblasti ruské samizdatové literatury, jakožto i pokus o vhled do překladatelské problematiky. Proto byl výběr díla pro překlad ovlivněn mnoha faktory, přičemž důležitou roli hráli např. literární žánr, rozsah díla, ale také obsahová stránka, jež by mohla co nejlépe a nejuvýstižněji charakterizovat období cenzury i politický kontext ve vztahu k sovětské literární tvorbě. Avšak vzhledem k tomu, že tato diplomová práce není primárně prací překladatelskou, byla hledána především díla s menším rozsahem textu, jako jsou básně, novely, povídky nebo vybrané kapitoly z knih. Z tohoto důvodu jsme se na základě obšírné rešerše ruských samizdatových autorů a jejich tvorby tzn. děl, která doposud nebyla přeložena do českého jazyka, rozhodli pro překlad povídky J. M. Daniela *Čelovek iz MINAPa*, zejména kvůli obsahové stránce díla na sociálně-politické téma.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části tj. část teoretickou a praktickou, které jsou poté rozčleněny do několika kapitol a podkapitol.

V úvodní části diplomové práce popisujeme výklad pojmů samizdat i tamizdat s pomocí ruských i českých slovníků a zároveň vymezujeme základní pojmy spojené s neoficiální literaturou na československém území. V teoretické části dále charakterizujeme období samizdatu napříč celým dvacátým stoletím, přičemž klademe důraz na druhou polovinu XX. století, jež se nejvíce zasloužila o rozvoj samizdatu i tamizdatu v SSSR. Pro ucelenější pohled na neoficiální kulturu rovněž uvádíme pohled na situaci samizdatové a exilové literatury v Československu. Za účelem správného pochopení tohoto historického fenoménu věnujeme pozornost i cenzuře a cenzurování tiskovin, jakožto i obecné charakteristice života spisovatele J. M. Daniela a soudnímu procesu, který byl namířený proti jeho osobě a dalšímu spisovateli A. D. Siňavskému, kterýžto zároveň značně ovlivnil další vývoj samizdatu.

V části praktické představujeme jako ukázkou tvorby J. M. Daniela přeloženou povídku *Čelovek iz MINAPa*, kterou dále uvádíme pod názvem *Člověk z profanáku*. Soustředíme se na analýzu překladu z obecného translatologického hlediska a zabýváme

se konkrétními problematickými místy, která rozdělujeme do několika skupin. Nejvíce zkoumáme lexikální rovinu, přičemž uvádíme dělení na vlastní jména, hovorové a slangové výrazy i terminologii a zkratky. Na stylistické úrovni se nejvíce zabýváme překladem přechodníků a hovorových částic. Překlad reálií, frazeologismů, aluzí i názvu díla řadíme pod pragmatické hledisko.

Při překládání dané povídky nebylo nutné brát v potaz věkovou kategorii čtenářů, jak tomu bývá např. u dětské literatury, což považujeme za velkou výhodu, jelikož jsme se nemuseli omezovat v používání různých jazykových prostředků. Konkrétní problematické oblasti jsme řešili bez pomoci odborníků a spíše jsme se zaměřili na vlastní vnímání textu, zachování expresivity, ironie i náznaků vulgárnosti, dobových nuancí a formulací.

Cílem diplomové práce je tedy nejen rozšířit povědomí o ruské a z části české samizdatové literatuře a přiblížit tento fenomén cílovému čtenáři, ale i vytvořit adekvátní překlad tehdejší samizdatové tvorby a zhotovit ho v takové podobě, která bude v co největší míře působit na recipienta tak, jako působí originál na ruského čtenáře.

Závěr diplomové práce je věnován výsledkům nashromážděného materiálu, v němž se pokusíme o shrnutí získaných informací a v přílohách najdeme originální text povídky i portréty odsouzených spisovatelů J. M. Daniela a A. D. Siňavského.

TEORETICKÁ ČÁST

1. SAMIZDAT

Termínem **samizdat** bývají označovány především **neoficiální necenzurované texty**, jakožto i **literatura** a jejich následné šíření ke čtenářům (Еремеева 2009: 56), a to nejen na území SSSR, ale i v Československu. Charakteristickým rysem samizdatu je negativní postavení proti totalitní moci, neboli konflikt jednotlivce se systémem, jak uvádí L. Korolevová a I. Garkin (Королева, Гарькин 2014: 2). Především pak ve druhé polovině XX. století byly ruské tiskoviny pod přísným dohledem státu, každý časopis, kniha, nebo článek v novinách byl cenzurován a svobodně vyjadřovat svůj názor bylo velice obtížné (Королева 2014: 3). Nicméně již ve dvacátých a třicátých letech lze vyzorovat několik textů, které cenzuru obcházeli (Савенко 2013: 54).

Ačkoliv se stát snažil ze všech sil eliminovat informace, jež by nějakým způsobem mohly mít negativní vliv na SSSR, existovaly i některé vrstvy společnosti, které byly o něco „odvážnější“ a vymyslely si vlastní způsob, jak se k neoficiální literatuře dostat. Například O. Dorman (Дорман 2010: 247) popisuje, jak ručně a na psacím stroji, obvykle ve čtyřech vyhotoveních, přepisovala básně L. Lunginová, vázala je do brožurek a předávala dál svým přátelům. W. Kazak (1988: 666) zase připomíná kromě psacího stroje a fotokopii ještě zápisy na magnetofonové pásky, tzv. „*magnitizdat*“.

Samizdat tedy můžeme chápat jako způsob, využívající všechny dostupné prostředky k vydávání a **šíření neoficiálních necenzurovaných tiskovin** různého charakteru (od románů, novel, povídek, přes publicistické texty, vědecké články, manifesty, otevřené dopisy, texty s náboženskou tematikou, ale i filozofické a historické teze apod.), tj. způsob, který se zasloužil nejen o transformaci ideologického myšlení obyvatelstva, ale také v lecčem ovlivnil komunistický režim i samotnou literaturu (Игрунов 2005: 8–9).

1. 1. Charakteristika pojmů samizdat, tamizdat aj.

Samizdat (z ruského *самиздат*) je složeninou dvou ruských slov *сам* + *издательство*, neboli *samo-vydávání*. Jedná se o vydávání neoficiální literatury, velmi často označovanou termínem **zakázaná literatura**.

Большой толковый словарь русского языка (Кузнецов 1998: online) popisuje samizdat následovně: „V době SSSR nelegální a necenzurované rozmnožování literárních děl.“¹

Толковый словарь языка Совдепии (Мокиенко, Никитина 1998: 531) vysvětluje pojem samizdat, jako „vydávání literatury (obvykle antisovětského zaměření) prostřednictvím nestátních nakladatelství v sovětském období.“²

Skljarevskaja G. N. (Скляревская 1998: 558) interpretuje samizdat hned dvěma způsoby:

- a) „Nelegální rozmnožování a šíření literatury v sovětském období, zakázané na území SSSR dle ideologických přesvědčení.“³
- b) „Díla samotná, jež jsou v sovětském období šířena a rozmnožována nelegálně.“⁴

Přestože slovo samizdat je čistě ruského původu, čeština si tento termín osvojila a do dnes jím bývá označována zakázaná literatura také v tehdejší ČSSR. Například *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž* pod vedením Jiřího Krause (2006: 712) charakterizuje samizdat jako „ilegální vydávání tiskovin, zvláště politického zaměření“ a Lumír Klimeš (1995: 677–678) nabízí dvě možné, obsahově detailnější, definice tohoto pojmu:

- a) „Ilegální vydávání volených spisů, původně v SSSR, pak také jinde, zpravidla v malém nákladu a technicky primitivním způsobem (např. opisováním na stroji s průpisy).“
- b) „Levné, technicky málo dokonalé rozmnožování dovolených rukopisů v případech, kdy si instituce nemůže dovolit z finančních důvodů je řádně tisknout, nebo byly-li příslušné časopisy zrušeny.“

Z následujícího výčtu vyplývá, že autoři ruských i českých slovníků interpretují samizdat obdobným způsobem a velmi často ho popisují slovy – zakázaný, nelegální, proti stávajícím ideologiím apod.

Slovo samizdat však není jediné, které můžeme použít v souvislosti s vydáváním a šířením necenzurovaných tiskovin. Existuje hned několik ekvivalentů, jimiž můžeme

---

¹ Překlad citace vlastní. Orig.: «в СССР: нелегальное бесцензурное размножение литературных произведений».

² Vlastní překlad citace. Orig.: «Самиздат – издание литературы (обычно антисоветской направленности) негосударственными издательствами в советский период».

³ Vlastní překlad citace. Orig.: «В советское время: нелегальное тиражирование и распространение литературы, запрещенной в СССР по идеологическим соображениям».

⁴ Vlastní překlad citace. Orig.: «В советское время: сами произведения, тиражуемые и распространяемые нелегально».

daný termín nahradit. Jedná se zejména o přídavné jméno «запрещенный» neboli **zakázaný**, tzv. zakázaná literatura a jeho nejrůznější odvozeniny.

Jasně, stručně a srozumitelně vysvětlení najdeme i ve výkladovém slovníku od Skljarevské Galiny Nikolajevny (Скляревская 1998: 246), která vysvětluje daný pojem tímto způsobem: „zakázaný, -á/-é. V sovětském období zakázaný, nedovolený nejen ze sociálního hlediska, ale i ideologicky nebezpečný (*spisovatel, román, film*).“⁵

Chceme-li lépe pochopit, jak fungoval samizdat na území tehdejšího Československa, je nezbytné si vymezit několik pojmů a rozdílů mezi nimi, aby nedocházelo k jejich nesprávnému pochopení.

- a) **Samizdat** – bývá mnohdy zaměňován za synonyma *neoficiální, zakázaná, paralelní, podzemní, nezávislá* nebo *ineditní literatura* (Gruntorád 2001: 494).
- b) **„Divoký samizdat“** – „neautorizované opisy, pořizené amatérsky z jiných opisů, často také neautorizovaných, a šířené přáteli přátel či známých původních vydatelů“, citace Jiřího Gruntoráda (2001: 488).
- c) **Ineditní literatura** – tímto termínem bývá často označována *neoficiální či nelegální literatura*, jakožto i samizdat, pod kterým rozumíme literární díla, jež nemohou z jakýchkoliv příčin vycházet. Ineditní v překladu znamená „*nevydaný*“ (Palek 2009: 5–11).
- d) **Alternativní kultura** – pod alternativní kulturou rozumíme konflikty mezi komunistickým režimem totalitní moci (tj. státními orgány) a kulturou svobodného myšlení ve všech možných sférách od umění, přes hudbu, divadlo až po samotnou literaturu. Ve spojení s alternativní kulturou bývá užíváno nejrůznějších adjektiv, např. *kultura neoficiální, ilegální, podzemní, undergroundová, disidentská* apod. (Alan 2001: 17–19). Oblast alternativní kultury můžeme pomyslně rozdělit na dva proudy: *underground* a *disent*.
  - 1) **Underground** – sféra alternativní kultury, která zavrhovala totalitní režim (ačkoliv primárně nešlo o vyjadřování nesouhlasu stran politiky), kladla především důraz na nezávislost a tvůrčí osobitost, vytvářela si své vlastní kruhy, nebála se používat vulgarismy nebo sexuální podtext. Šlo o jistou formu životního stylu (Alan 2001: 19).
  - 2) **Disent** – druhá oblast alternativní kultury, jež odmítala komunistický režim, avšak oproti undergroundu projevovala myšlenky proti současné politické

---

⁵ Překlad citace vlastní. Orig.: «запрещенный, ая, ое. В советское время: находящийся под запретом, недозволенный как социально, идеологически опасный (*писатель, роман, фильм*)».

situaci v zemi, a proto se těšila vyššímu zájmu u státních složek a byla tudíž nucena odsouvat se z „hledáčku“ StB do ústraní, tzv. *ilegality*. Tvoření v disentu rovněž úzce souvisí s vznikem Charty 77 a je charakteristické zejména pro 70. léta 20. století (Alan 2001: 21). Například Josef Štogr (2017: 19) popisuje disent následovně: „Disentní je to, co je formováno proti převaze „jiného“ a bez naděje na to, že se to reálně prosadí, s přijetím faktu, že toto disentní je a zůstane marginalizováno.“

- 3) **Disident** – příslušník disentu, člověk odlišně smýšlející, zjednodušeně řečeno odpůrce vládnoucího režimu (Štogr 2017: 20).
- e) **Cenzura** – přísný dohled státního aparátu nad masmédií, neboli tiskovinami, obzvláště před rokem 1989 nejen v SSSR, ale i v Československu. Jiří Damborský (2004: 18), mimo jiné, uvádí znění zákona o periodickém tisku a ostatních informačních prostředcích z roku 1968: „Cenzura je nepřipustná. Cenzurou se rozumějí jakékoliv zásahy státních orgánů proti svobodě slova a obrazu a jejich šíření hromadnými informačními prostředky.“
- f) **Druhý oběh** – termín, kterým bývá někdy označována česká samizdatová literatura. Pochází z polštiny („*drugi obieg*“), kde se patrně jako v jediné zemi neujalo pojmenování samizdat (Gruntorád 2001: 493) a znamená neoficiální vydávání tiskovin (Damborský 2002: 21).

V ruském prostředí se ve XX. století, zejména v 70. letech objevil společně s termínem samizdat ještě jeden výraz – *tamizdat* (z ruského *тамиздат*). Tento termín byl vytvořen stejným způsobem jako již zmiňovaný samizdat, tedy za použití dvou slov *там* + *издательство*, což znamená **vydávané tam**, tj. za hranicemi SSSR. Oproti samizdatové literatuře označuje pojem tamizdat tiskoviny, jež byly sice napsané na území Sovětského svazu, ale byly vydávány v zahraničí a nelegální cestou dovážené zpět do SSSR. Podle Wolfganga Kazaka (1988: 751) vznikl tamizdat kvůli cenzuře tisku, která nepřipouštěla vydávání literárních děl ve státních nakladatelstvích, protože nespĺňovala parametry oficiální politiky.

Výkladový slovník od V. M. Mokienka a T. G. Nikitinové (Мокиенко, Никитина 1998: 598) charakterizuje tamizdat těmito slovy: „tamizdat – literární, politická,

filozofická a jiná díla, zakázaná z důvodů cenzury v SSSR a vydávaná za hranicemi („tam“), kam je posílali nelegálně a poté je nelegálně přiváželi do SSSR.“⁶

Толковый словарь русского языка конца XX века (Скляревская 1998: 621) udává následující definici tamizdatu: „Souhrnná zahraniční vydavatelství, jako místo publikování ruskojazyčných děl, jež nemohly být publikovány v Rusku kvůli cenzuře, ideologickým a jiným příčinám.“⁷

Энциклопедический словарь (2009: online) popisuje tamizdat jako: „vydávání tiskovin za hranicemi, obvykle podléhajícím cenzuře v SSSR.“⁸

Tomáš Glanc v knize *Samizdat past & present* (2018: 204) definuje tamizdat tímto způsobem: „publikace zveřejněné legálně ve vlastním jazyce, nicméně v jiné zemi, kde mohou podobná díla legálně vycházet.“⁹

Samozřejmě tendence vydávat zakázanou literaturu v zahraničí můžeme pozorovat také na území bývalé ČSSR, avšak u nás se tyto texty označují spíše termínem **exilová literatura**, což platí jak pro autory žijící na československém území, jejichž díla jsou vydávána v zahraničních nakladatelstvích, tak pro autory žijící v exilu, jež svoji tvorbu publikují přímo za hranicemi (viz. 2. 3. 1.).

Shrneme-li informace z první kapitoly, dojdeme k závěru, že oba pojmy samizdat i tamizdat, souvisejí s přísnou cenzurou tiskovin, jak napříč sovětskými republikami, tak na území ČSSR. Hlavní rozdíl mezi těmito termíny je jednoznačný, samizdat poukazuje na zakázanou literaturu vydávanou nejen na území SSSR, ale i v Československu, naproti tomu tamizdat řeší otázku vydávání samizdatové literatury v zahraničí či v exilu, jak bývá tato literatura označovaná v české kultuře, a dovážené zpět do zemí se socialistickým režimem.

---

⁶ Překlad citace vlastní. Orig.: «тамиздат – произведение литературы, политики, философии и т. п., запрещенные по цензурным соображениям в СССР и изданные за рубежом («там»), куда их передавали нелегально, и затем также нелегально ввозимые в СССР».

⁷ Překlad citace vlastní. Orig.: «О совокупности зарубежных издательств, как месте издания русскоязычных произведений, которые не могли быть опубликованы в России по идеологическим, цензурным и другим соображениям».

⁸ Překlad citace vlastní. Orig.: «в СССР: об издании печатной продукции (обычно запрещенной цензурой) за границей».

⁹ Překlad citace vlastní. Orig.: „publications brought out legally in your language but in another country where such publications can legally be produced.“

2. HISTORIE SAMIZDATU

V 1. kapitole bylo nahlédnuto do terminologie samizdatu z lingvistického hlediska, jak je vysvětlován a chápán autory slovníků, co si pod tímto pojmem představují a jaké literární proudy do něj můžeme zařadit. Pakliže máme pochopit samotný význam samizdatu a především z jakých důvodů vznikl, proč byl pro tehdejší země Sovětského svazu tak významný a jaká byla jeho role, je nezbytné nahlédnout hlouběji do historie.

2. 1. Cenzura v tisku

V dané kapitole se budeme zabývat tématem cenzury, která již po staletí zaujímá silné postavení po celém světě, a přestože v některých zemích je stále aktuální problematikou (Severní Korea), obzvlášť v sovětských republikách a zemích s bývalým komunistickým režimem se zapsala do historie tím, že právě jejím přičiněním vznikaly nelegální materiály a necenzurované texty, totiž samizdatová literatura.

S. A. Kuzněcov (Кузнецов 1998: online) definuje cenzuru dvěma způsoby:

- 1) „Systém státní kontroly uměleckých děl, hromadných sdělovacích prostředků nebo osobní korespondence; instituce, která tuto kontrolu provádí.“¹⁰
- 2) „Předběžná kontrola obsahu informací určených k masovému šíření za účelem zabránění šíření myšlenek a informací, považovaných oficiálními orgány za nežádoucí nebo škodlivé.“¹¹

Český internetový *Slovník cizích slov ABZ.cz* (c2005-2019: online) naopak uvádí velmi jednoduchou a stručnou definici cenzury jako „kontrolu, dozor, dohled, zejména nad tiskem.“

Jev jakým je právě cenzura, bývá pravděpodobně nejvíce spojován s obdobím Stalinovy nadvlády až po rok 1990, respektive 1991, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu a do prezidentského křesla se jako první usadil Boris Jelcin.

Avšak cenzura zde byla mnohem dříve, najdeme ji už v carském Rusku, kde byl vytvořen speciální cenzurní orgán, jenž se nejvíce zaměřoval na kontrolu obsahu textu a používání některých slov bylo dokonce zakázané (Кормилицына, Сиротинина 2007: 293). Také E. V. Buljulinová ve svém článku *Из истории местных органов*

---

¹⁰ Překlad citace vlastní. Orig.: «Система государственного надзора за произведениями искусства, средствами массовой информации или личной корреспонденцией; учреждение, осуществляющее такой надзор».

¹¹ Překlad citace vlastní. Orig.: «Предварительный контроль содержания информации, предназначенной для массового распространения, с целью недопущения распространения идей и сведений, признаваемых официальными властями нежелательными или вредными».

политической цензуры в СССР (Булюлина 2011: 41) věnuje odstavec cenzuře 18. století, ve kterém popisuje, jak byla v daném období kontrolována hlavně náboženská díla, a že na počátku 19. století nebylo možné knihy bez předběžné cenzury publikovat.

Otázka svobody slova se tedy kromě ústní formy promítla zejména do psané podoby. Zanedlouho po říjnové revoluci byl 6. února 1922 ustanoven tzv. *Glavlit*¹² neboli orgán zřízený pro kontrolu veškeré literatury a vydávání tiskovin (Махотина 2016: 66). Tato instituce měla na starost předběžnou kontrolu všech ručně psaných i tištěných materiálů, periodických i neperiodických publikací určených k následnému vydání a distribuci a rozhodovala o tom, které z těchto tiskovin mohou vyjít, nebo naopak nemohou. Mezi zakázaná témata patřila v první řadě antisovětská agitace, rozhlašování vojenských tajemství a nepravdivých informací, náboženská propaganda atd. (Печковский 2015: 135–141).

Podle Michaila Zelenova (Зеленов 2013: 95–96) existovaly dva druhy cenzury – již zmiňovaná **cenзуra předběžná** a **cenзуra trestná**. Předběžná cenзуra přezkoumávala text ještě před jeho vydáním, cenзуra trestná prováděla následnou kontrolu až po jeho vydání, mohla dílo stáhnout z oběhu, poslat ho k přepracování, ale i zakázat nebo jej rovnou zničit.

Naopak Arlen V. Bljum (Блюм 2000: online) navrhuje daleko podrobnější rozdělení a členění cenzuru do pěti úrovní:

- 1) **Samocenzuru**, neboli **autocenzuru** či **vnitřní cenзуru** – autorovo vědomé omezení tvorby v průběhu psaní textu, které je dáno společenskými tabu, vlastním estetickým cítěním a morálními principy.
- 2) **Redaktorskou cenзуru** – cenзуru prováděnou redaktory vydavatelství, novin, časopisů apod. V roli cenzora obvykle vystupovala osoba, dosazená do redakce na přání státních složek. Důležité postavení zde sehrál tzv. „*Ezopův jazyk*“, tedy skrytý podtext, tendence mluvit v náznacích, používat různé lexikální prostředky jako aluze či alegorii a umět číst mezi řádky, což cenzorům situaci značně komplikovalo.
- 3) **Cenzuru Glavlitu** – orgánu, jenž prováděl předběžnou cenзуru a rozhodoval, která díla budou vpuštěna do prodeje a na knihovní pulty.

---

¹² Z ruského Главлит – Главное управление по делам литературы и издательств.

- 4) **Trestnou cenzuru** – průběžnou a následnou kontrolu prováděnou složkami tajné policie zaměřenou na celý proces od vydávání literatury až po už publikované tiskoviny.
- 5) **Cenzuru ideologickou** vedenou politickými stranami, jež měly konečné rozhodující slovo, vydávaly nařízení Glavlitu a měly tak v rukou nejen osudy spisovatelů a jejich literární tvorbu, ale i celkovou činnost a fungování jednotlivých periodik (časopisů, novin, nakladatelství, vydavatelství atd.).

Ve dvacátých letech vznikl pod vedením Glavlitu další orgán – *Hlavní výbor pro kontrolu nad jevištní scénou a repertoárem*¹³ (v ruském jazyce známý pod zkratkou «Главрепертком») a existoval i speciální inspektor, který dozoroval u jednotlivých inscenací (Булюлина 2011: 42). Ilja Graščenkov (Гращенко 2008: 86–87) doplňuje, že se jednalo o dohled nad scénou činoherní, muzikální i kinematografickou a stejně jako orgány Glavlitu tento výbor rozhodoval, jaká díla bude možná zrealizovat, a která nikoliv.

Mezi nejrozšířenější charakteristické rysy sovětské cenzury 20. a 30. let bezesporu patří: *prověřování zdrojů informací, obsahu a cílů umělecké činnosti, sledování nově založených spolků různých kulturních odvětví, kontrola kvality uměleckých děl, dodržování povolených praktik, nebo naopak narušení zakázaných kritérií cenzury* apod. (Гращенко 2008: tamtéž).

Ve 40. letech cenzurní dohled nad tiskovinami a ústním projevem nabírá stále více na síle, knihy jsou mnohem častěji stahované z prodeje, zakazované nebo zničené. Kupříkladu počet tiskovin vyloučených z oběhu činil za čtyři roky (1941 – 1944) neuvěřitelných 33 441 svazků, jež příslušné orgány nařkly z porušování státních a vojenských tajemství, vyloučeno bylo i 10 790 textů politicko-ideologického charakteru a zabaveno přes třicet tisíc zahraniční literatury (Костырченко 1996: 88–92).

V průběhu let 1922 – 1953 byla pod přísnou cenzurou nejen knižní produkce, ale i samotné provozování knihoven. Některé knihovny byly zrušeny, z jiných ve velkém množství mizely knihy, mezi nimiž se nacházely také učebnice, pedagogické, psychologické a historické práce, jak popisuje situaci na základě výkladu Arlena Bljuma P. V. Pečkovskij (Печковский 2015: 135–141) a k tomu dodává, že se Glavlit dokonce postaral o to, aby byly odstraněny i veškeré stopy o jejich existenci, např. citace z knih nebo odkazy na ně.

---

¹³ Překlad vlastní. Orig.: «Главный комитет по контролю над зрелищами и репертуаром»

Zvláště zajímavá byla rovněž Stalinova odpověď na otázku, proč v SSSR nemají svobodu tisku, na níž odpověděl: „O jaké svobodě v tisku mluvíte? Jestli myslíte svobodu tisku z vrstvy buržoazie, tak ta u nás není a nebude, ne dokud existuje diktatura proletariátu. A jde-li o svobodu proletariátu, pak musím jen říct, že na světě nenajdete jiný stát, ve kterém by existovala tak velká a všestranná svoboda tisku proletariátu jako existuje u nás v SSSR.“, uvádí Stalinův výrok I. Graščenkov (Гращенко 2008: 87–88).¹⁴

K jistému odlehčení cenzury a polevování hranic mezi přípustným a nepřípustným dochází počátkem padesátých let po Stalinově smrti, tedy v období tzv. Chruščovského tání, které trvalo přibližně do poloviny let šedesátých. Zmírnění se projevuje i tím, že ze speciálních archivů je do volně dostupných knihovnických fondů přesunuto na 30 000 literárních děl (Печковский 2015: 135–141). Nicméně i přes značné uvolnění situace, zabavuje Glavlit i několik desítek nežádoucích knih od různých autorů jako Nikolaje Bucharina, Grigorije Zinovjeva či Lva Trockého, upozorňuje N. Machotinová (Махотина 2016: 68).

Pakliže v šedesátých letech politická cenzura nepatrně polevila, v 70. a 80. letech je tomu právě naopak. Opět se zavádí přísná ideologická cenzura a Glavlit posiluje své postavení, zejména pak druhý a čtvrtý útvar – samostatné oddíly Glavlitu, jež se snažily o správné vedení uměleckých vrstev a jejich inteligence (Раскатова 2010: 62–79).

Kupříkladu autor článku *Цензура в СССР в условиях разрядки международной напряженности (1970-е годы)* Dmitrij Ložkov (Ложков 2013: 156) popisuje, jaké funkce plnil Glavlit v 70. letech:

- a) „ochrana státních tajemství v tisku, televizi, rozhlase, filmech, repertoáru divadelních inscenací, expozic a výstav v muzeích i materiálů exportovaných za hranice.“¹⁵
- b) „zabránění šíření zahraničních publikací v zemi svobodnou cestou s antisovětským a antikomunistickým obsahem.“¹⁶

---

¹⁴ Překlad citace vlastní. Orig.: «О какой свободе печати вы говорите? Свобода печати для какого класса – для буржуазии, то ее у нас нет и не будет, пока существует диктатура пролетариата. Если же речь идет о свободе для пролетариата, то я должен сказать, что вы не найдете в мире другого государства, где бы существовала такая всесторонняя и широкая свобода печати для пролетариата, какая существует в СССР».

¹⁵ Překlad citace vlastní. Orig.: «охрана государственных тайн в печати, телевидении, радиовещании, кинофильмах, репертуаре зрелищных предприятий, экспозициях в музеях и выставках и материалах, предназначенных для вывоза за границу».

¹⁶ Překlad citace vlastní. Orig.: «предотвращение распространения в стране поступающих по открытым каналам иностранных изданий, содержащих антисоветские и антикоммунистические материалы».

Glavlit se tudíž soustředil, jak na prověřování domácí samizdatové literatury, tak na literaturu zahraniční (tamizdat) přicházející do SSSR ze Západu s jasným cílem – eliminovat závadnou literaturu, která by pro společnost mohla být nebezpečná. Ke kontrolovaným publikacím patřily např. kladné recenze na díla ruských spisovatelů či díla publikovaná v tamizdatu. Jak dále uvádí Raskatovová (Раскатова 2010: 62–79) vláda rovněž požadovala, aby exiloví autoři publikující díla v tamizdatu vyjádřili svůj názor na jejich uveřejnění v zahraničí.

Mezi autory, jejichž díla byla v sedmdesátých letech stažena z oběhu, jmenujme alespoň spisovatele A. Solženicyna, V. Maksimova, A. Siňavského, A. Galiče atd. (Махотина 2016: 68). V tomto období se rovněž formuje kulturní společenství *undergroundu*, které organizovalo bytové výstavy a koncerty, jakožto i předčítání zakázané literatury a v literární tvorbě převládá *používání* tzv. *Ezopova jazyka* (Раскатова 62–79).

Podobný průběh událostí převládal v SSSR také v 80. letech, kdy přísná cenzura tisku pokračovala, z knihoven a prodejních pultů i nadále mizela ideologicky nebezpečná literatura, např. díla emigrantů Vasilije Aksjonova, Georgije Vladimova či divadelního režiséra Jurije Ljubimova (Махотина 2016: 68).

Koncem osmdesátých let započal **proces navracení knih zpět do oběhu**, a to nejen tuzemských autorů, ale i sovětských spisovatelů žijících v emigraci, zakázané literatury dvacátých a třicátých let a dokonce i děl zahraničních autorů (Махотина 2016: tamtéž). Konec 80. let byl finální etapou cenzurní kontroly nad tiskovinami, jakožto i konečnou fází publikování literatury neoficiální, nelegální čili samizdatové.

Počátkem 90. let byl přijat zákon „*O tisku a jiných hromadně sdělovacích prostředcích*“,¹⁷ jehož zavedením došlo ke **zrušení cenzury**, o něco později i k likvidaci Glavlitu a započala éra svobody tisku (Булюлина 2011: 43).

Cenzura však byla problémem i v jiných sovětských zemích, jakožto i v Československu, které se rovněž potýkalo s přísnou cenzurou i zákazem publikování děl v oficiálním tisku (viz. kapitoly 2. 3. a 2. 3. 1.)

2. 2. Vznik a vývoj samizdatové literatury v Rusku druhé poloviny XX. století

Počátky samizdatu sahají zhruba do druhé poloviny XX. století, ačkoliv tendenci cenzurovat tiskoviny lze vypožorovat mnohem dříve (např. již v XIX. století vznikaly

---

¹⁷ Překlad vlastní. Orig.: Закон «О печати и других средствах массовой информации».

nejrůznější organizace a tajná společenství), proto není jednoduché definovat jeho přesné hranice (Аннинский 1998: 5). Nelze opomenout, že země jakou je právě Rusko, bojovalo vždy s určitou mírou svobody vyjadřování a cenzura tak nebyla pro ruský národ zcela neobvyklou záležitostí. Dalo by se tedy říct, že základním rysem samizdatu bylo vyjadřování svých myšlenek prostřednictvím psaných rukopisů, periodik a publikací, které se autoři snažili ukrýt před cenzurním dohledem, ale přitom předávat tato díla dál mezi své známé a přátelé aniž by to stát zaregistroval.

Samizdat však nesloužil pouze k reflektování autorových myšlenek, jejichž prostřednictvím spisovatel vyjadřoval nespokojenost vůči politickému systému, ale plnil rovněž estetickou funkci. Přestože dříve byly rukopisy spíše nevzhledné a mnohdy těžko čitelné, s rozvojem techniky a příchodem psacích strojů se kvalita tisku začala zvyšovat a časopisy nyní bylo možné hodnotit také po estetické stránce (Деготь 2000: 186).

Olga Rusinová ve své knize *Феномен диссидентской культуры и онакомыслия* (Русина 2008: 383–384) zdůrazňuje, že i když existuje mnoho různých definic samizdatu, jeho nejdůležitější složku tvoří právě bojovníci za lidská práva a bývalí disidenti a uvádí výrok Vladimira Bukovského: „Sám píšu, sám rediguji text, sám se cenzuruji, sám to publikuji, sám to distribuji a sám si to taky odsedím.“¹⁸

Ve dvacátých letech vznikl tzv. *protosamizdat*, neboli počátky prvotního samizdatu. Sovětský stát upevňoval svoji pozici a bolševici začali vést boj proti jinak smýšlejícím lidem. Docházelo k omezení svobody informací, byly zřízené speciální orgány, které kontrolovaly tisk a vydávání knih. Možná právě proto ruská společnost ve 20. a 30. letech projevovala nesouhlas především tím, že vyráběla s pomocí různé typografické techniky letáky s politickým obsahem – první necenzurované texty (Савенко 2013: 54).

Přibližně ve 40. létech XX. století začal ruský básník **Nikolaj Glazkov** psát vlastní tvorbu, kdy na titulní stranu své knihy umístil název „*samsebjajzdat*“ (Русина 2015: 8). Později, asi v 60. létech, byl název zkrácen literárním kroužkem mladých lidí na **samizdat** jako parodie na Státní výbor pro vydávání, tisk a obchod s knihami SSSR tzv. „*gosizdat*“ a následně se tímto termínem začala označovat necenzurovaná literatura v SSSR, ačkoliv ještě ve druhé polovině 50. let bylo možné narazit stále na původní název „*samsebjajzdat*“. Během čtyřicátých let a začátkem let padesátých kolovala v samizdatu zejména poezie, najdeme zde například básně autorů Nikolaje Gumiljova, Anny

---

¹⁸ Překlad citace vlastní. Orig.: «Сам сочиняю, сам редактирую, сам цензурирую, сам издаю, сам распространяю и отсиживаю за него».

Achmatovové, Osipa Mandelštama, Vladislava Chodaseviče, Vjačeslava Ivanova či Nauma Koržavina (Игрунов 2005: 18).

Samizdatová literatura však zaznamenává rozvoj zejména po Stalinově smrti v době tzv. „*tání*“ (50. – 60. léta) za vlády Nikity Chruščova, později během epochy stagnace Leonida Brežněva tzv. „*zastoja*“ (60. – 80. léta) a koncem 80. let v období „*perestrojky*“ vedené Michaiilem Gorbačovem, kde hlavní roli sehrála tzv. „*glasnost*“ – snaha o demokratizaci státu.

Raný samizdat druhé poloviny 50. a začátkem 60. let se nejdříve vyskytoval v podobě mluveného slova, tzv. „*ústní samizdat*“. Přechovávat doma texty zakázaných autorů bylo velmi nebezpečné, a tak se lidé učili díla nazpaměť, scházeli se na nejrůznějších místech – doma u rodiny či přátel, venku, organizovali večírky a posezení, kde přednášeli eseje, básně, povídky nebo jejich části svému okolí, aby nebyly žádné záznamy o existenci těchto děl, což Kornilov E. A. (Корнилов 2004: 74–75), dokazuje slovy: „Například Složenicyn [...] vynakládal nepřetržité úsilí, aby utajil samotnou existenci děl a ukryl rukopisy. Psal také o tom, že se snažil zapamatovat si svá díla, když pobýval v nápravně-pracovním táboře, kde se přiměl naučit tisíce slov nazpaměť v naději, že si je bude moci někdy zapsat a také vydat.“¹⁹

Jak zmiňuje Ljudmila Alexejevová (Алексеева 1998: 19), v samizdatu převládala **poezie** zakázaných nebo zapomenutých **básníků**, např. Anny Achmatovové, Mariny Cvětajejové, Osipa Mandelštama, Nikolaje Gumiljova, Belly Achmadulinové, Borise Sluckého, Vladimira Kornilova, Bulata Okudžavy, později Viktora Někrasova, Vladimira Buriče a Roalda Mandelštama či režimem povolených autorů jako Jevgenije Jevtušenka, ale i poezie Josifa Brodského, Nauma Koržavina a dalších, jejichž tvorba nebyla na konci 50. let vůbec publikována. S tímto tvrzením se ztotožňuje též A. Daniel (Пятковский 2009: 207), který dodává, že koncem 50. let se v samizdatu už objevovala i próza, a to zejména překlady zahraničních spisovatelů, jako France Kafky, A. Saint-Exupéryho, Alberta Camuse či George Orwella. V ruské próze převládala díla Andreje Platonova, Michaila Zoščenka, Borise Pasternaka (zejména román Doktor Živago, za něhož byla spisovateli udělena roku 1958 Nobelova cena), a rovněž několik desetiletí nepublikované

---

¹⁹ Překlad citace vlastní. Orig.: «Солженицын, например, [...] обращал внимание на постоянные усилия, направленные на то, чтобы утаить само существование произведений и скрыть сами рукописи. Он также писал о том, что запоминал свои произведения во время пребывания в исправительно-трудовом лагере, где он заставил себя заучивать тысячи слов в надежде когда-нибудь записать и даже опубликовать их».

texty Michaila Bulgakova, Vladimira Korolenko, Jevgenije Zamjatina atd., doplňuje sdělení V. V. Igrunov (Игрунов 2005: 18–19).

V Moskvě u památníku Vladimíra Majakovského probíhalo po jeho slavnostním otevření čtení poezie, kde poezii nejprve recitovali známí básníci, poté mohl vystoupit kdokoli z přítomných. Mnohé zúčastněné přednes poezie pod širým nebem natolik zaujal, že se na tomtéž místě začali scházet téměř každý den a nejen studenti zde prezentovali své vlastní básně. Vládní zřízení však postupem času začali recitující pronásledovat a zadržovat, zapisovat se jejich jména, z nichž se některá dostala na tzv. „černou listinu“, jiní účinkující byli odsouzeni. Přednášení básní u památníku V. Majakovského trvalo od roku 1958 – 1961 než skupinku nadšenců definitivně rozehnali státní složky (Алексеева 1998: 20).

Během tohoto desetiletí se necenzurovaná literatura stala velmi oblíbenou, byla publikována ve velkých nákladech a šířena masami obyvatelstva, a proto ji J. Savěnková (Савенко 2013: 57–58) nazývá „*zlatou epochou samizdatu*“, která je nyní vedle sféry oficiální druhotnou alternativou k přístupu informací.

Nicméně počátky a šíření samizdatu jsou připisovány a spojovány se jménem **Alexandra Ginzburga**, mladého novináře, jež v roce 1959 začal vydávat **sborník „Syntaks“**. Jednalo se o výběr básní různých autorů, jejichž tvorba neprošla požadovanou cenzurou, anebo se umělci sami rozhodli ji veřejně nepublikovat (např. Bulat Okudžava, Josif Brodskij, Nikolaj Glazkov, Henrich Sapgir, Natálie Gorbaněvská, Bella Achmadulina a další). Almanach se vyznačoval mimo jiné i tím, že na první straně bylo uvedeno autorovo jméno a dokonce vycházel pravidelně. A. Ginzburg za necelé dva roky vpustil do oběhu celkem tři čísla sborníku, avšak v roce 1961 ho zatkli a obvinili z antisovětské agitace, a proto bylo vydávání almanachu přerušeno (Пятковский, 2009: 209). Sám Alexandr Daniel, bývalý disident a jeden ze zakladatelů sdružení Memorial, ho nazývá jakousi „Deklarací nezávislého kulturního procesu“ (tamtéž: 210).

Právě v období tzv. Chruščovského tání se k výrobě periodik začaly hojně využívat **psací stroje**, které nahradily dřívější tiskařské lisy, což dokládá i tvrzení Vladimira Bukovského, který dokonce navrhoval psacímu stroji postavit památník, nebo slova A. Daniela, jenž se domnívá, že teprve až s jeho objevením se samizdatová literatura mohla stát významným společenským jevem a dál se šířit (Русина 2015: 8–9). Tak zřejmě vydával svůj almanach i Alexandr Ginzburg.

Ačkoliv je Syntaks považován za první samizdatový časopis (nejspíše proto, že o jeho existenci psal tehdy v negativním slova smyslu sovětský tisk), je třeba zmínit také

časopis „**Sfingy**“, který vydával první neoficiální literární spolek tzv. „*SMOG*“, jehož zkratku lze interpretovat hned dvěma možnými způsoby – smělost, mysl, obraz, hloubka («Смелость, Мысль, Образ, Глубина») nebo jako Nejmladší spolek géniů («Самое Молодое Общество Гениев»)²⁰ a do něhož přispívali především studenti, vysvětluje Alexejevová (Алексеева 1998: 20–21).

Vedle dvou již zmíněných časopisů (Syntaks a Sfingy) byla vydávána v SSSR mezi lety 1960 – 1980 celá řada dalších, z nichž nelze opomenout sborník Jurije Galanskova „*Féniks*“ a pravděpodobně nejdůležitější časopis této éry – „**Chronika těžkých sobytij**“ (v ruských textech bývá označován zkratkou «ХТС»), do kterého byly zaznamenávány projevy disidentů a současně události v zemi, které narušovali jakýmkoliv způsobem lidská práva, a jež sloužil k čistě informačním účelům pro určitou vrstvu obyvatelstva. Časopis byl vydáván zpočátku pravidelně jednou za dva měsíce, ale po uvěznění členů redakce vycházel pouze sporadicky. Od roku 1974 jeho výtisky začali publikovat také v New Yorku, jak popisují L. A. Korolevová a I. N. Garkin (Королева, Гарькин 2014: 2). Je více než zajímavé, že si časopis udržel své trvání celých 15 let (1968 – 1983).

Na konci 50. let se samizdat natolik rozšířil, že se stal jistým kulturním fenoménem, který podle slov A. Daniela (Пятковский 2009: 209): „... nejenže obchází hranice cenzury, ale naprosto tyto hranice ignoruje. Lidé začínají psát do samizdatu, jako psali dříve „do šuplíku“.“²¹

Začátkem 60. let se začaly objevovat publicistické texty vystupující proti kultu osobnosti Stalina, neboli tzv. «культы личности Сталина», jak bývá označován v ruském prostředí, ke kterým můžeme zařadit např. „*Otevřený dopis I. Erenburgovi*“ od Ernsta Henryho nebo knihu o Stalinovi „*Na soud dějin*“ od Roje Medvěděva, ale také filozofické eseje Grigorije Solomoviče Pomerance, Šalamovy povídky či paměti Jevgenije Ginzburga (Игрунов 2005: 19). Přibližně od poloviny šedesátých let zde zaujaly přední místo texty hájící lidská práva, a to především díky Bílé knize A. Ginzburga o soudním procesu se Siňavským a Danielem. Jednalo se zejména o dopisy protestující proti politickému pronásledování umělců od Anatolije Jakobsona, Lidie Čukovské, Raisy Lertové, Pavla Litvinova, Natalji Gorbaněvské a Juliuse Telesinova (Игрунов 2015: 19–20).

---

²⁰ Překlad vlastní.

²¹ Překlad citace vlastní. Orig: «... не просто реализует себя в обход цензурных ограничений, а вообще игнорирует эти ограничения. Люди начинают «писать в самиздат», как раньше «писали в стол»».

Charakteristickým jevem pro samizdatovou literaturu let 1960 – 1980 se staly **texty** disidentů **se sociálně politickou tematikou**, s jejichž pomocí se snažili bojovat za ochranu lidských práv. Jednalo se především o publicistické texty, **zápisy soudních procesů**, proti kterým protestovali, již zmíněné **otevřené dopisy**, v nichž se obraceli na veřejné činitele SSSR s tím, že narušují lidská práva, čímž vyjadřovali svůj nesouhlas na probíhající události v zemi. Právě za tyto počiny a za své odlišné názory byli ve většině případů disidenti pronásledováni, souzeni a zavíráni do vězení či psychiatrických léčeben, měli zakázáno opouštět zemi atd. Pravděpodobně z tohoto důvodu navrhuje Alexandr Daniel, aby tyto texty nebyly označovány za samizdat, a navrhuje jiné pojmenování – „dokumenty disidentského hnutí“²², což vysvětluje tím, že: „... zdaleka ne všechny dokumenty disidentského hnutí patří k událostem samizdatu“²³ (Русина 2015: 24–26).

Během několika let došlo v SSSR k sletu událostí, které sehrály v samizdatovém období 60. let důležitou roli. Roku 1958 se do oběhu dostal, neznámou cestou, zápis z jednání Svazu sovětských spisovatelů, jehož členové požadovali nejen vyloučení Borise Pasternaka z této organizace (z níž byl nakonec skutečně vyloučen) za již napsaný, publikovaný za hranicemi a následně zakázaný román *Doktor Živago*, ale dokonce žádali, aby byl zbaven občanství. Jak dále líčí Alexej Pjatkovskij v rozhovoru s A. Danielem (Пятковский 2009: 211), další významnou událostí se stal roku 1964 zápis ze soudního procesu Josifa Brodského, který sepsala F. Vigdorová. Významnost této události je vysvětlována především tím, že Frida Vigdorová je považována za zakladatelku nového žánru v samizdatu, tj. **dokumentů hájících lidská práva**, chcete-li „dokumentů disidentského hnutí“, jak je pojmenoval Alexandr Daniel. V souvislosti s těmito dokumenty upozorňuje J. A. Rusinová (Русина 2015: 26) na fakt, že více než polovinu textů samizdatu z třicetisvazkového souboru děl „*Sobranija dokumentov samizdata*“ tvoří právě protestní prohlášení a otevřené dopisy.

Avšak největší vlna protestů se strhla po odsouzení dvou spisovatelů – **Andreje Siňavského** a **Julije Daniela** v roce 1965, jež se odvážili pod pseudonymy Abram Terc a Nikolaj Aržak vydat svá díla za hranicemi SSSR. Jednalo se o díla Andreje Donatoviče Siňavského alias Ambrama Terce *Soud pokračuje, Náledí, Ljubimov, Co je socialistický realismus*²⁴ a Julije Markoviče Daniela neboli Nikolaje Aržaka *Hovoří Moskva*,

---

²² Překlad vlastní. Orig.: «документы диссидентского движения».

²³ Překlad vlastní. Orig.: «... далеко не все документы диссидентского движения являются событиями самиздата».

²⁴ Překlad vlastní. Orig.: «Суд идёт», «Гололедица», «Любимов», «Что такое социалистический реализм».

*Вykoupení, Ruce, Člověk z profanáku*²⁵ (Русина 2015: tamtéž). Ljudmila Alexejevová (Алексеева 1998: 24) doplňuje, že uvěznění obou spisovatelů bylo první událostí, o které informovala zahraniční rádia, přičemž i díky tomu se jejich díla začala úspěšně překládat do evropských jazyků. Jako přímou reakci na tento proces sestavil Alexandr Ginzburg sborník s názvem „*Bílá kniha*“ (1966), který věnoval F. Vigdorové, ale po jeho vydání za hranicemi SSSR byl opět odsouzen, tentokrát za antisovětskou propagandu, jak zmiňuje A. Daniel (2019: online) ve svém cyklu přednášek *Člověk proti SSSR* (v ruském originále «Человек против СССР»).

A. Daniel dále poukazuje ještě na jednu událost, jež spustila lavinu protestů a za níž následovala demonstrace na Rudém náměstí, tzv. «**процесс четырех**». V roce 1968 proběhl soud, jehož výsledkem bylo odsouzení čtyř moskevských disidentů – Alexandra Ginzburga, Jurije Galanskova, Alexeje Dobrovolského, jenž vydával časopis „*Féniks*“ (viz. výše) a ženy Věry Laškové, která se starala o jeho produkci. Bezprostředně po této události začali lidé protestovat proti rozsudku, většinou formou otevřených dopisů, což šlo podle A. Daniela ruku v ruce s událostmi v Československu, se kterými sovětská inteligence výrazně nesouhlasila. Důležitou osobností se zde stal mladý fyzik Pavel Michajlovič Litvinov, který spolu s Larisou Bogorazovou (ženou J. Daniela) sepsal tento soudní proces a spustil tak již zmiňovanou lavinu protestů, jež vyvrcholily 25. srpna 1968 demonstrací osmi lidí na Rudém náměstí v čele právě s Pavlem Litvinovem protestujících proti vpádu sovětských vojsk na území tehdejšího Československa. Demonstrace vešla do historie SSSR pod názvem «*Демонстрация семерых*» a její účastníci byli samozřejmě odsouzeni (Даниэль 2019: online). Na konci 60. let se odehrála poslední velká událost - vyloučení A. Solženicyna ze Svazu sovětských spisovatelů (1969).

Pakliže se 60. léta nesla v duchu sociálně politických textů, v 70. letech dochází k **rozvoji žurnalistiky**, objevuje se velké množství nových časopisů převážně ve velkých městech – v Moskvě a Petrohradu, ale i v Litvě a na Ukrajině. Vznikala celá řada časopisů, avšak nesmíme zapomenout na patrně nejdůležitější z nich, na něhož bylo odkazováno už dříve – informační bulletin a vůbec první samizdatové noviny, tzv. „*Chroniku tekušich sobytij*“ (dále CHTS) (Пятковский 2009: 213–215). Během jeho dlouholeté existence se na redaktorské pozici CHTS vystřídal několik osobností, včetně zakladatelky bulletinu, básnířky a filoložky N. Gorbaněvské či Anatolije Jakobsona, dalšího významného představitele sovětského samizdatu (Даниэль 2019: online). Od roku 1970 začíná na

---

²⁵ Překlad vlastní. Orig.: «Говорит Москва», «Искупление», «Руки», «Человек из МИНАПа».

území Sovětského svazu upadat samizdat jako takový a dochází k šíření informací prostřednictvím tzv. **tamizdatu** (viz. 2. 2. 1.).

B. S. Bočarov (Бочаров 2017: 29–30) uvádí ještě jeden jev, tzv. *literární underground*, přičemž underground chápe jako obecné pojmenování pro představitele různých uměleckých směrů v období od roku 1950 do roku 1980 v SSSR.

V knize *Антология самиздата* od Vjačeslava Igrunova (Игрунов 2005: 433–436) najdeme i mnoho dalších autorů publikujících v samizdatu od počátku 70. let i během let osmdesátých jako V. Bukovského, L. Borodina, J. Vozněsenskou, A. Sacharova, L. Timofejeva, F. Raskolnikova, V. Kornilova, I. Brodského, N. Mandelštamovou, E. Barabanova, L. Bogorazovou, V. Vysockého, R. Medveděva, A. Platonova apod., jejichž primární tvůrčí činností nebyla pouze umělecká literatura, ale i publicistika, memoáry či esejistika.

Po nástupu k moci Michaila S. Gorbačova začíná v polovině 80. let finální etapa rozvoje samizdatu, mnohé tiskoviny už nepodléhají cenzuře – jsou postupně zlegalizovány. Podle slov Jeleny N. Savěnkové (Савенко 2013: 60) vychází značné množství již necenzurovaných novin i časopisů, které čítá až 800 titulů. V roce 1990 je v SSSR přijat **zákon o zrušení cenzury v masmédiích** a období samizdatu je u konce (Пятковский 2009: 222).

Jakmile v 90. letech vstupuje v platnost zákon „*O tisku a dalších hromadně sdělovacích prostředcích*“²⁶ dochází změně situace. Knihy, které dřív nemohly vycházet, se nyní dostávají do oběhu, autoři mohou psát na libovolná dříve zakázaná témata, necenzurované nelegální tiskoviny již tvoří součást oficiální literatury. Populární oblastí postsovětské epochy se stává tzv. kultura „*udělej si sám*“ z anglického „*Do it yourself*“, přičemž zejména punkové a undergroundové skupiny přijímají tento název za svůj slogan. K nejčastějším tématům patří politika, rock a punk muzika, fantasy a jiná literatura (Клименко 2017: 1–8).

Vydávání samizdatu spojeného se strachem z represí, pronásledování, odposlouchávání, věznění, ztráty pracovní pozice aj. se stává minulostí a na jeho místě se objevuje samizdat nový. Ačkoliv se moderní samizdat začíná ubírat poněkud jiným směrem a využívá spíše novodobých technologií, terminologické označení v ruském jazyce přetrvává i nadále. To znamená, že původní význam tohoto termínu, čili samo-vydávání, zůstává nezměněn. Například Jelena Savěnková (Савенко 2012: 100) pod

---

²⁶ Překlad vlastní. Orig.: «О печати и других средствах массовой информации».

novým samizdatem rozumí: „nezaregistrovaná [...] tištěná vydání, publikovaná v autorské redakci jedním člověkem nebo skupinou lidí na vlastní náklady.“²⁷

Obrovský žurnalistický progres však zaznamenává moderní samizdat s rozvojem techniky a převážně s vynálezem internetu. Původní tištěný samizdat nahrazuje současný elektronický. Právě na internetu mohou lidé z celého světa nyní prakticky nekontrolovaně publikovat své články, poznatky, ale i autorskou tvorbu (Клименко 2017: 1–8).

Asi nejznámějším ruským webem, na kterém mohou jednotlivci dodnes zdarma nejen prezentovat svá díla, ale také si jimi vybrané dílo přečíst, je <http://samlib.ru/> - elektronický časopis, rozdělený na několik žánrů literatury od prózy, poezie, lyriky, přes sci-fi, detektivky, publicistiku, filozofii, mystiku až po dětskou literaturu a nespočet dalších. Existují ale i jiné volně přístupné platformy, např. <https://www.stihi.ru/>, <https://proza.ru/> či <http://samizdat.memo.ru/>, na kterém jsou snadno dohledatelné bibliografické údaje o samizdatových publikacích od roku 1950 do roku 1990. Z toho plyne, že současný samizdat slouží spíše jako prostředek seberealizace daného jedince, který cílí na konkrétní sociální skupinu (Клименко 2017: tamtéž).

2. 2. 1. Ruská zahraniční literatura - rozvoj tamizdatu

Jak bylo již řečeno, od počátku sedmdesátých let začíná na území SSSR upadat samizdat jako takový a na důležitosti nabývá neoficiální literatura tzv. **tamizdat**, tedy necenzurované texty vydávané v zahraničí a dovážené zpět do Sovětského svazu (viz. 1. 1.). Jedná se zejména o umělecké texty jako romány, povídky a básně autorů, např. Venedikta V. Jerofejeva (Moskva-Petušky), Alexandra I. Solženicyna, Vladimira E. Maximova, Josifa A. Brodského, Nikolaje K. Čukovského nebo Natalji J. Gorbaněvské (Алексеева 1998: 25).

Avšak vznik zahraničních necenzurovaných tiskovin můžeme zaznamenat už mnohem dříve. První zmínky o tamizdatu bývají spojovány především se jménem spisovatele Borise Pasternaka, jehož patrně nejznámější dílo – román Doktor Živago, bylo vydáno v roce 1957 v Miláně. Nicméně ani počátkem sovětské éry nebylo publikování v zahraničí ojedinělým jevem. Stále více ruských spisovatelů, kterým se nepodařilo emigrovat na Západ, vidělo jedinou možnost vydávání vlastních děl za hranicemi SSSR,

---

²⁷ Překlad citace vlastní. Orig.: «незарегистрированные (в силу малых тиражей или несоблюдения установленных государством юридических процедур) печатные издания, выпущенные одним человеком или группой лиц в авторской редакции на собственные средства».

přičemž nejčastěji byla sovětská tvorba publikována prostřednictvím berlínských vydavatelství (Казак 1988: 751).

Podle slov J. Kornilova (Корнилов 2004: 80) existovalo hned několik způsobů, jak dostat dílo za hranice a tam ho vydávat, a to např. s pomocí zahraničních korespondentů, přes ambasády nebo cestující. Často vystupovala v roli prostředníků pošta, občané Sovětského svazu, někdy i zahraniční velvyslanci, což J. Kornilov objasňuje tím, že jednoduše nebylo možné všechny věci či dopisy řádně zkontrolovat. Alexandr Fedulov (Федулов 2008: 221) k tomuto tvrzení dodává, že získat v 70. a 80. letech publikace ze zahraničí, i když pouze ve formě fotokopíí bylo v daném období mnohem jednodušší než vydávat díla v samizdatu, což se týkalo především větších měst – Moskvy a Leningradu. Nebyly to však pouze knihy známých sovětských spisovatelů, ale i neznámých autorů neoficiální literatury, jejichž tvorba byla na Západě nyní mnohem populárnější nežli tvorba oficiální. Mimo jiné v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let pořádal zahraniční okruh žurnalistů a spisovatelů žijících v emigraci nejrůznější setkání, mezinárodní konference a fóra, na nichž se vedly diskuze o současné kultuře, a jejichž členové usilovali o rozvoj ruské literatury nejen zde v zahraničí, ale i na domácí půdě v SSSR (Скарлыгина 2012: 85).

V článku *Оппозиционные журналы о сопротивлении режиму в СССР (1950-1980 гг.)* od autorů Korolevové a Garkina (Королева, Гарькин 2014: 2 – 3) se hovoří o tom, že ačkoliv na území Sovětského svazu vycházelo značné množství samizdatových časopisů, ani v zahraničí tomu nebylo jinak. Časopisy a jiná periodika publikované v tamizdatu se soustředily především **na vyjadřování svého vlastního názoru na současnou situaci a dění v SSSR**. Například ve Frankfurtu začal v roce 1946 vycházet časopis „*Grani*“, tvořený z velké části ruskými autory, jež emigrovaly. Později v 70. letech informoval o událostech, probíhajících v Sovětském svazu časopis „*Svobodnaja mysl*“, v Mnichově se stejnojmennou problematikou zabýval Vladimir E. Maksimov (vlastním jménem L. A. Samsonov), jenž začal vydávat literární a politický časopis s náboženskou tematikou „*Kontinent*“. V letech osmdesátých se objevil bulletin „*Vesti iz SSSR. Prava čeloveka*“ pod vedením K. A. Ljubarského, který byl mimo jiné souzen za šíření samizdatu.

Výše zmiňovaná periodika však nebyla jediná, která se v tamizdatu vyskytovala. Kromě periodických časopisů, vycházely v 70. a 80. letech v tamizdatu i neperiodické sborníky neboli almanachy literatury a umění jako „*Tretja volna*“, „*Syntaks*“ (vydávaný A. Siňavským a N. Rozanovou) a „*Appoloň-77*“ publikované v Paříži či „*Vremja a my*“

vycházející v Tel Avivu a New Yorku (Федулов 2008: 221), jakožto i samostatné knihy vydávané zahraničními nakladatelstvími např. v **USA, Francii, Anglii** nebo **Německu** (Казак 1988: 751–752). W. Kazak přidává dále informace o skupinových almanaších z konce osmdesátých let, jako byl „*Metropol*“, jehož značná část přispěvatelů už oficiálně vycházela nejen na Západě, ale i v SSSR a „*Katalog*“ od autorů nezávislého „Klubu ruských spisovatelů“²⁸.

Je třeba zdůraznit, že všechna zmíněná periodika tzn. časopisy, sborníky i bulletiny ruských emigrantů byla v průběhu 60 – 80. let na území Sovětského svazu pod přísným dohledem státu, uchovávaná ve speciálních knihovních archivech, jakýkoliv přístup do těchto archivů velmi omezený a pro běžného čtenáře bylo tudíž prakticky nemožné se k této neoficiální literatuře dostat (Скарлыгина 2012: 84).

Nicméně, od druhé poloviny 70. let se tamizdat již neomezoval pouze na uměleckou literaturu, nýbrž jak popisuje V. Igrunov v knize «*Антология самиздата*» (Игрунов 2005: 29): „Přechod samizdatu k tamizdatu se promítl do všech žánrů – **humanitních studií, esejí, publicistiky i dokumentů o lidských právech**. Skončila romantická doba necenzurované literatury a samizdat začal uvadat.“²⁹

Jde-li čistě o autory publikující za hranicemi SSSR, zejména pak v době největšího rozmachu tamizdatu tj. v 70. a 80. letech XX. století, mezi nejznámější bezesporu patří Boris Pasternak, Vladimir Vojnovič, Anatolij Gladilin, Varlam Šalamov, bratři Arkadij a Boris Strugačtí, Alexandr Solženicyn, Julij Daniel, Andrej Siňavskij, Andrej Amarlik, Sergej Dovlatov či Andrej Bitov (Казак 1988: 751–753).

2. 3. Vznik a vývoj samizdatové literatury v České republice

V kapitole 2. 2. Vznik a vývoj samizdatové literatury v Rusku druhé poloviny XX. století jsme se zaměřili na historii, týkající se počátků neoficiální literatury a způsobů jejího šíření na území tehdejších sovětských republik. Obdobná situace však panovala i u nás v Československu, proto se nyní podíváme na historii české samizdatové literatury.

Abychom správně definovali vznik samizdatu v české literatuře, je nezbytné připomenout, jak tento pojem vznikl. Slovo samizdat pochází ze složeniny „*samsebjazdat*“ (viz. 1. 1.), kdy jej poprvé užil ruský básník Nikolaj Glazkov a v roce

---

²⁸ Překlad vlastní. Orig.: «Клуб писателей России»

²⁹ Překlad vlastní. Orig.: «...тамиздат распространялся на все жанры: гуманитарные исследования, эссеистику, публицистику, правозащитные материалы. Романтический век бесцензурной литературы закончился. Начался закат Самиздата».

1949 ho umístil na obálku své knihy. Název sarkasticky odkazoval na státní sovětské nakladatelství neboli „*gosudarstvennoe izdatelstvo*“, tzv. „*gosizdat*“ (viz. 2. 2.). Mimo jiné existovaly další podobné zkratky typu „*goslitizdat*“ («Гослитиздат») či „*gosplanizdat*“ («Госпланиздат»), jak uvádí v knize *Český literární samizdat 1949 – 1989* Michal Příbáň (2018: 13). Později se začala užívat zkrácená forma slova v podobě, jak ho známe dnes, čili samizdat, který podle slov Aleny Příbáňové a Andrey Vítové (2019: 2), odkazuje na: „veškerá svépomocí rozmnožovaná a tajně šířená literární díla, ať už umělecká či odborná, jejichž vydání v daném místě a době brání politické poměry.“

Počátky samizdatu, přesněji nelegálních tiskovin, lze v Československu vypočítávat již za protektorátu Čechy a Morava, tedy za druhé světové války (1939 – 1945). V knize *Česká literatura od počátků k dnešku* srovnává Jiří Holý (2008: 678) protektorát s obdobím první republiky a vysvětluje, že došlo ke značnému **zprůsnění cenzury**, a to na třech úrovních – **předběžné, průběžné a následné**, přičemž jako příklad uvádí Máchův *Máj*, kde místo věty: „*Vůdce zhynul.*“, muselo být otisknuto: „*Pán náš zhynul.*“

M. Příbáň (2018: 13–14) dodává, že se jednalo zejména o tvorbu z odbojového prostředí, která vycházela v podzemních periodikách, např. v *Rudém právu*, nebo časopisech jako *V boj* či *Noc*, do něhož přispíval, mimo jiné, i Jiří Orten. Dále připomíná, že mnozí autoři tvořili pod pseudonymy nebo nebyli povoleni a uvádí také sborník anekdot s názvem *Protektorát se směje*, jenž měl dle jeho názoru v tomto období nejbližší k samizdatu. Petra Loučová (2017: 82–97) doplňuje zmínku o méně známých opisech děl z vězeňského prostředí a koncentračních táborů.

Z hlediska rozsahu nelegálních tiskovin bylo za protektorátu zrušeno na 1900 deníků a časopisů (Holý 2008: 680), což nemůže literatuře sedmdesátých a osmdesátých let konkurovat. Proto se nabízí otázka, zda není poněkud zavádějící užívat termín samizdat k označení této literatury? Nejenže pod samizdatem rozumíme především literaturu právě jmenovaných 70. a 80. let, ale navíc v porovnání s pozdějšími léty by dané označení bylo i nesprávné (Loučová 2017: 82–97). Nejspíše z tohoto důvodu se Martin Machovec, literární kritik a překladatel z angličtiny a ruštiny³⁰, uchýlil k vlastnímu pojmenování protektorátních ilegálních tiskovin, které označuje termínem *presamizdat* (Příbáň, 2018: 14).

---

³⁰ Poznámka vlastní.

Na přelomu třicátých a čtyřicátých let, jak vysvětluje J. Holý (2008: 680), se literatura rozdělila na **domácí veřejnou, domácí ilegální a exilovou literaturu** – tři proudy, které s výjimkou let 1945 – 1948 přetrvaly až do sametové revoluce 1989.

Kromě tohoto základního vymezení, uvádí Petra Loučová (2017: 82–97) členění proudů podle Martina Machovce do několika následujících etap – *protosamizdat* (1948 – 1956), *slábnutí protosamizdatu* (1956 – 1967), *nesamizdatové období* (1968 – 1969), *ranný samizdat* (1970 – 1985) a konečně *pozdní samizdat* (1986 – 1989). Přičemž se zde můžeme setkat také s termínem *postsamizdat*, jak bývá často označována literatura po roce 1989.

Jestliže po nacistické okupaci v letech 1945 – 1948 cenzurní dohled nad tiskovinami mírně polevil, po roce 1948 (v českých dějinách tento rok vstoupil do historie pod názvem Vítězný únor)³¹ tzv. únorovém převratu naopak cenzura ještě posílila. Autoři, jež dávali najevo byť jen z malé části nesouhlas se Stalinovým režimem, např. Karel Teige či Jiří Kolář, i přestože byli socialisticky zaměřeni, nyní měli **zákaz publikovat** (Holý 2008: 716). Tato opatření v 50. letech s sebou přinášela i začínající vlnu represí, velká část tvorby významných spisovatelů byla zapsána na seznam zakázané literatury tzv. „*černou listinu*“, neboli *index* (Hrubý 2009: 288).

Gertraude Zandová (2002: 27–28) připomíná, že další umělecké směry jako naturalismus, expresionismus, dekadence, surrealismus a jiné, nebyly tolerovány a po zavedení táborů nucených prací (TNP) už nebylo výjimkou posílat nepohodlné osoby na nucené práce sem, nebo je zavírat do vězení. Dále uvádí, že: „Od roku 1949 – 1953 bylo vyneseno 233 rozsudků smrti, z nichž 178 bylo vykonáno.“ S tímto tvrzením souhlasí také M. Příbáň (2018: 25) a odkazuje na případ Jiřího Koláře, jenž byl za napsání díla *Prométheova játra* vězněn a později odsouzen.

Pro samizdatové období 50. let byly charakteristické **strojopisné publikace**, které se šířily zejména v úzkém kruhu známých a přátel, povětšinou šlo o rukopisy, povídky, novely, básně, vzácně vznikaly také sborníky o pár svazcích. Mezi nejvýznamnější periodika patřila **Edice půlnoc**, do níž přispívali Egon Bondy (vlastním jménem Zbyněk Fišer) a Ivo Vodsedálek, *Magacín* alias *Magáč* Jiřího Koláře, jihlavský časopis *Vítr*, Boudníkova **Edice Explosionalismus** (po vzoru Edice Půlnoc) nebo *Rozhovory 26*, do kterých přispívali Václav Havel a Jiří Paukert (Příbáň 2018: 25–28).

Koncem 50. let v souvislosti se Stalinovou a Gottwaldovou smrtí (1953) se situace na chvíli uklidnila, vyšla některá dosud nevydaná díla, mezi nimi i Hrabalovy

---

³¹ Poznámka vlastní.

Hovory lidí či Škvoreckého *Zbabělci* (Zandová 2002: 29). V 60. letech s nástupem k moci Nikity Chruščova do čela sovětského státu, zhruba do poloviny šedesátých let, docházelo nejen v literatuře, ale i dalších uměleckých odvětvích k **polevování hranic mezi oficiálním a neoficiálním**, řeč je o období zvaném „tání“.

Komunistická strana ČSSR ve větší míře tolerovala svobodné vyjadřování a touhu po experimentování, v literatuře se začala objevovat nová témata, postupy i směry (nový román, absurdní drama atd.), represe nebyly tak radikální a nahradilo je spíše vyjednávání a občasná vyhrožování. Začal stoupat zájem o zahraniční literaturu, čtenáři si mohli přečíst jak díla amerických spisovatelů Hemingwaye, Salingera či Faulknera, tak povídku ruského autora A. Solženicyna *Jeden den Ivana Denisoviče*. U českých spisovatelů stoupal zájem o překladatelství a rostly i kontakty s exilem. Stále však hrozilo nebezpečí obvinění z antipropagandy, čili, zjednodušeně řečeno, z hanobení marxistické ideologie. Dále se Jiří Holý (2008: 771–781) zaměřuje na literární časopisy, z nichž jmenuje např. **Lidové noviny**, do kterých přispívali kromě dalších spisovatelů Milan Kundera či Ludvík Vaculík, brněnský měsíčník *Host do domu* nebo časopisy *Tvář a Sešity*.

Michal Příbáň ve své knize *Český literární samizdat 1949 – 1989* (2018: 29– 30) k šedesátým létům dodává údaje o studentských časopisech – *Elixír* a *Buchar*, jež byly konfrontovány režimem, a následkem čehož byli někteří studenti za svoji činnost vyloučeni ze studií.

Důležitým mezníkem konce 60. let se stalo **povstání** tzv. „**pražského jara**“ v roce 1968, kdy došlo k uvolnění politické situace, otevřela se hranice k západním státům a cenzura byla prakticky zrušena. Významné postavení zde sehráli hromadné sdělovací prostředky (rozhlas, tisk, televize) a zejména spisovatelé, kteří se nyní mohli svobodně vyjádřit k politickým poměrům. Vznikl *Klub nezávislých spisovatelů*, jehož součástí byli V. Havel, B. Fučík, A. Kliment, J. Hiršal apod. Populárními tiskovinami se staly časopisy **Literární listy**, jež dosáhly nákladu až neuvěřitelných 300 000 výtisků, *Student* a *Reportér*. Na světlo vyšly také knihy dosud zakázaných autorů (J. Zahradníček, E. Hostovský, J. Palivec), nebo obecně známý manifest L. Vaculíka *Dva tisíce slov*, jenž získal celých 120 000 podpisů (Holý 2008: 836–837).

Avšak 21. srpna 1968 nastal převrat v dějinách Československa, kdy na naše území vstoupila vojska Varšavské smlouvy v čele se Sovětským svazem. Okupace trvala až do Sametové revoluce 1989 (Příbáň 2018: 30). Odezva na sebe nenechala dlouho čekat, občané reagovali na situaci vylepováním plakátů, psali nejrůznějších slogany a hesla po zdech, typu: „*Lenine, vstávej, Brežněv se zbláznil.*“ (Holý 2008: 839). Ve snaze vyjádřit

vzdor proti narůstajícímu sovětskému útlaku a s nadějí na změnu, se v lednu roku 1969 dobrovolně upálil student Jan Palach (později Jan Zajíc). Tato událost šokovala celý svět, bohužel však na situaci v zemi nic nezměnila, a tak nastupuje období normalizace (Holý 2008: 840).

Jak bylo již napovězeno, samizdat dosáhl svého největšího rozmachu v sedmdesátých a osmdesátých letech, právě s nástupem invaze sovětských vojsk do ČSSR. Jiří Gruntorád³² (2001: 494) konstatuje, že tehdy počet zakázaných autorů oněch dvou desetiletí činil zhruba čtyři sta jmen. Avšak psaná podoba nebyla zdaleka jediný způsob, jak se samizdat šířil. Ve velkém měřítku se používaly zápisy na magnetofonové pásky zaznamenávající nahrávky z rozhlasu, bytových přednášek, ale i čtená literární díla.

První tiskoviny, které začaly v samizdatu po roce 1969 vycházet, byly **politicky orientované publikace**. Jednalo se převážně o letáky, jejichž obsah shledávaly státní orgány za mířený proti socialismu. Vydávání časopisů, deníků a periodik bylo opět zastaveno (Příbáň 2018: 30 – 31) a z knihoven vyřazeno na milion svazků (Holý 2008: 847).

Martina Spáčilová ve své diplomové práci zaměřené na vyřazené knihy s protistátním obsahem šedesátých a sedmdesátých let (2014: 27–36), představuje podrobný seznam knih stažených z oběhu. Jmenujme alespoň některá díla a spisovatele ze 70. let: Egon Bondy (*Básně a legendy*), Jaroslav Foglar (*Poklad černého delfína*), Jaromír Hořec (*Malá sluneční soustava*), Bohumil Hrabal (*Postřižiny*), Ivan Klíma (*Milenci na jeden den*), Jiří Kolář (*Prométheova játra*), Karel Kryl (*Bratříčku, zavírej vrátka*), Arnošt Lustig (*Modlitba pro Kateřinu Horowitzovou*), Ludvík Svoboda (*Z buzuluku do Prahy*), Josef Škvorecký (*Tankový prapor*), Jan Werich (*Bleška a veška*), Jan Zahradníček (*Znamení moci*) a nespočet dalších.

Jde-li o normalizační samizdatové edice, zřejmě první z nich byla, podle J. Gruntoráda (2001: 495), olomoucká edice *Texty přátel*. Avšak do povědomí čtenářů se asi nejvíce zapsala **Edice Petlice**, založená roku 1972 Ludvíkem Vaculíkem, zaměřená na českou a slovenskou tvorbu, jež si uchovala své trvání až do roku 1990. Edice se vyznačovala tím, že na titulní stranu umístila, jak autorův podpis, tak nápis V. z. d. o. r., což odkazovalo na *výslovný zákaz dalšího opisování rukopisu* (Hanáková 1997: 286). Michal Příbáň (2018: 31) dodává, že se název Petlice vznikl jako ironická narážka na tehdejší existující režimní nakladatelství *Klíč*, kdežto ostatní tvorba musela zůstat

---

³² Jiří Gruntorád – vydavatel a knihovník, jenž se v 70. a 80. letech zapojil do disentu, řídil edici Popelnice a v roce 1990 založil knihovnu Libri Prohibiti (Alan 2001: 509).

takříkajíc „pod petlicí“. Také další edice, jak dále popisuje J. Gruntorád (2001: 496) měly své ochranné formule, např. Kvant – „*Rukopis! Opisování není dovoleno.*“ V roce 1975 založil Václav Havel **Edici Expedice**, přičemž na knihy umísťoval text „*pro sebe a své přátele*“ (Gruntorád, 2001: tamtéž). Edice Expedice se od Petlice lišila převážně tím, že projevovala zájem také o překladovou literaturu. Z dalších významných edic můžeme nazvat *Českou expedici* v čele s Jaromírem Hořcem, či ostravskou *Libri prohibiti*, kterou založil Jaromír Šavrda (Příbáň 2018: 33).

Významným aktem a zároveň obdobím největšího rozmachu samizdatu se koncem sedmdesátých let stal vznik **Charty 77**. Josef Jedlička naznačuje (2018: 40–41), že už od roku 1970 bylo evidentní, že předešlé postupy publikování nebudou nadále stačit a bude se muset přejít k sofistikovanějším cestám: „Významný posun ve spontánně tvořeném a sebe uvědomujícím si procesu byl reakcí na zvyšující se oficiální a policejní tlaky, které aktivovaly obranný mechanismus alternativní kultury živený specifickými politickými kontroverzemi.“ A právě tímto obranným mechanismem bylo založení Charty 77, jež začala volat po právu zasahovat do současných událostí (Jedlička 2018: tamtéž). Dané undergroundové společenství, jehož součástí byli spisovatelé různých uměleckých směrů i názorů, včetně bývalých komunistů (L. Vaculík, E. Kantůrková, S. Machonin a další) projevilo nespokojenost s tehdejší politickou situací a v úvodním prohlášení z roku 1977 poukázalo na to, že v Československu nejsou dodržována základní lidská práva. Zveřejnění tohoto prohlášení mělo za následek pronásledování chartistů. Mezi zatčenými umělci byl například Václav Havel (Holý 2008: 867–869). Z periodik byla založena *Krameriova expedice*, edice *Mozková mrtvice*, *Jitrnice* či **Edice Popelnice** Jiřího Gruntoráda (Holý 2008: tamtéž).

V souvislosti s existencí občanského hnutí Charty 77, upozorňuje Johana Posset (1992: 7) na vznik dalších nezávislých aktivit jakožto na *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných* (tzv. VONS), bytové divadlo Vlasty Chramostové, působení hudební skupiny *The Plastic People of the Universe* i jiné alternativy.

Podobným represím jako v 70. letech čelili umělci také v letech osmdesátých, za tzv. podvracení republiky mohl soud uložit trest až pět let vězení (Gruntorád 2001: 501). S tímto tvrzením se ztotožňuje také M. Příbáň (2018: 75) a uvádí konkrétní případ z roku 1981, kdy byl za tento prohřešek odsouzen ke čtyřem letům vězení a třem letům ochranného dohledu Jiří Gruntorád (vydavatel Edice Popelnice).

V 80. letech vychází časopisy a periodika *Spektrum*, měsíčník *Obsah* zaměřený převážně na beletrii, eseje a fejetony, v němž publikovali také katoličtí autoři, čtvrtletník

Kritický sborník redigovaný několika autory – F. Kautmanem, J. Vohryzkem, J. Lopatkou, L. Dobrovským, K. Palkem a duchovním M. Rejchrtem, který tíhne jak ke společenským vědám, tak k oficiální, samizdatové i exilové literatuře (Holý 2008: 869). Z mladší generace disentu uveďme časopis *Zebra* Jana Rumla, *Revolver Revue* Jáchyma Topola či undergroundový kulturní časopis Františka Stárka „Čuňase“ *Vokno*, jehož trvání přetrvalo až do roku 1989 (Příbáň 2018: 35). Jiří Holý (2008: 870) doplňuje, že lidé kolem časopisu *Vokno* organizovali také koncerty a výstavy, nebo formou letáků vydávali tzv. *Voknoviny*.

Nicméně, jak uvádí M. Příbáň (2018: 36–37), samizdatové časopisy se už neobjevovaly pouze v Praze, ale rozšířily se také do jiných regionů – v Brně vycházel časopis *Host*, v Olomouci *Ječmínek*, na Slovensku *Fragment K* s otištěnými českými autory. Svá periodika měla také divadelní scéna – *Dialog*, ale i jiná umělecká sdružení. Rozvíjí se i *katolický samizdat*, což dokazuje na několika stránkách J. Gruntorád (2001: 503–507), jenž jmenuje následující periodika: *Duch a život*, *Theologica*, *Přátelé*, *Alfa – Omega*, *Orientace* a časopiseckou řadu *Knihovnu Křesťanských obzorů*.

Důležitou úlohu v období 80. let sehrála i tzv. „šedá zóna“, která tvořila vrstvu autorů nacházejících se na hranici mezi oficiální a neoficiální kulturou, tedy mezi tím, co je zakázané, a naopak dovolené. K takovým autorům můžeme zařadit některá díla Bohumila Hrabala (*Obsluhoval jsem anglického krále*), Jiřího Lederera, Oldřicha Mikuláška, Jana Skácela či nositele Nobelovy ceny za literaturu z roku 1984 Jaroslava Seiferta (Holý 2008: 858–862).

Ve druhé polovině 80. let se kromě uhlových papírů a tzv. cyklostylu³³ začaly stále více využívat psací stroje a kopírky, což umožňovalo rychlejší opisy i distribuci. Na intenzitě nabírá „divoký samizdat“, dochází k **propojování tolerované kultury a disentu** a oficiální umělecké svazy dokonce připouští přítomnost nejen oficiální, ale i samizdatové a exilové literatury. Vzniká měsíčník *Lidové noviny*, který od roku 1988 vychází pravidelně, v Brně je založeno nakladatelství *Atlanis* a v Plzni je pod záštitou Pedagogické fakulty založena edice *Ruiny* (Příbáň 2018: 40–42).

Koncem sedmdesátých a v průběhu osmdesátých let přibývá také **spolupráce s exilem**, díla pronikají stále častěji za hranice směrem na západ (viz. 2. 3. 1.), na důležitosti nabývá také **překládová literatura**. Z ruské tvorby mají na našem území velký

---

³³ Cyklostylový stroj tzv. cyklostyl, neboli mimeograf či průtisk, je rozmnožovací stroj, jenž se používal již za protektorátu a první republiky, a jehož název je odvozen od stroje *Cyklos*, jak ho pojmenovala firma v Urbanicích, která tyto stroje vyráběla. Od roku 1948 bylo jeho vlastnění zakázáno (Příbáň 2018: 45).

úspěch sovětští spisovatelé Vasilij Šukšin a Bulat Okudžava. Nakladatelství *Odeon* se stává centrem pro překladatele (Holý 2008: 870–871).

Období po 17. listopadu 1989, jež vstoupilo do dějin českého národa pod názvem Sametová revoluce, které Petra Loučová (2017: 82–97) nazývá *postsamizdatem* je v literární historii **konečnou fází samizdatu**, jehož dozvuky můžeme sledovat ještě počátkem devadesátých let.

Jak datuje Michal Příbáň (2018: 42–43) v roce 1990 ukončila svoji činnost dosud fungující samizdatová nakladatelství, vydavatelství, edice, dílny i redakce časopisů. Mnohá tradiční nakladatelství se transformovala ve skutečná, např. *Pražská imaginace* a *Trigon*, nebo vznikala nakladatelství nová. Dlouhodobého pokračování se dočkaly také periodika *Akord*, *Kritický sborník*, *Vokno* a některé dokonce vycházejí dodnes – *Host*, *Revolver Revue* či *Lidové noviny*. Sám M. Příbáň se konci samizdatové éry vyjádřil takto: „V roce 1990 se zásadně změnil společenský kontext, a ačkoli pojem samizdat zůstal v jazyce polistopadového literárního života přítomen, nebezpečí policejních represí a trestního stíhání coby důsledku vydavatelské činnosti patří přinejmenším v této chvíli historii. Dějiny samizdatu jakožto součásti alternativní kultury, setrvávají v otevřeném či skrytém odporu vůči komunistickému režimu a jeho kulturní politice, skončily.“

2. 3. 1. Česká exilová literatura

Termínem exilová literatura bývá označována neoficiální literatura psaná na území ČSSR, ale vydávaná za jejími hranicemi prostřednictvím českých exilových nakladatelství. Tento termín je obdobou ruského pojmu „tamizdat“ (viz. 1. 1.) a rovněž pod označení exilová literatura spadá též publikační činnost českých autorů žijících v zahraničí, tzv. exulantů, jež usilují dopravit svá díla nejrůznějšími cestami zpět do rodné země. Z toho plyne, že distribuce probíhá v obou směrech, jak směrem na Západ, tak do Československa (Příbáň 2018: 79).

Ačkoliv největšího rozsahu dosáhla česká exilová literatura, podobně jako literatura samizdatová, v sedmdesátých a osmdesátých letech, počátky publikační aktivity můžeme zaznamenat již v období před rokem 1948. Už za protektorátu nalezneme snahu zakládat různá exilová sdružení za hranicemi (v Londýně *Český národní výbor*, *Česká národní skupina* v Německu) a zabývat se publikační činností. O vydavatelských záměrech svědčí pár čísel časopisu *Integral* z roku 1947 vydávaných v Německu, několik letáků a prohlášení, nicméně dané publikace nezaujímají nikterak důležité místo v dějinách české

exilové literatury, jak avizuje v knize o historii literárního exilu Michal Příbář (2008: 19–21).

Avšak nesmíme zapomenout na příčiny, kvůli kterým autoři začali opouštět své domovy, rodiny, známé a přátele, svou vlast. Hlavním důvodem byla bezpochyby politická situace, doprovázená strachem z represí, jindy bylo důvodem donucení, vidina lepšího finančního zabezpečení nebo možnost seberealizace. Většina spisovatelů odchází do exilu za účelem svobodného vyjadřování bez nutnosti podléhat cenzuře či autocenzuře, za rozšiřujícími se obzory, pravdivějšími informacemi a možnostmi, o kterých se jim v totalitní zemi nesnilo. Bohužel u některých autorů emigrace způsobila, že se stáhli do ústraní a přestali psát úplně, někteří se vydali jiným směrem a věnovali se různým profesím, jiní začali tvořit v cizím jazyce nebo používaly jazyky oba. Největšími centry exilové literatury se stávají země jako **Německo, Francie, Itálie, Anglie, USA a Kanada** (Holý 2008: 885–887).

První žurnalistické počiny v exilu, jsou soustředěny výhradně na politická témata. Mezi časopisy konce čtyřicátých let můžeme zařadit týdeník *Svoboda* vydávaný ve Frankfurtu, *Svobodný zítřek* z Francie, revue *Skutečnost* nejmladší exilové generace postupně publikující v Ženevě, Paříži, Londýně a Mnichově (Příbář 2008: 37–44). Tyto a jiné časopisy, jež vycházely v exilu po roce 1945, byly nashromážděné do katalogu a vydané knihovnou Libri prohibiti (Vrba 2001: 275).

V 50. letech sehrály jednu z klíčových rolí zahraniční rozhlasové stanice, které vysílaly do ČSSR necenzurované informace – stanice **Svobodná Evropa** a **Hlas Ameriky** (Příbář 2018: 79). V jiné Příbářově publikaci (2008: 45–82) je uvedena informace, že rozhlasové vysílání Svobodné Evropy bylo cíleno na domácí posluchače a kromě politických zpráv vysílalo také kulturní pořady (*Češi a Slováci na Západě, Hlasy básníků, Stručný kurs české literatury* nebo *Studio Manhattan*). Již od jeho vzniku v roce 1951 bylo jeho vysílání soustavně rušeno, což však neměnilo nic na tom, že rádio vysílalo až 16 hodin denně.

V 60. letech byl podle Tomáše Vrby (2001: 275) kontakt s exilem omezen hlavně proto, že se po ruské invazi do Československa snažila většina exulantů smířit s probíhající situací ve vlasti, na kterou nebyla připravena, a pomyslné dveře skýtající možnost návratu zpět do země a s nadějí na změnu zůstaly na dobro zamknuty. Situaci komplikoval i fakt, že exulanti byli jako osoby režimem zatraceni a následně uvádí příklad: „Tragikomická byla snaha režimních médií tajit i sportovní výsledky: čím byli Martina Navrátilová a Ivan Lendl úspěšnější, tím úpornější byl bojkot.“

V 70. letech dochází k postupnému sblížení s exilem, situaci však komplikuje tzv. Bernská úmluva o ochraně literárních a uměleckých děl, tedy mezinárodní dohoda o tom, že zahraniční nakladatelství nebudou vydávat díla bez autorova souhlasu. Proto bývají publikace často opatřené ochrannou formulí „*uveřejněno bez vědomí a souhlasu autora*“ (Příbáň 2018: 80). Podobně tomu bylo i u samizdatových edic, např. Kvart nebo Edice Petlice, které umísťovaly na opsané rukopisy různé formule s upozorněním, že se jedná o opis pouze pro jejich vlastní potřebu (viz. 2. 3.).

Významným spojovacím článkem mezi domácí a exilovou literaturou sedmdesátých let se stávají dvě nakladatelství – **Sixty-Eight Publishers** v Torontu manželů Škvoreckých a **Index** v Kolíně nad Rýnem Adolfa Müllera a Bedřicha Ulitze, líčí Jiří Holý (2008: 887). Také T. Vrba (2001: 274–275) s Holým souhlasí a jmenuje nejrozšířenější exilové časopisy, ke kterým řadí: *Svědectví* vedené Pavlem Tigridem nejdříve v New Yorku, poté v Paříži a *Listy* Jiřího Pelikána vydávané v Římě. Rozhlasové vysílání rádií Svobodná Evropa, Hlasu Evropy i londýnské BBC pokračují, přičemž na stanici Svobodná Evropa občas zazní i písně českých písničkářů, např. Karla Kryla (Vrba 2001: tamtéž).

V 80. letech činnost obou nakladatelství pokračuje. Distribuční kanály mezi samizdatovým Československem a exilovým Západem se začínají prohlubovat a funkci prostředníka obvykle plní zahraniční diplomaté. Prvním z kurýrů byl pravděpodobně Jan Kavan, který převážel do ČSSR nejen knihy a časopisy, ale i technické vybavení, magnetofony, fotoaparáty, kopírky, tiskárny a mnohé další. Jan Kavan, mimo jiné, v Londýně vybudoval agenturu *Palach Press*, jež britskému tisku předávala dokumenty Charty 77. V roce 1981 byl na hranicích Československa a Rakouska zadržen kamion s 91 tiskovinami nejrůznějšího charakteru a 490 kg technického vybavení, což byl tehdy asi největší záťah a úspěch StB. Avšak zásluhy náleží i jiným osobám, např. historik Vilém Přečan poslal přes hranice celkem dvacet čtyři tun tištěného materiálu (Příbáň 2018: 82–84).

Specifickým problémem v období největšího rozmachu samizdatové a exilové literatury představovalo ukládání a archivace knih a nejrůznějších dokumentů, o níž se zhruba v polovině osmdesátých let zasloužilo **Československé dokumentační středisko nezávislé literatury** (dále ČSDS) založené v německém Scheinfeldu na zámku Karla Schwarzenberga, které vybudoval právě historik V. Přečan (Holý 2008: 887). Michal Příbáň (2018: 85–87) s tímto tvrzením rovněž souhlasí a dodává: „ČSDS se tak během několika málo let stalo institucí mimořádného významu: bylo jednak nezastupitelným

prostředníkem v komunikaci mezi exilem a domovem a jednak badatelským i archivním úložištěm, kde se shromažďovaly, uchovávaly, dále rozmnožovaly a do zahraničních knihoven a na univerzitní pracoviště distribuovaly veškeré informace týkající se nezávislých a samizdatových aktivit v Československu.“

3. J. M. DANIEL V OBDOBÍ SAMIZDATU

Ruský samizdatový spisovatel židovského původu, prozaik, básník, překladatel a disident Julij Markovič Daniel se narodil v tehdejší Sovětské svazu 15. listopadu 1925 v Moskvě. Jeho otec M. N. Mejerovič se živil jako spisovatel, tvorbu publikoval pod pseudonymem Mark Daniel a svá díla psal jazykem jidiš (Игрунов 2005: 489).

J. M. Daniel prožil dětství v Moskvě, avšak v 15 letech mu zemřel otec na tuberkulózu a poté se s matkou přestěhovali do Saratovské oblasti poblíž řeky Volhy. V roce 1943 odešel ze školy a byl poslán na frontu, kde bojoval během druhé světové války ve vojenských formacích Rudé armády na 2. ukrajinském a 3. běloruském frontu. Nicméně v důsledku těžkého zranění mu bylo dovoleno z bojových formací odejít a následně byl uznán za invalidu (Игрунов 2005: 489).

Po návratu z války začal Julij Daniel nejdříve studovat na Charkovské univerzitě, posléze přestoupil na filologickou fakultu Moskevského oblastního pedagogického institutu, který úspěšně dokončil (Казак 1988: 56). Od roku 1951 působil jako učitel v Kaluze, později i v Moskvě. V roce 1950 se oženil s lingvistkou Larisou Bogorazovou, která se po vynesení rozsudku nad autory J. M. Danielem a Andrejem Siňavským začala výrazně politicky angažovat, přičemž hájila především práva odsouzených spisovatelů, ale mimo jiné se zúčastnila i protestu proti invazi sovětských vojsk do Československa, za což byla vyhnaná na čtyři roky na Sibiř (Казак 1996: 123).

Co se týká tvůrčí činnosti, Julij M. Daniel projevoval již od útlého věku, patrně podle otcova vzoru, zájem o literaturu a později od roku 1950 se začal aktivně věnovat literární tvorbě. Nejprve próze, později poezii a překladu z různých sovětských jazyků do ruštiny. Nicméně ani jeho první povídka *Útěk*³⁴ napsaná v roce 1958 nebyla kvůli cenzuře vpuštěna do oběhu (Казак 1988: 56). Zhruba od poloviny padesátých let publikuje svoji tvorbu v západním tisku pod pseudonymem **Nikolaj Aržak** (Игрунов 2005: 489). Mezi jeho první publikace vydané počátkem 60. let v USA patří povídky *Ruce*, *Hovoří Moskva*, *Vykoupení* a *Člověk z profanáku*³⁵ (Казак 1988: 57).

V roce 1965 byl J. M. Daniel spolu s Andrejem Siňavským, dalším samizdatovým spisovatelem publikujícím svá díla v tamizdatu pod pseudonymem Abram Terc, obviněn z antisovětské agitace a následující rok odsouzen za vydání právě těchto čtyřech povídek v zahraničí a jejich šíření v kruhu přátel k pětiletému trestu pracovních táborů. Tento

---

³⁴ Překlad vlastní. Orig.: «Бегство»

³⁵ Překlad vlastní. Orig.: «Руки», «Говорит Москва», «Искушение», «Человек из МИНАПа»

soudní proces nad spisovateli, jež trval čtyři dny se stal významnou událostí obrovského rozsahu nejen na území Sovětského svazu, ale i za hranicemi (viz. následující podkapitola 3. 1.) a zasloužil se rovněž o vznik sovětského disidentského hnutí (Kазак 1996: 123).

Po uplynutí pětiletého trestu měl J. Daniel zákaz vrátit se zpět do Moskvy, a proto se usadil v Kaluze, kde se zabýval především překladatelskou činností (Kазак 1988: 56–57). Překládal hlavně díla autorů G. G. Byrona, W. Scotta, V. Huga, ale i skotské a gruzínské lidové balady či středověké a kavkazské básně (полит.ру: online). Nicméně svá díla mohl vydávat pouze anonymně, a proto si vytvořil další pseudonym **Jurij Petrov**. Během období perestrojky (80. léta 20. století) již mohla jeho díla vycházet oficiálně v tisku, dokonce i pod skutečným jménem J. Daniel (Kазак 1996: 123–124).

Kromě již zmíněných povídek napsal řadu dalších děl jako „*Stichi iz nevoli*“ (Amsterdam), „*Pisma domoj*“ (Moskva), „*Ja vse sbivajus na literaturu: pisma iz zaključenija*“ (Moskva) ale rovněž i velké množství básní publikovaných, jak v sovětském, tak v zahraničním tisku, např. v časopisech Ogonjok, Družba narodov, Junost' apod. Spisovatel Julij Markovič Daniel zemřel 30. prosince 1988 a byl pochován na Vagankovském hřbitově v Moskvě (Kазак 1996: tamtéž).

3. 1. Soudní proces s J. M. Danielem a A. D. Siňavským

Nežli se podíváme na samotný průběh soudního procesu, je nezbytné si přiblížit, jaké důvody k danému procesu vedly. Podmětem ke stíhání autorů se stala samozřejmě jejich tvůrčí činnost. Konkrétně se jednalo o díla od **Andreje Donatoviče Siňavského (Abram Terc)** *Soud pokračuje, Náledí, Ljubimov, Co je socialistický realismus*³⁶ a dále *Hovoří Moskva, Ruce, Vykoupení* a *Člověk z profanáku* od **Julije Markoviče Daniela (Nikolaj Aržak)**. Dle soudních posuzovatelů a tajné služby KGB byla díla protikomunisticky zaměřená a obvykle obsahovala narážky na tehdejší politickou situaci. Díla Andreje Siňavského navíc kritizovala kult osobnosti a vysmívala se sovětskému režimu i marxismu-leninismu (Гинзбург 1967: 11–17).

Jde-li o obsahovou stránku děl Julije M. Daniela, jeho první povídka *Ruce* vypráví o krasnoarmějci, který se účastnil střelení vězňů a kvůli tomu byl psychicky traumatizován. V povídce *Hovoří Moskva*, zase hraje klíčovou roli tzv. „Den, kdy je dovoleno zabít“³⁷, jenž má být jakýmsi skrytým odkazem na Stalinovo masové vyvražďování. *Vykoupení* zase

---

³⁶ Překlad vlastní. Orig.: «Суд идет», «Гололедица», «Любимов», «Что такое социалистический реализм»

³⁷ Překlad vlastní. Orig.: «День открытых убийств».

pojďnává o osudu jednotlivce podezřelého z donášení, který se naopak cítí provinile za to, že neudělal vůbec nic (Казак 1996: 142). A nakonec v povídce *Člověk z profanátu*, kterou budeme posléze detailněji analyzovat, jde o boj mladého studenta a politického systému, proti němuž nemá jako samostatný jedinec šanci.

Právě obsahová stránka děl vedla k obvinění obou spisovatelů podle první části článku 70 trestního zákoníku Ruské sovětské federativní socialistické republiky (RSFSR) z **antisovětské agitace a propagandy a šíření antisovětské literatury** (Серебрякова 2015: 135). Jejich obvinění znělo následovně: „V některých kapitalistických zemích se v posledních letech začala šířit díla jasného pomlouvačného antisovětského rázu. Největší poptávku u buržoazních vydavatelů měly knihy jakéhosi Abrama Terce a Nikolaje Aržaka. Jejich takzvané „umění“ vyzvalo imperialistické reakce vedoucí k bezuzdné antisovětské propagandě.“³⁸ J. M. Daniel byl odsouzen na pět let pracovních táborů, A. D. Siňavskij dostal trest o dva roky vyšší (Гинзбург 1967: 329).

Trestní řízení trvalo čtyři dny, začalo 10. února 1965 a rozsudek byl vynesěn 14. února téhož roku (Великанова, Еремина 1989: 7). Soud byl částečně přístupný i veřejnosti, kromě obžalovaných, přísedících a ruské inteligence z řad spisovatelů a dalších uměleckých sfér, se ho účastnili také lidé pracující, rolníci či dobrovolníci, kteří měli o soudní jednání zájem. Právě tito zúčastnění a jejich výpovědi se stali důležitými materiály, které byly použity při sestavování asi nejznámějšího díla o tomto soudním procesu neboli **Bílé knihy** napsané tehdejším mladým novinářem Alexandrem Пjičem Ginzburgem (Игрунов 2005: 489), jenž byl za její publikování odsouzen k pětiletému trestu (Казак 1996: 123).

Tento unikátní sborník napsaný v letech 1965 – 1966 obsahuje 165 dokumentů vztahujících se k soudnímu procesu a je rozdělen na tři části – materiály z období vyšetřování, materiály z období soudního procesu a dokumenty objevující se až po procesu³⁹ (Гинзбург 1967: 428–430).

V první části sborníku najdeme odezvy zahraničního tisku na díla publikovaná v tamizdatu pod pseudonymy Abram Terc a Nikolaj Aržak, protesty a petice zahraničních kulturních činitelů vystupujících proti odsouzení autorů nebo nejrůznější dopisy určené

---

³⁸ Překlad citace vlastní. Orig.: «В последние годы в некоторых капиталистических странах получили распространение произведения, ярко выраженного антисоветского клеветнического характера. Наибольшим спросом у буржуазных издателей пользовались книги неких Абрама Терца и Николая Аржака». Их "творчество" было взято на вооружение империалистической реакцией, ведущей разнузданную антикоммунистическую пропаганду».

³⁹ Překlad vlastní. Orig.: Материалы, относящиеся к периоду следствия; материалы, относящиеся к судебному процессу; документы, относящиеся ко времени после процесса

soudu od moskevských spisovatelů a vědců jako Anatolije Jakobsona či Vjačeslava Ivanova. Do druhé části jsou zařazeny dokumenty týkající se soudního procesu, materiály a příčiny obvinění autorů z antisovětské agitace a propagandy, zápisy ze soudního jednání a některé jeho pasáže uveřejněné v sovětském tisku, jakožto i samotné výpovědi spisovatelů u soudu. Třetí část je věnovaná reakcím sovětského a zahraničního tisku na celkový průběh soudního procesu a konečný rozsudek obžalovaných, ale zahrnuje i otevřené dopisy moskevských spisovatelů a vědců adresované příslušným orgánům či dopis od Varlama Šalamova, v němž autor vyzdvihuje statečnost obou mužů za to, že jako vůbec první otevřeně odmítli přijmout vinu za své činy (Игрунов 2005: 422–423).

Bílá kniha neboli dokumentární sborník o politických procesech, byla přeložena do angličtiny, němčiny a francouzštiny a stala se tak mimořádným dílem v boji za ochranu lidských práv, čímž se rovněž zasloužila o vznik nového žánru hájícího lidská práva v samizdatové literatuře (Игрунов 2005: tamtéž)

Soudní proces se spisovateli J. M. Danielem a A. D. Siňavským a následně jejich odsouzení v polovině šedesátých let bylo vnímáno jako návrat ke kořenům Stalinovy nadvlády a tyranie. Právě s touto skutečností, jakožto i verdiktem soudu se nemohli představitelé sovětské inteligence smířit, a proto se strhla lavina protestů. Příslušným orgánům bylo adresováno nespočet dopisů, v nichž ruská inteligence apelovala na lidskost, vyzývala ke svobodě slova a žádala, aby bylo jejich přáním vyhověno (Гинзбург 1967: 3). K jejím představitelům patřili např. I. Erenburg, K. Čukovskij, K. Paustovskij, B. Achmadulinová nebo B. Okudžava (Великанова, Еремина 1989: 3).

3. 2. Charakteristika díla

Povídka *Člověk z profanáku* (v ruském originálu *Человек из МИНАПа*) vydaná pod pseudonymem Nikolaj Aržak začala kolovat v samizdatu zhruba v polovině šedesátých let (Антология самиздата: online). Nicméně její první vydání bylo publikováno za hranicemi SSSR v samizdatu už v roce 1960 v New Yorku, později v roce 1963 ve Washingtonu a poté v roce 1966 v Londýně (Библиохроника 2017: online).

Jedná se o **jednu z prvních sexuálních povídek** na území tehdejšího sovětského Ruska, která byla zejména z politických důvodů zakázaná, jelikož obsahově neodpovídala stanovám cenzury. Najdeme zde nejen milostnou a erotickou tematiku a intimní vztahy mezi postavami, ale i skryté a přímé náznaky kritiky politické moci a systému či bezmoc jednotlivce. Právě tato témata byla pro danou dobu nepřijatelná, a proto byl autor Julij Daniel za její napsání obviněn z antisovětské agitace (viz. 3. 1.). Dílo je velmi poutavé a

obsahuje zajímavý slet událostí. Řeší především otázky hierarchie ve společnosti a sociální problémy a v neposlední řadě také odhodlání sovětského státu, který se snaží poukázat na jedinečnost svého postavení ve světě.

Povídka *Člověk z profanáku* je napsaná spisovným jazykem ovšem za použití nespisovných výrazů, tj. hovorových slov, slangu i vulgarismů, v němž jistě můžeme spatřovat jeden z důvodů, proč bylo dílo publikované v samizdatu, jakožto i fakt, že se v něm objevuje hned několik narážek na sex, soulož i nevěru, což tehdejší komunistický režim mohl chápat jako navádění sovětských občanů ke smilstvu.

Z překladatelského hlediska je dílo napsané poměrně jednoduchým ruským jazykem, ačkoliv některé jazykové prostředky, zejména hovorové výrazy vyžadovaly náročnější přípravu a nevyhnutelnost použití výkladových a frazeologických slovníků. Mnohem složitějším úkolem však bylo vyvarovat se používání rusismů, které by mohly text znehodnotit a zapříčinit, že se v překladu objeví věcné chyby a nesrovnalosti, jež by bránili jeho správnému pochopení. Povídka je zároveň atraktivní i z translatického hlediska, poněvadž se zde vyskytuje velké množství reálií, abreviatur, frazeologismů či speciálních lexikálních jednotek charakteristických pro sovětskou epochu, tzv. sovětismů. Rovněž zde dochází k prolínání dvou stylistických rovin, které jsou vyjádřeny pomocí různých jazykových prostředků a odkazují především na pokrytectví lidí, žijících v komunistickém režimu.

Dílo obsahuje velké množství komediálních prvků, přičemž jde o jakýsi **satirický popis běžného života sovětských občanů**, který ironicky až groteskně vyobrazuje absurditu fungování tehdejšího politického systému a komunistické moci. Povídka rovněž poukazuje na demografický problém nízké porodnosti dětí v socialismu a současně potřebu národa vyrovnat genderové rozdíly mezi muži a ženami v důsledku velkých ztrát na obětech během druhé světové války. Další z dějových linií vyjadřuje pokrytectví stran socialistických rodin, kde se ženy uchylují k nevěře a přetvářce, jen aby uspokojily potřeby mužů. S tím úzce souvisí i bytová otázka, kde provozovat sex, která ironicky naráží na nevyhnutelnost situace odjet za milostnými radovánkami pryč z domova například do lázeňských komplexů. Na druhé straně je pokrytectví znázorňováno politickým systémem, který sice určuje pravidla, ale zároveň tyto pravidla sám porušuje. Avšak najdeme zde i bezmocnost jedince, jenž je vůči tomuto systému bezbranný a nakonec mu nezbyde nic jiného než se mu podřídit. Poslední obsahovou složkou je kontrola politického systému nad lidmi, kteří ačkoliv nesouhlasí s jeho jednáním, stejně se ve výsledku nechají strhnout názorem většiny a přizpůsobí se davu.

Hlavní dějovou linii tvoří příběh studenta a komsomolce **Volod'i Zalesského**, který je zároveň ústřední postavou tohoto díla. Volod'a Zalesskij studuje na tzv. Moskevském institutu pro zprofanovanou vědu (МИИАН), kterému byla dána do vínku speciální schopnost ovlivnit při početí pohlaví dítěte, v čemž tehdy spatřovalo mnoho socialistických rodin velký problém, jak jsme nastínili výše a Volod'a musí tohle břemeno s sebou vláčet až do konce svého života. Vyobrazuje běžného člověka obdařeného výjimečným darem, díky němuž se snaží pomáhat druhým lidem. Proto je postaven před odbornou komisí institutu, kde musí obhajovat své činy a následně je proti své vůli přinucen používat svoje schopnosti ve prospěch státu. Postava V. Zalesského má z části poukazovat na tehdejší represe a s tím spojené tresty, jakožto i na boj určitých vrstev společnosti proti politickému systému, což dokazuje i úryvek z knihy: „*Domnívám se, že pro takové jedince, kterým je právě Zalesskij V. A., není místo v sovětském institutu a v řadách sovětského lidu směřujícího ke komunismu, na něhož poukazuje stranický program.*“ V tomto případě se zároveň jedná o pokrytectví ze strany státu, jenž na jednu stranu usiluje o potrestání jedince, ale na straně druhé se snaží z této situace vytěžit co nejvíce a jeho schopnosti zúročit.

Vedle Volod'i Zalesského v povídce vystupují i další dvě důležité osoby – ženy **Anna Lvovna Kňazičká** a **Věra Ivanovna Krancová**, která své přítelkyni Anně domluví schůzku s Volod'ou, aby s jeho pomocí zplodila svému muži Leonidovi tolik vysněného chlapečka. Nečekaný zvrat nastane ve chvíli, kde její muž nalezne oba v choulostivé situaci a Volod'a je postaven před komsomolskou komisí, která má rozhodnout o jeho budoucnosti. Proto je nucen se před zraky všech zvědavých lidí veřejně bránit a musí projít řadou lékařských vyšetření. Po mnoha vědeckých expertízách a výpočtech je Volod'a shledán zcela zdravým jedincem s mimořádným darem od přírody, a proto je komsomolským shromážděním pověřen, aby svoji schopnost využil ve prospěch sovětského státu a zaučil i další mladé muže, avšak ve skutečnosti se nic z připravovaných plánů nepovede tak, jak si sovětská věda představovala. Nakonec je Volod'a převezen do podmoskevské ozdravovny, kde čas od času plní svoje společenské povinnosti.

Rovněž i zde jednají obě ženy pokrytecky. Anna se sice snaží ze všech sil zavděčit svému muži, a proto je ochotná snížit se k nevěře a přitom se před manželem tvářit, že se nic nestalo a Věra tak doopravdy činí a svého manžela soustavně podvádí, i když ten o tom nemá ani tušení. Postava Anny Lvovny Kňazičkové, jež vyobrazuje hloupou a zoufalou ženu, která se nechá svojí přítelkyní Věrou přemluvit k něčemu, co sama ve skutečnosti nechce, má poukazovat na to, že je mnohem jednodušší jít se systémem, než proti němu. Naopak

postava **Věry Ivanovna Krancové** – uvědomělé a sebevědomé mladé ženy, která žije okamžikem a zastává názor, že pokud se o jejích činech nikdo nedozví, pak je vše v pořádku, i když nevidí nebo si nepřipouští, jaké to může mít v budoucnu následky, odkazuje na statečnost a odvahu sovětských jedinců, jež se rozhodly dělat věci, které stát nepovoloval bez ohledu na důsledky jejich činů.

Poslední důležitou složkou díla je tzv. „MINAP” neboli **Moskevský institut pro zprofanovanou vědu**⁴⁰, který má patrně poukazovat na politickou moc, sílu a jedinečnost sovětského státu a přesvědčit ostatní národy a země, že SSSR dokáže zdolat jakoukoliv výzvu, jež se jí postaví do cesty. Zkratka „MINAP“, kterou můžeme zaznamenat i v samotném názvu díla má navíc ironicky upozornit na nadbytek používání a vznik nových abreviatur zejména během sovětského období.

---

⁴⁰ Překlad vlastní. Orig.: «Московский институт научной профанации»

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část diplomové práce je založena v první řadě na překladu ruského originálu povídky *Člověk z profanáku* spisovatele Julie Daniela, který nám umožní nahlédnout hlouběji do problematiky překladu samizdatové literatury v praxi. Následně bude proveden stručný translátologický rozbor díla věnovaný místům, která se zdála být při překladu nejobtížnější.

4. PŘEKLAD POVÍDKY

Julij Daniel (Nikolaj Aržak)

ČLOVĚK Z PROFANÁKU

1.

Dvě mladé ženy, Anna Lvovna Kňazická a Věra Ivanovna Krancová si sundaly střevíce a odebraly se na otoman. Obě dámy se cítily skvěle, právě povečeřely, daly si skleničku a cigárko. Muž Anny Lvovny odjel nedávno na služební cestu, a proto byly v bytě samy. Vše nasvědčovalo tomu, že se schyluje k intimní, leč otevřené rozmluvě. Jakmile se obě přítelkyně uvelebily na otomanu, rozhovor doopravdy započal.

Jako první promluvila Věra Ivanovna:

„Aničko, nezlob se na mě, ale musím se tě zeptat na jednu věc.“

„Ptej se,“ odpověděla lhostejně Anna Lvovna.

„Plánuješ si pořídít děti nebo ne? Promiň mi to, ale je ti už osmadvacet, roky ubíhají a čím později se rozhodneš, tím to bude složitější. Na co čekáš? Vyděláváte slušné peníze, jste dobře zajištěni, máte dokonce i svůj vlastní byt, co víc si přát. Co ti brání? Nebo chceš být bezdětná? Byla jsi u doktora?“

„A proč bych měla chodit k doktorovi? Za všechno může Leonid.“

„Co je s Leonidem? On nemůže mít děti?! Chudinko moje!“

„Ale může! Za poslední dva roky jsem byla třikrát na potratu.“

„Proč?!“

„To kvůli Leonidovi. To všechno on. Víš, on chce chlapce. Potřebuje následníka rodu. Žádá ode mě záruku. Jenže jakou záruku mu můžu dát?.. Leonidova sestřenice Olga říkala, že si to musím vypočítat.“

„Co vypočítat?“

„Pochop, mužský organizmus se obnovuje každé čtyři roky a u nás je to každé tři. Obecně vzato, organizmu, u něhož právě došlo k regeneraci buněk, se narodí stejný

organizmus. Vlastně ne organizmus, ale dítě. Což znamená, že jsou-li zregenerované mužské buňky, narodí se kluk, pokud ženské, bude to holka.

„Kdy zregenerované?“

„Proboha, jak to myslíš *kdy*? Přece během toho. Při početí. Ale stejně je to pitomost. Vzpomínali jsme na děti známých a pohlaví tomu vůbec neodpovídá. Dáme si ještě skleničku?“

Když dopily skleničku, Věra Ivanovna řekla:

„Aničko, ty jsi husa. Porod' mu kohokoliv, zpátky ti to dítě už asi nevrazí.“

Anna Lvovna zamrkala krásnýma hnědýma očima a rozplakala se.

„Když ty ho neznáš. Bývá zamlklý jen před cizími lidmi. Jestli se nám narodí holka, roztrhne mě jako hada. Vyhodí mě i s holčičkou na ulici. Přitom je to inteligentní člověk, dokončil i večerní školu a vydělává slušné peníze, sama jsi to říkala. A podruhé se těžko vdám. Podle sčítání lidu je žen o třicet procent více.“

Celostátnímu sčítání nemohla Věra Ivanovna oponovat. Pouze nalila plačící Anně skleničku a svoji vypila. Přece jen jí bylo přítelkyně líto. Navíc koňak začal brzy působit a o to víc její chuť pomoci přítelkyni rostla. Ovšem to si nechávala pro sebe. Věra Ivanovna pozorovala plačící Annu Lvovnu a v duchu uvažovala, zda je její kamarádka opravdu nešťastná? Pravdou je, že za pomoc Anně Lvovně, by bývala dala svou čest i rodinné štěstí. Ono důvěrné tajemství teď cítila na jazyku, jako vrabce v hrsti. Nakonec to Věra Ivanovna nevydržela:

„Ani,“ řekla nakonec. „Ani, přísahej, že to nikomu neřekneš. Přísahej, jako že je bůh nad tebou!“

„Přisahám,“ odpověděla Anna Lvovna a snažila se rozpomenout, co považuje za svaté. Nevzpomněla si však na nic jiného, než na komunistický svaz mládeže, ze kterého byla vyřazena.

2.

Při odchodu Věra Ivanovna řekla:

„Dobře, domluveno. Až se Leonid vrátí, informuj mě a já mezitím připravím půdu.“

Konečně se Leonid Nikolajevič Kňazický vrátil ze služební cesty. Potkali se na nádraží, bylo to radostné setkání. U večere se dobře bavili a po ní strávili noc plnou radovánek. Ráno poté, co vyprovodila muže do práce, spěchala Anna Lvovna k telefonu.

„Věruško, to jsem já. Leonid se vrátil. Ano, včera. Ano, ano, třikrát. Jistě. Beze všeho. Už dnes? Ve dvě hodiny? Tolik se bojím! Přijdu. Ale ne, určitě přijdu. Co si mám

vzít na sebe? Nejspíš něco hezkého, nemyslíš? No teda, Věrko, že se nestydíš! Myslím to vážně. Šaty na knoflíčky? Mám jedny béžové na knoflíčky s kulatým výstřihem, víš které...Zatím ahoj.“

...Jakmile Anna Lvovna dorazila k přítelkyni, zastavila se přede dveřmi, celá neklidná otevřela kabelku, napudrovala se a zazvonila. Vtom se otevřely dveře. Věra Ivanovna chytila příchozí Annu pod paži a dovedla ji do jídelny. Tam, za prostřeným stolem pro tři, seděl mladý muž. Opíral se ledabyle o židli, pohrával si s kovovým víčkem od cukřenky a kouřil draze vyhlížející cigaretu s filtrem.

„Seznamte se, prosím. Volod'о Zalesskij tohle je Anička,“ řekla Věra Ivanovna. „Oběma jsem vám o sobě vzájemně vypravovala, takže už se v podstatě znáte.“

„Musím říct, že osobní setkání předčilo mé očekávání,“ odpověděl netečně Volod'a.

„Aničko, Volod'о, jezte prosím. A vy, Volod'о, nalejte víno. Nedá se nic dělat, jste jediný muž, který nám může pomoci. Musíte se snažit.“

„Jsem připraven k práci i obraně,“ napodobil Volod'a vlakového hlasatele a rozlil víno do sklenic.

„A na útok jste také připraven?“ zakoketovala si s Volod'ou Věra Ivanovna.

„Vždy připraven!“ odpověděl Volod'a, ale na humorný tón hostitelky nenavázal a jednoduše odpověděl na položenou otázku.

Volod'a jedl pomalu a spořádaně. Nejdříve sloupil z klobásy střívko, potom odkrojil přebytečnou část šunky podél kraje chlebičku. Ze zbylých odřezků si připravil další chlebiček a ze šunky poskládal mozaiku.

U jídla mluvil o americké *Ice Revue*, a když bylo téměř vše snědeno i vypito, podívala se Věra Ivanovna na hodinky a velmi nápadně si povzdychla.

„Ajajaj,“ postěžovala si. „Páni, úplně jsem zapomněla, že mám ve čtyři hodiny zkoušku. Moji milí, jen tu chvíli poseďte a pobavte se. Aničko, ukaž Volod'ovi byt.“

Vypařila se jako pára nad hrncem. Zámek u vchodových dveří dunivě bouchl jako startovací pistole. Volod'a pochopil signál a vstal od stolu.

„Znáte Věřin byt?“ plácla Anna Lvovna.

„Ano, ložnice je tam,“ odvětil, chytil ji za rameno a nenásilně vedl ke dveřím.

V ložnici ji vášnivě chytil za obě nadra a pozvedl je, jakoby je chtěl potěžkat. Potom Annu Lvovnu otočil zády k sobě a rozeplnul jí knoflíčky na šatech. Tím veškeré dvoření skončilo. Na chvíli se vzdálil, sundal si sako, těkavě hledal očima ramínko, žádné však nenašel, a proto pověsil sako na židli. Sundal si boty, otočil se a vzrušeně pohlédl na Annu Lvovnu.

„Nuže?“ pronesl.

Anna Lvovna se poslušně začala svlékat, jakoby byla na návštěvě u gynekologa. Nato si vleže zakryla oči a zablábolila Volod'ovi do obličeje, který byl přímo nad ní:

„Chlapečka...“

„Vím. Věra mě už upozornila,“ odpověděl.

3.

S Volod'ou Zalesským se Věra Ivanovna seznámila v lázeňském letovisku na Krymu. Sešla se zde příjemná společnost, bylo veselo, panovala bezstarostná atmosféra. Zažehávaly i uhasínaly nesčetné románky, hosté si vzájemně projevovali náklonnost, náramně si užívali a dělali všechno to, co by v běžném životě normálně nemohli. Všichni někam pospíchali, jakoby bezprostředně po návratu z dovolené měl přijít konec světa. Ti nejdůmyslnější proklamovali: „Stejně na nás spadne atomová bomba!“ Ostatní se scházeli, začínali nové vztahy a raději nemysleli na nic.

Jednou během pauzy mezi milostnými radovánkami se Věra Ivanovna rozhodla povědět Volod'ovi o své rodině. Něco na tom bude, že v určitém bodě intimity si milenci začínají vyprávět o svých bývalých partnerech. Možná je to tradice, která se nevědomě předává z jednoho pokolení lázeňských návštěvníků na druhé, nebo že by to byla potřeba samotného organismu? To bohužel nevím. Tak či onak popsala Věra Ivanovna Volod'ovi do nejmenších detailů skryté návyky Semjona Mojsejeviče, vzdala chválu jeho mužským přednostem a rozpovídala se, jak je její muž starostlivý. „Víš, Židé jsou zkrátka pro rodinu ideální!“ Dojatě vypravovala zábavné průpovídky svého čtyřletého syna a mezi řečí řekla:

„Udělali bychom si se Semjou ještě jedno, ale přejeme si, aby to byla tentokrát holčička...“

„Kdybych byl já tvůj muž, udělal bych ti holku na přání. Stačilo by jen jednou! Chceš holku nebo kluka?“

Věra Ivanovna se zasmála.

„Co takhle dvojčata?“ naléhal opile Volod'a (není se čemu divit, protože celý večer popíjeli sladké krymské víno), „nebo trojčata? Dva chlapce a jednu dívku, nebo dvě dívky a jednoho chlapce...“

„Hermafrodit by nešel?“

„Myslím to vážně!“

Volod'a se urazil a stoupl si před ni na postel nahý, jak ho Bůh stvořil. Věra Ivanovna si ho prohlížela odspodu nahoru.

„Tam se nedívej! Podívej se sem!“ zvolal Volod'a a plácnul se do čela.

„Dobře, dobře, raději si zase lehni, proč se hned rozčiluješ...?“

Druhý den cestou z pláže se Věra Ivanovna z ničeho nic zasmála a dotázala se:

„Volod'o, pamatuješ si, co jsi včera opilý blábolil?“

Volod'a se odvrátil a zamumlal:

„Nebyl jsem opilý.“

„Jak to myslíš, že jsi nebyl opilý?“

„Jak říkám.“

Odloupl kousek dubové kůry ze stromu, automaticky si k ní přivoněl a řekl:

„Ale já skutečně mohu... ehm... zplodit potomka, jakého si zámam...“

... To se stalo před třemi lety. Chvíli na to odjeli vlakem do Moskvy. Věra Ivanovna se vrátila do vřelé mužovy náruče, ale na Volod'u nezapomněla. Navštěvoval ji vždy v pracovní době Semjona Mojsejeviče.

Manželé Krancovi měli nyní dcerku Lidušku.

Nicméně to Věru Ivanovnu stejně neuklidnilo. Ten neobyčejný dar, jímž byl Volod'a obdařen, jeho výjimečná schopnost nesmí přijít nazmar, než se jednou rozplyne dým nad jeho vzdálenou nejistou budoucností a s někým se ožení. „Kolik rodin se asi trápí,“ přemýšlela Věra Ivanovna. „Kolik manželství by bylo šťastnějších, kdyby Volod'a takříkajíc zasáhl. Musím pomoci lidem. Chcete-li, je to moje občanská povinnost,“ v duchu se přela s imaginárním oponentem. Ano, co dodat, už od doby, kdy byla pionýrkou, měla takové společenské nadání. A jakmile začala realizovat své plány, cítila se jako Johanka z Arku vedle nepolitického krále Karla VII. Začala Volod'u přesvědčovat, že není správné, aby skrýval svůj talent, proto ho země nevychovala a nevychovávala! Volod'a byl na vážkách. Když mu však Věra Ivanovna, která seděla na posteli a upravovala si ramínko u košilky, řekla, že právě on, Volod'a Zalesskij, je Mičurinem vyzván, aby zavedl do praxe slogan: *Od přírody nemůžeme čekat laskavosti*, do toho ještě vykřikla: „Volod'o, vždyť jsi komsomolec!“ nevydržel to a souhlasil.

Dvojice Kňazických byla sedmým manželským párem v pořadí, díky němuž splatila Věra Ivanovna s Volod'ou svůj dluh společnosti.

4.

Když se Věra Ivanovna vrátila domů, Volod'a tam už nebyl. Anna Lvovna sklízela nádobí ze stolu a už jen její zadumaný soustředný výraz ve tváři napovídal, že se stalo něco významného. Věra Ivanovna soucítila s přítelkyní, a tak začala vyzvídat. Jakmile vyslechla

podrobnosti, objala ji a políbila. Podobným způsobem objímala svého syna prvňáčka, když ji sděloval, že dostal jedničku z krasopisu. Popravdě ji trochu potěšilo, že Volod'a nevěnoval přítelkyni tolik pozornosti, která sice není tak důležitá, ale zato příjemná.

„Na jaký den jste se ještě domluvili?“ zeptala se.

„Nedomlouvali jsme se,“ odpověděla rozpačitě Anna Lvovna.

„Proč jste se nedomluvili?!“ řekla rozhořčeně Věra Ivanovna. „Upřímně řečeno, chováš se jak dítě! Musíte to zopakovat!“

„Proč?“

„Proč, proč! Aby to bylo stoprocentní, proto!“

„Dobře, domluvíme se,“ namítla zamyšleně Anna Lvovna. „Než byla sousedčina fena Gilda březí, také k ní museli přivést psa dvakrát.“

„Rozdíl je ale v tom, že fenky ke psům připouštějí, ony se o „to“ nepokouší“ odvětila nadřazeně Věra Ivanovna. „Ačkoliv o to nejde. Aničko, pravdou je, že neprojevuješ iniciativu.“

„Věruško, nezlob se! Víš já... nevím, jak to říct... jednoduše je to poprvé, co jsem muži nevěrná.“

„U každého je to jednou poprvé. Nicméně tohle není žádné zahýbání.“

„Co to tedy je?“

„Jak bych ti to vysvětlila... Řekněme, že pokud se ti rozbije lednice, taky nebudeš volat Leonidovi, ale zavoláš opraváře. Kuchyňský nábytek sis objednávala u koho? U stolaře. Ten ti ho namontoval a teď ho používáte s Leonidem společně. Zhotovil ho odborník, rozumíš. No a Volod'a je expert.“

Ve skutečnosti by Anna Lvovna muži opravu lednice nesvěřila, ani skleněné skříňky do kuchyně nedělal on, ale mistr – řemeslník. To Annu Lvovnu uklidnilo.

Potom co pokárala přítelkyni za lehkomyšlnost, zavolala Věra Ivanovna opět Volod'ovi. Schůzka byla domluvená na následující den, na středu, avšak v úterý propukl ve školce černý kašel a Věra Ivanovna musela nechat dceru doma. Anně Lvovně proto nezbylo nic jiného, než pozvat Volod'u k sobě. Ovšemže jednala kapku neuváženě, ale co jiného mohla dělat? Kupříkladu ve zhýralé západní civilizaci se milenci setkávají bez okolků v jakémkoliv hotelu, jen prý přijdou na recepci a řeknou: „Dobrý den pane správce, dejme tomu, že jsme manželé, já se jmenuji Thomas nebo Alfréd Hopkins a tohle je moje zákonná manželka, madam Hopkinsová. Vzbud'te nás za tři hodiny.“ Nikdo po nich nežádá občanský průkaz, prostě zalezou na pokoj, kde v pauzách nasávají koňak. Ty bohatší si dokonce pronajímají prázdný byt. U nás pouští do hotelu pouze cizince, a jestliže přijdete

ve dvou a nejste stejného pohlaví, ihned si ověřují, zda jste byli zákonně oddáni. A konečně, jde-li o užívání volného bytu... Ten nemají k dispozici pomalu ani manželé, natož aby... k tomu jim dopomáhej Bůh...

Vidíte, a přesto je potřeba nějak vybruslit ze situace. Proto Vám doporučuji hledat si neutrální půdu a raději k sobě nikoho nezvat. Stejně tak ji či jeho nenavštěvujte doma. Opravdu to nedělejte! Vtom najednou zaklepe na dveře manžel či manželka a potom ze sebe dělejte „blbce“ a dokazujte, že jste společně hovořili pouze o programu Komunistické strany Sovětského svazu...

Ve středu během služby si Leonid Nikolajevič Kňazický vzpomněl, že si doma v šuplíku psacího stolu zapomněl vzácné etikety od zápalek, které se chystal přinést svému nadřízenému. Po několika dlouhých letech na personálním oddělení svěřili Leonidu Nikolajeviči důležitou administrativně-ekonomickou funkci a bylo zapotřebí, aby s nadřízeným okamžitě navázal osobní kontakt. Pauza na oběd již byla za dveřmi, a tak se Leonid Nikolajevič rozhodl zaskočit domů, rychle tam něco sníst a donést šéfovi dárek. Jak zamýšlel, tak udělal.

Když se Kňazický vyškrábal do druhého patra, otevřel si klíčem dveře, tiše je pootevřel a po špičkách se plížil chodbou. „Teď ji polekám,“ pomyslel si škodolibě. A skutečně ji vyděsil. Sotva se dotkl kliky a dveře do ložnice zaskřípaly, rozlehl se hysterický křik Anny Lvovny:

„Kdo je tam?!“

„Aničko, to jsem já!“

Leonid Nikolajevič pospíchaje uklidnit svou ženu, otevřel dveře dokořán...

...Nemám ponětí, co přesně cítil Leonid Nikolajevič, poté co přistihl svoji manželku v delikátní situaci, ke které by noviny napsaly titulek: „bez komentáře“, protože já jsem se na jeho místě, díky bohu, nikdy neocítl. Avšak co prožíval zcela nevinný Volod'a Zalesskij, to vím velmi dobře. Brrr... pouhá vzpomínka mě děsí! Přitom ještě před_minutou viselo ve vzduchu jedno jediné přání, a najednou jich je taková spousta, propána! Ovšemže jde o přání rozporuplná a vzájemně si odporující! Protože najednou chceš co nejrychleji udělat dobrý dojem a vykřiknout: „Jsem nevinný! To všechno byl nápad Vaší ženy!“ Byl bys oknem rád vyskočil, jenomže si pamatuješ, kolika poschodími projížděl výtah, zatímco jsi šel po schodech a schovával květinu do tašky, aby si toho vrátný nevšiml! A přemýšlíš: „Pane bože, jen mě nebij do obličeje! Vždyť tam budu mít modřiny!“

Leonid Nikolajevič stál před svým skrz naskrz znesvěceným ložem a mlčel. Začal rudnout, poléval ho vztek, a když se dostal do fáze připomínající souborné dílo V. I. Lenina (ne třetí, nýbrž čtvrté vydání), udělal krok vpřed a zavelel:

„Doklady na stůl!“

Volod'ka, zamotaný do kalhot, se doplazil k saku, které viselo na židli.

5.

Ještě nikdy za posledních třicet let existence Moskevského institutu pro zprofanovanou vědu nebyl sál tak přeplněný. Sešli se nejen všichni studenti a profesori, ale i zastupitelé Oblastního výboru Komsomolu a Oblastního výboru Komunistické strany Sovětského svazu, korespondenti studentských časopisů, známí studentů i vyučujících. Židle dotáhli ze všech poslucháren a kabinetů, seděli na stupíncích před pódiem i na parapetech, tlačili se ve dveřích a průchodech. Dav burácel, nejistota vzbuzovala vzrušení. Prosté oznámení, naškrábané na kousku papíru, hlásalo: „26. března v 17:00 se uskuteční veřejné setkání Komsomolu. Program: Projednání osobní záležitosti komsomolce V. Zalesského, studenta IV. ročníku.“ Zpočátku nikdo nevěděl, co se ve skutečnosti stalo, ale potom se, kdo ví odkud, roznesla fáma: „Volod'ku načapali s cizí ženou!“ Lehkovážní spolužáci se chystali organizátorům schůze zhatit plány. Dotčené spolužačky plně souhlasily, aby Zalesského odsoudili za porušení všech komsomolských mravních zásad. Postarší profesori ožili, začali se vytahovat a šeptem si vyprávěli o hříších svého mládí.

Avšak v okamžiku, kdy se v sále objevil slavný moskevský novinář – přední specialista na lásku a soudržnost Komsomolu a na pódiu umaštěné vypasené tváře zastupitelů oblastních výborů, a když se dostavil sám ředitel institutu příživník Oglojedov – laureát několika ocenění a doktor vynikající v mnoha oblastech vědy, až tehdy přítomní pochopili, že se chystá něco mimořádného.

Ach, ty poslední minuty před začátkem procesu, ach, to ticho před bouří! Už připluly bouřkové mraky v tmavě-šedých oblecích i světlých kravatách, už zahřměli barytony nad stolem předsednictva, už utichl pískot a štěbetání v centru dění. Nyní, právě nyní, se divoce zalesknou něčí skleněné brýle, uchvácení posluchači si sednou jako do luční trávy na židle stojící před nimi, hrom zahřmí a ve výpovědích protagonistů se rozlijí první kapky slin...

Volod'a seděl u samotného pódia, a přestože se lidé v sále mačkali, židle kolem něj zely prázdnotou... A vtom setkání začalo.

„Soudruzi! Do komsomolské kanceláře přišla na adresu institutu žádost od jednoho pracovníka z moskevského ústavu, soudruha Kňazického. Dovolte mi, abych ho

představil:“ „Ctění soudruzi, členové kanceláře Komsomolu! Obracím se na Vás s prosbou projednat protispolečenský čin vašeho studenta Zalesského Vladimíra Albertoviče, narozeného roku 1935. Zmíněného Zalesského Vladimíra Albertoviče jsem přistihl ve středu 17. března tohoto roku ve 13 hodin 30 minut podle moskevského času v mém bytě v okamžiku, kdy zneuctil manželský slib s mojí ženou Kňožickou Annou Lvovnou. Já, jakožto člen strany od roku 1949, nemohu přehlížet neomluvitelný fakt, že občan Zalesskij měl být v uvedeném čase na přednášce o socialistické politické ekonomii, což dokazuje rozvrh, vyvěšený ve vestibulu vašeho institutu. Avšak on místo toho znesvěcoval sovětskou rodinu a krom nátláka neměl nic jiného na sobě. Soudruzi komsomolci z moskevského institutu, to není zdaleka vše. Na otázku, proč to moje žena udělala a co jí k tomuto činu vedlo, odpověděla Kňožická Anna Lvovna, že jednala ve prospěch rodiny, protože občan Zalesskij je údajně expert na plození novorozenců mužského pohlaví. To je však lež nehodna sovětského studenta a ještě k tomu komsomolce! Danou situaci jsem konzultoval s lékařem, který má osmnáct let praxe a on mi řekl, že dopředu se nedá nic zaručit. Navíc se moje žena, brzo bývalá manželka přiznala, že to bylo již podruhé, co občan Zalesskij zneuctil její manželský slib. Poprvé se tomu stalo doma u její známé Krancové V. I., jejíž muž dělá čachry machry v oddělení zásobování a jí ruské sádlo. Domnívám se, že pro takové jedince, kterým je právě Zalesskij V. A., není místo v sovětském institutu a v řadách sovětského lidu směřujícího ke komunismu, na něhož poukazuje stranický program. Já, Kňožický L. N. žádám, abyste mě informovali o usnesení na uvedené adrese.“

V sále panoval nepředstavitelný hluk. Přibližně uprostřed řeči, byl vystupující nucen zvýšit hlas a ke konci už křičel, protože posluchárna reagovala na výstup zostuzeného muže pískotem, řevem a nebývalým veselím. Sekretář komsomolské kanceláře cinkal nadarmo uzávěrem o karafu, marně natahoval ruce ke stropu, aby burácející dav zklidnil. Ale všechno jednou skončí, jako když přes zdi pevnosti proniknou nepřátelé, nastal podobný zvrat, jakmile se rozezněl hluboký hlas akademika Oglojedova.

„Stydím se!“ zaduněl jeho hlas. Posluchárna se utišila. „Je mi z toho zle! A konečně je hrozné poslouchat, jak vy, sovětské studenty, vy, mladí lidé, vy, kteří budete žít v komunismu, jak vítáte s nihilistickým posměchem zoufalé volání lidské duše! Urazili a ponížili našeho soudruha, našeho spolubojovníka za lepší komunistickou budoucnost, urazili a ponížili člověka a občana. Jakou mírou změříme pocit hořkosti, jenž nyní naplňuje celou jeho existenci? Jakou mírou změříme ono zlo, jež zapříčinilo ve společnosti rozpad rodiny?! Ach, přátelé moji! Ačkoliv oznámení soudruha Kňožického literárně nevyniká

krásou, ačkoliv narušuje pevně dané zákony ruské gramatiky, přece jen... Je to prostý člověk, apelující na naše občanské cítění, naši sovětskou morálku a má pravdu! Především my neseme odpovědnost za to, že jsme přehlíželi a tolerovali v našich řadách člověka s jinou ideologií! Vzpomeňte si, co řekl Vladimir Vladimirovič Majakovskij: „Nu, ale i dneska šmejdi zase mnoho všelijakých lovců našich žen!“ My se pouze musíme zamyslet nad tím, jaké úlovky jsou pro tyto ctitele, současné Don Juany snadným terčem. Jen se na to podívejme, on může ovlivnit pohlaví nenarozeného dítěte! To nedokáže ani sovětská věda, nejpokrokovější věda na světě, ale on, student Vladimir Zalesskij to dokáže! Odhalil všechna tajemství přírody! Ostuda! Hanba Vám, soudruhu Zalesskij, nás však neoklamete vašimi idealistickými výmysly. Naše veřejnost, náš zdravý mladý kolektiv vynese krutý rozsudek nad podvodníkem, jenž zesměšnil zdi našeho Moskevského institutu pro zprofanovanou vědu, tím jsem si jist!

Oglojedov nasupeně dokončil proslav a posadil se. V sále to opět začalo burácet, přestože tam už nepanovalo takové veselí, jako předtím. Před celým shromážděním se nyní vznášel nehezky čin komsomolce Zalesského.

„Slovo dostává komsomolský vedoucí IV. ročníku!“

„Soudruzí!“ řekl vedoucí. „Budu stručný. Podívejte se na něj. Podívejte se na Vladimira Zalesského. Jaké jsou morální zásady tohoto, s odpuštěním, komsomolce? Úměrné tomu, jak vypadá. A jak vypadá? Nosí knírek, nylonovou košili a úzké kalhoty! A co se skrývá pod těmito úzkými kalhotami?!“

„Mám tam totéž, co ostatní,“ odpověděl se zasmušilým výrazem Volod'a.

„Nemáte! Nemáte soudruhu Zalesskij! My nejsme takoví šviháci na rozdíl od Vás! My nemusíme schovávat nic pod kalhoty! My nemáme co tajit před společností!“

„Možná, že ty nemáš co schovávat!“ ozvalo se ze zadních řad a sál propukl v smích.

„Prosím Vás, odpusťte si tyto demagogické narážky a nechtejte mě za slovo,“ našťvaně odvětil komsomolský vedoucí. Kdo ze studentů, nebyl přítomen na semináři při rozboru Koževnikovova románu: *Jmenuji se, Balujev?* Tady Zalesskij nebyl. Kdo oslovil večer 8. března v podnapilém stavu učitelku anglického jazyka slovy: „Drahoušku?!“ Zalesskij. Kdo mu dovolil, aby oslovoval ženu *drahoušku*, jako v nějakém Chicagu? Kde jste byl, soudruhu Zalesskij, když se celý ročník do jednoho účastnil dobrovolné sobotní brigády?“

„Byl jsem nemocný!“

„Ačkoliv, jedná-li se o návštěvu cizích bytů, pak jste zdrav?! Navrhuji vyloučit Zalesského z Komsomolu! Vyloučit ho z našich řad! Prodiskutovat se správou instituce, zdali u nás může Zalesskij i nadále zůstat! Skončil jsem.“

„Promiňte!“

Stoupla si žena kdesi v prvních řadách. Byla ji aspirantka Ninočka Armjanovová. Zamžourala a u toho se usmála na předsedu.

„Ráda bych se studenta Zalesského zeptala na několik otázek. Zalesskij řekněte mi, co vás vedlo k tomu, abyste si vymyslel tohle strašné vědecky nepodložené sdělení? Myslím tím pravděpodobnost narození určitého pohlaví dítěte. Zajímá mě to čistě z psychologických důvodů. Přece není možné, že této pohádce věříte?“

„To není pohádka,“ odpověděl Volod'a a otočil se. Zírali na něj úplně všichni. Tvář shromáždění jakoby se chvěla, výsměch, soucit, škodolibost a rozpaky se podivně střídaly jako sklíčka v kaleidoskopu. „Pakáž,“ pomyslel si Volod'a, „co budu dělat?“ „Vždyť mě vyhodí, dostanu se na černou listinu...“

„To není pohádka,“ odpověděl. „Nejsem žádný Don Juan a úzké kalhoty nosí všichni...“

„Všichni ne,“ přerušil ho komsomolský vedoucí. „Všichni ne...“

Ale nenechali ho domluvit.

„Nepřerušuj ho!“

„Jen ať nám to poví a je to!“

„Povídej Zalesskij!“

„Ti-še!“ zakřičel tajemník předsednictva. „Zalesskij mluv pouze k věci,“ bude-li to nutné, přečteme si o kalhotách v novinách...“

„Nejsem Don Juan,“ pokračoval Volod'a, „a pokud mě o to ženy požádají, nemohu odmítnout...“

V posluchárně teď zavládlo hrobové ticho.

„Soudruzi, mám jisté nadání. Ale sám se nikomu nevnucuji. Ženy mi volají samy od sebe a nechávají telefonní čísla. Mám na to svědky, nečekaně vykřikl. Zeptejte se jich sami, jestli mi nevěříte!“ Vytáhl z kapsy zápisník a začal číst: „Krancová Věra Ivanovna, telefonní číslo K6-3211; Savčenkova Larisa Michajlovna, telefonní číslo D7-11-81; Leselidzeová Tamara Georgijevna, telefonní číslo Ž2-37-19 (klapka 2-02); Chavkinová Lia Ernestovna... Ratner Vasilij Sergejevič se jednoduše zeptá Olgy Charitonovny... toť vše! Je mi jedno, chtějí-li kluka nebo holku, na tom nezáleží...“

Stranický organizátor institutu Dmitrij Petrovič Bronin seděl po celou dobu mlčky a něco si čmáral tužkou do sešitu, zatímco se četlo Kňazického oznámení, zatímco duněl hluboký ředitelův hlas, zatímco se komsomolský vedoucí IV. ročníku oprávněně hněval a Volod'a Zaleskij vykřikoval. Ne bezdůvodně. Vše, co poslouchal, pro něj nebyla žádná novinka. Vedl skutečně dlouhý dialog s dotčeným Kňazickým, rozmlouval s rozrušenou Annou Lvovnou, dokonce navštívil doma i Věru Ivanovnu Krancovou.

Od samého počátku tohoto záhadného příběhu pociťoval neklid a nejistotu, jak se má vlastně zachovat? Dříve ho intuice nezklamala, avšak momentálně byl na vážkách. Podobně jako když hráč nasbírá ve hře *Jednadvacet* patnáct bodů a zvažuje, zda si přikoupit další karty? Dostanete-li kluka, královnu, krále či šestku je to skvělé, ale co když ne? Vtom vám přijde na ruku eso a jakoby se vysmívalo: „Přes! Přes, soudruhu Bronine! Přepálil jsi!“ Uvažoval, co bude říkat ve svém projevu, hlavou mu proudily všelijaké myšlenky, nemohl si je utřídit. Potichu přemýšlel: „V době, kdy strana i celá naše veřejnost věnuje maximální pozornost utužování vztahů sovětské rodiny (vždyť sama Kňazická není přece žádná hlupačka!), je čin komsomolce Zaleského neslýchaný a v rozporu se všemi etickými normami. Ztraceně, jak to jen Zaleskij dělá?! Vymyslel si tu nejhloupejší záminku, aby svedl nic netušící mladou ženu. Měla hned prokouknout všechny jeho triky. Morálka přece není jen tak ledajaké slovo, a proto početí chlapce rozhodně neschvalujeme, protože, co když se z mladíka nakonec stane pouhý otec dívky?“ Už na první pohled je zcela jasné, že čin Zaleského je mnohem horší a vážnější. Zaleskij neustále opakuje nesmyslný výmysl o svých zázračných schopnostech, a tím akorát podporuje idealisty, napomáhá rozšiřovat předsudky, podkopává víru a pravost vědy a ve výsledku se podílí na rozvracení ideologie! Ovšem zařídil se dobře – ženské mu dají najíst i napít a patrně mu dávají i peníze? Nepochybuji, že Zaleskij na tom měl materiální a finanční zájem, tyto typy se ničeho neštítí (klidně si koupí couru za 50 rublů), pro tyto jedince v našem institutu není místo. „Jak to vlastně dělá? Frajer! Příživník! Omladina! Jak rád bych ho ocejchoval! Já bych se tak nikdy nezachoval.. Já bych...“

Hned nato se Bronin zastavil, protože dostal přímo geniálně jednoduchý nápad, rty nechal pootevřené! Opatrně se zvedl od stolu, šel po špičkách k zadnímu východu, u dveří se nenápadně ohlédl na předsednictvo, nenapadlo-li to ještě někoho jiného, a když vyklouzl za dveře, rozběhl se po chodbě směrem ke svému kabinetu. Tam si zamknul dveře a vytočil telefonní číslo.

Zavolejte mi k telefonu, prosím, soudruha Volkova... Ne, ne, soudruha Volkova osobně. Ano, okamžitě... U telefonu Bronin, stranický organizátor Moskevského institutu

pro zprofanovanou vědu...Moskevský institut pro zprofanovanou vědu... Ano, ano, ihned... Jistě, zná mě... Děkuji Vám...

Když se Bronin vrátil po deseti minutách do sálu, zjistil se, že přišel právě včas. Šedovlasý idiot, mimo jiné vedoucí katedry historie strany, zrovna hovořil a přehnaně gestikuloval.

„Necht' předstoupí, necht' se vyjádří. Jednou trvá na tom, že je, abych tak řekl, vyvolený, tak ať sdělí kolektivu, v čem skutečně tkví jeho výjimečnost. Prosím, soudruhu Zalesskij.“

Volod'a si opět stoupl, ale než stihl něco říct, Bronin vstal, vzpřímil se a zcela hrdla pronesl:

„Tohle já kategoricky odmítám! Omluvte mě, velevážený Valeriáne Vikentěviči, ale nepřipustím, abyste využíval pódium k šíření svých predsudků! („A máš to?!“) Nás milovníky vědy absolutně nezajímají Zalesského mystické výmysly. Klidně by se bil do hrudi, jen aby pošpinil čest pracujících sovětských žen. Jenomže to se mu nepodaří!... Navrhuji udělat si přestávku,“ řekl nečekaně. „A vy, Zalesskij, pojd'te zatím ke mně do kabinetu...“

Posléze se naklonil k vedoucímu okresního stranického výboru a zašeptal mu do nastraženého ucha:

„Schůzi je třeba přerušit. Zrovna jsem dohodovl se soudruhem Volkovem...“

Za dvacet minut přijel ke vchodu Moskevského institutu pro zprofanovanou vědu luxusní černý automobil značky GAZ. Bronin se Zalesským vlezli do auta.

Limuzína nastartovala, posadila se na zadní kola a s lehkostí se rozjela rychle dopředu a u toho stříkala sněhovou břechku na holínky policistům.

6.

„Soudruzi nuže dobrá, poslechneme si, co říká naše medicína.“

Profesor – sešlý vysoký muž s opálenou pleší byl očividně vyplašený, odkašlal si a začal mluvit:

„Soudruzi, moji kolegové mě pověřili, abych Vás seznámil s výsledky důkladného lékařského vyšetření, které se týká... promiňte, ale neřekli nám příjmení a navíc nám bylo doporučeno, hm...abychom se o něj nezajímali.“

„Říkejte mu člověk z profanáku.“

„Děkuji Vám... Tak tedy, prohlédli jsme, hm, člověka z profanáku a dle našeho závěru, je zcela zdrav. Srdce, plíce, střevní trakt i nervová soustava jsou v perfektním

stavu. Tělesně je dobře vyvinutý. Dalo by se říct, že jeho zdraví je záviděníhodné. Jde-li o zvláštní schopnosti, projevující se při pohlavním styku, máme se vši pravděpodobností co dočinění se sexuální poruchou...“

„Soudruhu profesore, zkrátka nám povězte, zdali je takový jev vědecky možný?“

„Věda tvrdí, že při kopulaci nejenže nemůže žádný z partnerů ovlivnit pohlaví nenarozeného dítě, ale ani ho předvídat. Pokud jde o metody, jež během aktu dle svých slov člověk z profanáku používá, ehm...“

„Zadržte, soudruhu profesore. Seznamte se s těmito dokumenty.“

„Chvilku strpení... S dovolením, kde mám brýle.. Aha, tady jsou... Takže záznam výsledku... Promiňte?“

„V pořádku, nic se neděje, pokračujte.“

„... holčičku, jak bylo předem řečeno. Přiložena kopie rodného listu... Narodil se kluk, jak sliboval... Přiložena kopie rodného listu... Narodeny dvě dívky a jeden chlapec, celkem tři děti, což je přesně tolik, kolik je potřeba k získání bytu... Přiloženy kopie rodných listů i dekret na byt... Já, jakožto impotent, jsem souhlasil... Na druhou stranu lepší než... V mé přítomnosti... Přiložena kopie...“

„Jaké je vaše stanovisko, soudruhu profesore?“

„Odpusťte, prosím, ničemu nerozumím... Tyto dokumenty...“

„Profesore, buďte klidný. Socialistické zákony nebyly porušeny. Soudruhu Volkove, kdo připravil materiály?“

„Podplukovník Sazan a major Prochorov Pavel Petrovič.“

„Poděkujte jim.“

„Pavle Petroviči, poslouchám.“

„Dobře profesore, fakta bychom měly, ovšem jaká jsou vědecká vysvětlení?“

„Jest více věcí na nebi a zemi, Horatio, než naše mudrcství.“

„Cože? Kdo je Horatio?“

„Omlouvám se, citoval jsem Shakespeara.“

„Aha. No tak už nám povězte, jak to dělá.“

„Malý moment. Takže pacient... promiňte, člověk z profanáku tvrdí, že pokaždé, kdykoliv se záměrně snaží o mužské pohlaví při tzv. koitu, neboli pohlavním styku, usilovně myslí na...“

„Koho?“

„S prominutím, na Karla Marxe. Teď pouze cituji, jak se sám vyjádřil: Karl Marx je zakladatelem vědeckého socialismu...“

„Rozumím. A jedná-li se o dívku?“

„Na Kláru Zetkinovou. Plánuje-li udělat dva chlapce, představí si Marxe dvakrát, pokud tři, pak třikrát atd. Víte, provedli jsme u pacienta řadu testů na vizuální paměť a výsledky nás překvapili. Po uplynutí dvou až tří minut soustředěného pozorování zcela neznámého objektu, dokázal člověk z profanáku udat jeho naprosto přesný popis. Budeme-li považovat hypotézu, že skutečně může ovlivnit pohlaví dítěte za přípustnou, v takovém případě si zaslouží náš obdiv. Avšak položme si otázku: Je vůbec možné, aby v této chvíli zvládl myslet ještě na něco jiného, například Marxe? Tím chci říct, myslet na něco jiného než na pohlavní styk? V tomto okamžiku je opravdu těžké odtrhnout pozornost a oprostít se, abych tak řekl, od předmětu našeho úsilí. Mám pravdu?“

„Hmm... zajisté, to je obtížné. A co Vám k tomu řekl, jak na to přišel?“

„No, vysvětlil to následovně: Když se zeptal v útlém věku rodičů (víte na otázku, na kterou se potomci velmi často ptají!), jak se dělají děti, odpověděli mu, že pokud bude dlouze a vytrvale myslet na chlapce nebo dívku, narodí se mu. Ovšemže postupem času získal srozumitelnou formou potřebné znalosti ohledně rození dětí. V momentě, kdy byl poprvé se ženou a došlo k prvnímu „vzájemnému propojení“ (použil jsem jeho výraz), vzpomněl si na své dětské představy o sexu a jen tak ze srandy je vyzkoušel. A jelikož bylo náročné si v hlavě představit abstraktní obraz chlapce, představil si konkrétně Marxe s plnovousem, pánskou náprsenkou, lorňonem apod.“

„A kde si ověřil pohlaví?“

„Na potratu. Již po třech měsících můžeme u plodu pozorovat výrazné pohlavní znaky. Sám člověk z profanáku přiznává, že se za celou dobu dopustil pouze jedné chyby, kdy se mu místo Kláry Zetkinové se zjevil obraz autora budovatelského románu Fjodora Gladkova. Samozřejmě, že jsme byli zpočátku skeptičtí k jeho výrokům, ale to jsme ještě neměli k dispozici tyto dokumenty...“

„Soudruhu profesore, nuže dobrá, máme již celkem jasnou představu. Nebudeme Vás nadále zdržovat, děkujeme. Pracujte, číňte se a v případě potřeby se obraťte přímo na mne. Soudruhu Volkove, doprovod'te pana profesora.“

Profesor kráčel na ztuhlých nohou k východu. Za dveřmi se ozvalo hlasitě: „Uf!“

„Zkrátka a dobře, domnívám se, že je na čase dospět k logickému závěru. Musíme k tomu přistupovat opatrně a s rozvahou. Nejdříve je třeba si vyjasnit, zdali je schopen učít druhé. Pokud ano, můžeme záhy přikročit k plánování v oblasti rození dětí. Ujasnit si náklady na výrobu oděvů, obuvi, podprsenek a dámských kol. V průběhu 18 až 20 let eliminovat početní rozdíly mezi ženami a muži, aby se každému dostalo dle potřeby. A

svobodné jedince postavit před soud! Soudruzi, to je můj názor. Co vy na to? Jestli se Vám něco nezdá, napovězte mi nebo mě opravte. Vyjádři se, Ivane Petroviči! Vasiliji Semjonyči! Říkám to správně?“

„Ano, Pavle Petroviči! Skvělé vyhlídky pro rozvoj... Ale co když to mimo něj nikdo jiný nedokáže?“

„Kdo se bojí, nesmí do lesa. Ačkoliv... Ještě to promyslíme a poradíme se. U nás se člověk neztratí, najdeme pro něj jiné využití. V malém měřítku se omezujeme na... pro úzký kruh lidí ... Přece jen jsme zaneprázdněný lid s různou věkovou hranicí. A narodí-li se nám děti určitého pohlaví, bude to mít velký význam pro politiku! Óóó... ano. Bude to považováno za nový důkaz naší síly a moci. A co teprve náš sovětský hoch, komsomolec! Musíme se o něj lépe starat... Dopřejme mu maso, více masa! Soudruhu Volkove, zaříd'te to.“

„Provedu, Pavle Petroviči.“

„Proč mlčíš, Trofime Děnisoviči? Jak na to nahlížíš z filozofického hlediska? Žádné ideály? Mluvím o jeho metodách.“

„Co Vás to napadá, Pavle Petroviči! Základna ovlivňuje nadstavbu, z toho plyne, že základnou jsou životní podmínky v socialismu, které mají vliv na jeho vědomí a nadstavba, tedy vědomí zase ovlivňuje základnu – početí, materiální či biologické procesy. To není jen tak bůhvíjaká ideologie, ale marxistické pojetí dialektiky...“

„Inu, soudruzi, vedení této záležitosti svěříme do rukou...“

7.

A tak se z Volod'i Zalesského stal člověk z profanáku. Ani jeden z velkolepých ekonomických plánů soudruhům bohužel nevyšel. Mládencovo nadání bylo jedinečné, jako Paganiniho talent. A i když si „ti nahoře“ představovali nadpisy v novinách, jako: „Návrh na změnu sedmiletého plánu pro rozvoj sovětského národního hospodářství, přijatý na základě vynikajících vědeckých výsledků,“ nebo „Poprvé v historii lidstva,“ nebo „Sovětský muž řídí biologické procesy,“ či „Nový triumf marxistické filozofie,“ nakonec se svých plánů museli vzdát. Nicméně genetici vyslovili domněnku, že neobyčejné schopnosti člověka z profanáku mohou být dědičné. Ale to se teprve uvidí.

Volod'a žije mezitím v podnikové ozdravovně blízko Moskvy, kde jí, spí, sportuje a dívá se na televizi, vše pod lékařským dozorem. Čas od času pro něj pošlou auto, aby jel splnit své povinnosti.

Nějakou dobu ho zajímalo, ke komu ho vozí? Ptal se a ptal, dokud mu jeden z hlídačů neřekl:

„Chlapče, hled' si svého a na nic se neptej. Proč potřebuješ znát jejich příjmení? Až se něco stane, už nebudeš žádaný. A... Když budeš hodně vědět, řeknou, ten ví až moc a račte se oholit! Ale jinak tě budou rozmazlovat. Vlk se nažral a koza zůstala celá!“

Od té doby se Volod'a už neptal.

Nežije se mu špatně, ačkoliv se maličko nudí. Pouze jedna existenciální myšlenka ho tíží: „Co se stane, ztratí-li svůj dar?“ Nedokončil ani vysokou školu. A být v dnešní době bez vzdělání... Ach, to není vůbec jednoduché!

4. 1. Stručný translatologický rozbor díla

V následující kapitole budeme analyzovat překlad povídky z obecného translatologického hlediska ve snaze vytyčit základní problematická místa, se kterými jsme se během překladu setkali a tato místa rozdělíme do několika kategorií – překlad názvu literárního díla, vlastní jména, reálie, frazeologizmy a jiné a rovněž uvedeme i konkrétní příklady.

Jelikož se nyní budeme zabývat analýzou překladu uměleckého literárního díla, nikoliv překladem textu vědeckého či publicistického, je potřeba zdůraznit, že se nebude jednat o doslovný překlad, nýbrž **překlad volný**, jenž umožňuje překladateli svobodnější volbu jazykových prostředků, místy i nepatrný odklon od originálu, kterého může autor překladu využít například k doplnění informace, a to nejen za účelem správného pochopení díla čtenářem nebo k dokreslení odpovídajících emocí, ale i z estetického důvodu.

Uvedeme jeden příklad, jenž z našeho pohledu vyžadoval v překladu vysvětlení, a sice popis *autora budovatelského románu Fjodora Gladkova*, který je v originálu uveden pouze jako *писатель Федор Гладков*, avšak vzhledem k tomu, že samotné jméno by budoucím čtenářům patrně nic neřeklo, zvolili jsme překladatelskou metodu **konkretizace významu** formou opisné konstrukce. Nicméně větším odklonům jsme se při překladu snažili vyvarovat, aby nebyla narušena struktura originálního textu.

Jedním z hlavních bodů, kterými jsme se při překladu povídky zabývali, byla **stylistická a syntaktická úroveň** textu ve snaze zachovat co nej přesněji autorův styl. Jelikož ruský a český jazyk používá odlišnou stavbu vět, bylo důležité věnovat pozornost slovosledu, jenž by měl z jedné strany odpovídat originálu a na straně druhé nenarušovat zákonitosti českého jazyka. Proto zachovat stylistickou úroveň textu bylo leckdy

komplikované, protože autor velmi často používá dlouhá souvětí o několika vedlejších větách s použitím přechodníků. Proto jsme strukturovali text do více samostatných vět tak, aby nepůsobily příliš zdlouhavě, ale zároveň odpovídaly pravidlům českého jazyka.

V první řadě jsme řešili otázku, jak přeložit přechodníky, jichž najdeme v ruštině opravdu mnoho, zda je zachovat nebo přeložit pomocí jiných překladatelských metod přechodníků a nakonec jsme si vybrali **vedlejší větné konstrukce**.

Př.: *«Стараясь не шуметь, он выбрался из-за стола, на цыпочках прошел к заднему выходу, [...] и, выскользнув за двери, бегом помчался по коридору к своему кабинету».*

„Opatrně se zvedl od stolu, šel po špičkách k zadnímu východu, [...] a když vyklouzl za dveře, rozběhl se po chodbě směrem ke svému kabinetu.“

Dále jsme se zaměřili na problematiku spojenou s překladem hovorového jazyka, který se v ruském jazyce projevuje, mimo jiné, používáním částic, např. *«Ну-ка, расскажите нам, как он это делает».* / „*No tak už nám povězte, jak to dělá.*“ nebo *«Здравствуйте, мол, мистер дежурный администратор, мы, мол, супруги...».* / „*Prý dobrý den pane správce, dejte tomu, že jsme manželé...*“ či používání hovorových až vulgárních slov jako *шахер-махер* / *čachry machry*, jimiž se budeme zabývat o něco později.

Nejvíce pozornosti však zaslouží **úroveň lexikální**, kde jsme se potýkali hned s několika jevy, jež s sebou přinesly značné překladatelské obtíže, a proto jsme se na ně soustředili během překladu nejvíce.

1) **Vlastní jména** – jména hlavních a vedlejších postav.

U překladu vlastních jmen neboli antroponym bylo nutné brát v úvahu především grafickou stránku textu, jakožto i fakt, zdali se podobná jména nevyskytují také v českém prostředí. Nicméně takových jmen nebylo zrovna mnoho, a proto jsme zvolili pro překlad metody **transkripce** (fonetické podoby slova) a **transliterace** (doslovný přepis písmen z jednoho jazyka do druhého).

Př.: *Володя Залесский / Volod'a Zalesskij, Семен Моисеевич Княжицкий / Semjon Mojsejevič Knažickij, Альфред Гонкинс / Alfréd Hopkins, Оглоедов / Oglojedov.*

O něco složitější byl překlad vlastních jmen ženského rodu, zejména příjmení, kdy bylo potřeba mít na paměti, že v českém jazyce dochází k jejich přechylování, a tudíž dostala následující podobu.

Př.: Анна Львовна Княжицкая / Anna Lvovna Kňažická, Вера Ивановна Кранц / Věra Ivanovna Krancová, Лариса Михайловна Савченко / Larisa Michajlovna Savčenková, Лиля Эрнестовна Леселидзе / Lia Ernestovna Leselidzová atd.

Jde-li o zdobnělá mužská i ženská vlastní jména, především oslovení, zde jsme se opět uchýlili k transkripci, např. Володька / Volod'ka, Ниночка Армянова / Ninočka Armjanovová (ačkoliv zde by byla možná i varianta Ninečka) s výjimkou Верочки a Анечки, kde jsme se zvolili přímo domestikované podoby českých jmen Věruška a Anička.

2) Hovorové a slangové výrazy

Ačkoliv je povídka napsána ruským spisovným jazykem, najdeme zde velké množství nespisovných hovorových výrazů, především expresivních slov s negativní konotací, tzn. slang a žargon, který autor používá k vytvoření autentické atmosféry. Jednalo se o hovorová slova z oblasti administrativy, ale zejména tzv. sovětismy, vyskytující se například uprostřed vnitřního dialogu stranického organizátora institutu soudruha Dmitrije Bronina.

Př.: «стиляга и туняедец – молодчага-парень – заклеюмить – эх, мне бы!» / „Kěž bychom mohli ocejchovat toho mladíka, floutka a příživníka!“

Nebo jiná hovorová slova:

«Володя, а ты помнишь, что ты спьяну городил?» /

„Volod'o, pamatuješ si, co jsi včera opilý blábolil?“

Zde by byly možné varianty jako: „Volod'o, pamatuješ si, co jsi včera ožralý blábolil nebo co jsi včera blábolil, když jsi byl na mol?“

«... только бы не по морде!» / „... jen mě nebij do obličeje!“

V tomto případě jsme slovo морда přeložili jako obličej, ačkoliv přesnějšími výrazy by byly dostat do držky či песті do ksichtu, nicméně nám tato slova připadala až příliš vulgární.

«седовласый недоумок» / „šedovlasý idiot“

«Анька, ты дура. Родила бы ему кого попало – небось обратно не запихнет». / „Aničko, ty jsi husa. Porod' mu kohokoliv, zpátky ti to dítě už asi nevrazí.“

Jak si můžeme povšimnout, pro překlad nespisovných hovorových výrazů byly v některých případech zvoleny mírnější jazykové prostředky, čímž došlo k **částečné stylistické neutralizaci efektu**, avšak význam zůstal nezměněn.

3) Terminologie a abreviace

V povídce tvořily další početnou skupinu terminologické názvy, a to především v oblasti názvosloví různých organizací, které byly v minulém století často používané pro označení například politických stran či jiných sdružení, jakožto i názvů představitelů těchto organizací. Termíny, které se objevovaly v originále, vystupovaly povětšinou ve formě zkratk, zkratkových slov, někdy i sovětismů, a tudíž bylo občas velmi náročné nejen danou zkratku rozluštit, ale najít i její odpovídající ekvivalent v českém jazyce.

Př.: *ВЛКСМ – Всесоюзный ленинский коммунистический союз молодежи* jsme uvedli v překladu jako *komunistický svaz mládeže*, jelikož rozepisovat celý název nebylo v tomto případě nezbytně nutné a navíc by byl až příliš zdlouhavý.

Abreviaci *КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза* odpovídá doslovný překlad *Komunistická strana Sovětského Svazu* (KSSS), tedy termín, který se dříve běžně užíval také na území Československa.

Райком комсомола а райком партии z ruského *районный комитет* se ukázal obzvláště problematickým jevem, jelikož existovalo více možností, jak tohle dvouslovného pojmenování přeložit. Nakonec jsme se rozhodli pro varianty *Oblastní výbor Komsomolu* a *Oblastní výbor KSSS*, které se podle nás nejvíce shodují s ruským originálem.

Jednotliví představitelé výše uvedených skupin byli přeloženi následovně: *секретарь комсомольского бюро* / *sekretář komsomolské kanceláře*; *комсорг* (комсомольский организатор) / *komsomolský vedoucí*; *парторг* (партийный организатор) / *stranický organizátor*.

Kromě názvů institucí se v textu objevují i další termíny vztahující se k různým dokumentům, např. *метрическое свидетельство* pro danou situaci přeložené jako *rodný list*, ustájené slovní spojení *ордер на квартиру* neboli *dekret na byt* či termín z oblasti medicíny jako *коклюш*, což je odborný lékařský název pro *černý kašel*.

Velkou část terminologických výrazů můžeme zahrnout rovněž pod překlad reálií, ačkoliv valnou většinu z těchto názvů bychom českému čtenáři nemuseli již více přibližovat. Právě přítomnost abreviatur neboli zkratkových slov v ruském textu

zapříčinila, že jakmile došlo k jejich rozšířování, tzv. **multiverbizaci**, v překladu již nebylo možné tyto zkratky použít, nýbrž bylo nevyhnutelné uvádět jejich celý název, protože jinak by byl text nesrozumitelný. Z překladatelského hlediska představovala zkratková slova nejsložitější proces, jelikož vyžadovala v první řadě jejich rozluštění, následně ověření, zda zkratka skutečně existuje a teprve až nakonec bylo možné přejít k samotnému překladu, bylo-li zjištěno, že se jedná o zkratku vymyšlenou.

Zahrneme-li do analýzy překladu rovněž **pragmatické hledisko**, jehož hlavní funkcí je vazba na čtenáře neboli skutečnost, jakým způsobem na něj dílo působí, pak dostaneme rovinu jednotlivých jazykových prostředků, které záměrně vybíráme tak, abychom recipienta těmito prostředky co nejvíce upoutali a vtáhli do děje. Právě toto hledisko umělecké tvorby je pro autora nebo překladatele patrně tím nejdůležitějším aspektem, pakliže je jeho prvotním cílem čtivost a nápaditost, a proto se překladatel vlastně stává také spisovatelem, který se snaží přiblížit výchozímu textu autora a zvolit takové prostředky, jež budou co nejpřesněji odpovídat originálu a zároveň normám cílového jazyka. Z tohoto důvodu jsme pod pragmatické hledisko zařadili nejen překlad reálií, frazeologismů a aluzí, ale i samotný název díla.

1) Reálie

U reálií hraje velkou roli historický původ dobového specifika, které má obvykle charakterizovat určité období a je tedy nezbytné zachovat při překladu alespoň z části jeho dobový ráz. Proto jsme při překladu reálií využili obě překladatelské metody, tedy jak **exzotizaci** (ponechání cizích slov v textu), tak **naturalizaci** (přiblížení reálie domácím prostředí), avšak metodu naturalizace jsme upřednostňovali více.

Př.: U překladu slovního spojení *на курорте в Крыму* jsme nakonec upustili od možnosti ponechat jen *lázně na Krymu* a rozhodli se pro *lázeňské letovisko na Krymu*.

Velmi zajímavé řešení nám rovněž nabídlo slovní spojení *массандровское вино*, kde jsme nejprve vyloučili variantu *víno z Massandry*, jelikož se domníváme, že pod tímto názvem by si čtenář těžko představil, o jaké víno se jedná. Nakonec jsme se přiklonili opisné konstrukci neboli metodě **explikace** a zároveň konkretizaci významu a zvolili variantu *sladké krymské víno*.

Dalším případem bylo slovo *субботник*, které se aktivně užívalo v dobách komunistického režimu, jež jsme přeložili jako *dobrovolnou sobotní brigádu*.

Za zmínku stojí také *черный ЗИМ* – typ automobilu, který dříve vyráběl ruský Gorkovskij Avtomobilnyj Zavod, tzv. GAZ, jehož pouhý název *černý ZIM* by mohl být

pro čtenáře nic neříkající, a proto jsme opět zvolili překladatelskou metodu explikace a vybrali překlad s komentářem *luxusní černý automobil značky GAZ*.

Poslední situaci představovala reálie *подмосковная дача*, jež neodkazuje pouze na obyčejnou chatu poblíž Moskvy, nýbrž jde o *podnikovou ozdravovnu blízko Moskvy*, což považujeme za zcela vyhovující překlad.

2) Frazeologismy

Frazeologismy neboli ustálená slovní spojení či idiomy se ukázaly během překladu jako místa obzvláště problematická, jelikož mohou existovat pouze v jednom jazyce a najít jejich ekvivalent bývá mnohdy velmi obtížné. Obvykle se vyskytují ve formě přísloví, pořekadel a rčení, jež jsou typická pro daný jazyk a úkolem překladatele je odhalit jejich skutečný význam.

Na jednu stranu bylo obtížné rozeznat frazeologismy od jiných především hovorových výrazů či slovních spojení, na straně druhé zjistit jejich skutečný význam v ruském jazyce a pokusit se překlad co nejvíce přiblížit originálu nebo v lepším případě najít jeho odpovídající plnohodnotný ekvivalent, což nebylo vždy možné.

Př.: «*Твое дело телячье – пожрал и на бок!*» / „*Vlk se nažral a koza zůstala celá.*“

«... *Залесский льет воду на мельницу идеалистов, ...*» / „... *a tím akorát podporuje idealisty, ...*“

«*Ведь выгонят, с волчьим билетом выгонят...*» / „*Vždyť mě vyhodí, dostanu se na černou listinu...*“

«*Выжечь его каленым железом из наших рядов!*» / „*Vyloučit ho z našich řad!*“

«*Обеденный перерыв был на носу ...*» / „*Pauza na oběd již byla za dveřmi ...*“

«*Ольга – знаешь сестра двоюродная Леонида? – на хвосте принесла, ...*» / „*Leonidova sestřenice Olga, víš která, tvrdila, že ....*“

Z následujícího výčtu vyplývá, že v některých případech se nám podařilo najít odpovídající ekvivalent v cílovém jazyce, avšak nejčastěji jsme vytvářeli vlastní způsob,

jak kompenzovat přítomnost frazeologismu v ruském jazyce a zároveň uchovat jeho sémantiku v jazyce českém a volili **opisnou konstrukci**.

3) Aluze

Aluze neboli narážky se mohou v textu vyskytovat a přesto je překladatel nemusí vůbec rozpoznat. Mohou být v textu skryté, ale i vystupovat jako přímé odkazy na literární díla, písň, spisovatele, umělce apod. Také při překladu povídky *Člověk z profanáku* jsme narazili na pár případů aluzí většinou v podobě výroků známých osobností a úryvků z literárních děl, avšak ty na rozdíl od frazeologismů nebylo těžké odhalit, jelikož byly v textu jasně rozpoznatelné, komplikovanost představovalo spíše dohledání již existujícího překladu daných frází.

Př.: *«Или ты так и собираешься этой, как ее – бесплодной смоковницей?» / „Nebo chceš být bezdětná?“*

V tomto případě autor použil obrat z Bible jako metaforu na Ježíše Krista, jenž proklet fíkovník, aby nemohl dál rodit ovoce, načež strom uschnul (Matoušovo evangelium, kapitola 21, verš 19).

«Их и по сегодня много ходит, всяческих охотников до наших жен!» / „Nu, ale i dneska šmejdí zase mnoho všelijakých lovců našich žen!“

Zde autor odkazuje na báseň *Jubilejní* od ruského spisovatele Vladimira V. Majakovského.

Další aluzí, která se v textu vyskytla pouze jako připomínka na nepřítomnost hlavního hrdiny při vyučování, byl název románu Vadima M. Koževnikova *Знакомтесь, Балужев* tedy v překladu *Jmenuji se Balujev*.

V textu byl mimo jiné použit i citát ze slavné hry Williama Shakespeara (Hamlet, jednání první, scéna 5):

«Есть многое на свете, друг Горацио, что недоступно нашим мудрецам». / „Jest více věcí na nebi a zemi, Horatio, než naše mudrctví.“

Poslední aluzí, kterou jsme při překladu novely zaznamenali, byl výrok Karla Marxe, týkající se jeho vlastního pojetí ekonomiky, a sice: *«Базис влияет на надстройку ...» / „Základna ovlivňuje nadstavbu ...“*

3) Název díla

Nejvíce problematickým místem se stal v konečném důsledku samotný název díla, jelikož jeho hlavním cílem je nejen upoutat pozornost čtenáře a vzbudit v něm zájem o knihu, ale samotný název by měl navíc čtenáři alespoň z části napovědět o obsahu díla. Překlad by měl být tudíž jasný a srozumitelný, ale neměl by se až moc lišit od originálu.

Proto přeložit název ruské novely *Человек из МИНАПа* bylo obzvláště komplikované, a to zejména z toho důvodu, že se v názvu vyskytuje zkratka, kterou bylo potřeba v první řadě rozluštit. Avšak zkratka *Московский институт научной профанации* byla autorem vymyšlená, a proto se nabízelo hned několik možných řešení.

Zprvce bylo potřeba vyřešit otázku, zda ponechat v názvu institut, jak je i v ruském originálu, nebo ho přiblížit českému čtenáři a zvolit domestikovanou variantu instituce či se dát zcela jiným směrem a přiklonit se k variantě ústav, ale nakonec jsme zachovali *institut*. Poté bylo důležité rozhodnout, jak tento institut pojmenovat, zdali institut profanace, což by dle nás bylo nepřesné anebo institut pro zprofanovanou vědu, který nakonec vyhrál. Celý název organizace tedy zní *Moskevský institut pro zprofanovanou vědu*.

Jakmile byla zkratka rozklíčována, zabývali jsme se už samotným názvem díla a to ve snaze přiblížit se co nejvíce originálu. Návrhů bylo několik, mezi nimi např. *Muž, který pokořil vědu* či *Muž, jenž zprznil vědu*, ale jako konečné řešení jsme zvolili název **Člověk z profanáku**, jenž se nám zdál ze všech variant nejlepší a nejvýstižnější.

Poslední specifický překladatelský problém představovala spisovatelova **ich-forma**, kdy do děje vstupoval vypravěč (kupříkladu v roli poradce), kterou bylo potřeba odlišit od normálního vyprávění. Ačkoliv se v díle ich-forma objevila pouze párkrát, bylo nutné volit takové jazykové prostředky, aby čtenář hned poznal, že jde o povídání samotného vypravěče.

Př.: *Vidíte, a přesto je potřeba nějak vybruslit ze situace. Proto Vám doporučuji hledat si neutrální půdu a raději k sobě nikoho nezvat. Stejně tak ji či jeho nenavštěvujte doma. Opravdu to nedělejte! Vtom najednou zaklepe na dveře manžel či manželka a potom ze sebe dělejte „blbce“ a dokazujte, že jste společně hovořili pouze o programu Komunistické strany Sovětského svazu...*

ZÁVĚR

Cílem předkládané diplomové práce bylo analyzovat ruskou samizdatovou literaturu, jakožto i rozšířit povědomí o její existenci, příčině vzniku a šíření jak na území Svazu sovětských socialistických republik, tak v Československu. Rovněž jsme si kladli za cíl upozornit čtenáře na přítomnost přísné cenzury v obou zemích, čehož jsme úspěšně dosáhli. Zároveň jsme se snažili o vhléd do překladatelské problematiky na příkladu rozboru povídky *Čelovek iz MINAPa (Člověk z profanáku)* J. M. Daniela, což se nám podařilo v praktické části.

V rámci nashromážděných informací o samizdatu zpracovaných v úvodu této diplomové práce jsme došli k závěru, že pojem samizdat je vykládán autory ruských i českých slovníků velice podobným způsobem jako něco zakázaného, nelegálního a neoficiálního. Co se týká literatury tamizdatu zde jsme dospěli k jinému výsledku. Pakliže v Sovětském svazu se k tomuto označení vztahují tiskoviny vydané v zahraničí a dovážené nelegální cestou zpět do země, v Československu se tento termín na rozdíl od samizdatu neujal a dané publikace bývají spíše označovány souslovím exilová literatura. Avšak charakteristika obou pojmů tj. tamizdatu a exilové literatury je opět totožná a zahrnuje nejen literaturu psanou na území SSSR a ČSSR, ale i tvorbu emigrantů neboli exulantů publikovanou za hranicemi, přiváženou zpět do Sovětského svazu nebo Československa a následně vydávanou v samizdatu.

Situace s cenzurováním tiskovin je rovněž obdobná v obou zemích, přičemž podrobněji zkoumáme cenzuru v ruském prostředí, ve kterém byl zřízen přísný cenzurní dohled nad hromadnými sdělovacími prostředky a tiskem. Jak jsme zjistili v této kapitole, výsledkem nucené kontroly nad tiskovinami bylo její porušování a obcházení cenzury různými způsoby, zpravidla se však jednalo o uměleckou tvorbu v podobě literárních děl či rukopisů, která kolovala v samizdatu, na což stát reagoval rozsáhlými represemi. Represe většinou probíhaly formou vyslýchání a pronásledování, nebo jejich přičiněním docházelo k vylučování z uměleckých spolků i ztrátě zaměstnání či v horším případě vedly k zatýkání a věznění převážně kulturních představitelů a spisovatelů. Na ruském území tyto masové represe vyústily v nejznámější trestní stíhání sovětské epochy, a sice k odsouzení dvou spisovatelů J. M. Daniela a A. D. Siňavského, jak se nám podařilo dokázat v další z kapitol teoretické části.

Stejně tak z historického kontextu vyplývá, že ačkoliv nelegální tiskoviny existovaly již ve dvacátých i třicátých letech, největšího rozsahu dosáhly zejména v

šedesátých a sedmdesátých letech a to nejen na území SSSR, ale i v Československu, tedy v období, ke kterému se termín samizdat primárně vztahuje. Dále bylo zjištěno, že tehdejší vydávané samizdatové publikace mívaly nejrůznější podobu, jednalo se především o almanachy, sborníky, noviny, časopisy či plakáty přepisované nejprve ručně a šířené mezi blízkým okruhem přátel, posléze tuto techniku nahradily psací stroje.

Z překladu povídky, jež je uvedena v praktické části diplomové práce jako příklad samizdatové tvorby a jeden z mnoha případů literárních děl zakázaných tiskem a její následné analýzy vyšlo najevo, že byl spisovatel krajně nespokojen s politickou situací v zemi. Proto v jeho díle najdeme velké množství hovorových výrazů až vulgarismů, značný počet zkratkových slov a abreviatur, sexuální tematiku, ironii až grotesku vyjádřenou pomocí speciálních jazykových prostředků tzv. sovětismů i narážky na strukturu fungování tehdejšího komunistického režimu.

Díky translatologickému rozboru díla jsme dále zjistily, že existuje hned několik náročných míst, jimiž se musí překladatel v rámci překladu zabývat, a dospěli jsme k závěru, že nejproblematičtější místa představují jazykové prostředky zejména na lexikální a stylistické úrovni, ale i v pragmatické rovině. Nejvíce diskutovanými místy na lexikální úrovni se stala vlastní jména, kde jsme upřednostnili metody transkripce a transliterace a u ženských příjmení formu přechylování. Dále jsme při překládání povídky shledali, že zkratková slova představují složitý překladatelský proces a byli jsme nuceni se rozhodnout, zda u slangových výrazů zvolit spíše slova neutrální nebo použít vulgarismy, a proto jsme se našli optimální řešení a použili oba dva způsoby. Na stylistické úrovni představovala největší problém syntax, snaha odpoutat se od ruského slovosledu a vyvarovat se používání rusismů, čehož se nám podařilo dosáhnout. Z pragmatického hlediska vyžadovaly nejobtížnější řešení reálie, kde jsme stanuli před rozhodnutím, jakou z překladatelských metod vybrat, zda exotizaci či naturalizaci, ale nakonec jsme se přiklonili k druhé možnosti tj. naturalizaci. Z překladu frazeologismů vyplynulo, že ne vždy je nejlepší použít odpovídající ekvivalent a to zejména z důvodu zachování jejich významu, proto jsme často volili opisné konstrukce neboli metodu explikace. Nakonec jsme se potýkali se samotným názvem díla, jenž si žádal specifickou přípravu a kladl za cíl přiblížit se co nejvíce názvu originálu, což se nám úspěšně podařilo.

Na závěr je potřeba dodat, že i když je samizdat obecně známým fenoménem, samizdatová literatura by přesto zasloužila mnohem více pozornosti, a to především v překladatelské oblasti, v níž najdeme stále mezery, zejména co se týká počtu dosud nepřeložených ruských děl do českého jazyka.

RESUMÉ

Наша дипломная работа посвящена теме самиздата с целью расширить кругозор читателей в области неофициальной литературы, показать признаки ее формирования и распространения на территории Союза Советских Социалистических Республик, а также обратить внимание на существование цензуры, которая являлась неделимой частью самиздата. В связи с этим явлением мы приводим сравнение с чешской неофициальной литературой и литературой тамиздата XX века.

Данная тема дипломной работы была выбрана именно потому, что феномен самиздата в настоящее время, к сожалению, не очень известен сегодняшним читателям, хотя его существование повлияло на дальнейшее развитие художественной литературы, и, одновременно, формирование в ней новых жанров не только в СССР, но даже в Чехословакии. Поэтому в практической части нашей работы мы сосредоточимся на переводе повести писателя Ю. М. Даниэля «Человек из МИНАПа», служащей примером русского литературного творчества самиздата, анализируя ее с транслатологической точки зрения.

Предоставленная нами дипломная работа разделена на две основные части – **теоретическую** и **практическую**. В теоретической части дается характеристика терминов «самиздат», «тамиздат» и др., приводится описание проблематики цензуры и истории возникновения самиздата на территории СССР и Чехословакии, в том числе тамиздата, и в конце концов анализируется судебный процесс над писателями Юлием Марковичем Даниэлем и Андреем Донатовичем Синявским. В практической части приводится перевод повести «Человек из МИНАПа» вместе с транслатологическим комментарием.

Теоретическая часть дипломной работы начинается с главы, посвященной **определению понятий «самиздат»** и **«тамиздат»** с помощью русских и чешских, прежде всего, толковых словарей. Понятие «самиздат» образовано от слова «самсебяиздат», т. е. сам + издательство, и обозначает неофициальные неподцензурные тексты и литературу, распространяемые, в первую очередь, в кругу семьи и знакомых или при помощи других читателей. Например, В. М. Мокиенко и Т. Г. Никитина (1998: 531) толкуют самиздат следующим образом: «Самиздат – издание литературы (обычно антисоветской направленности) негосударственными издательствами в советский период». Что касается тамиздата, принцип образования

понятия одинаковый – там + издательство, обозначающий произведения, издаваемые там, т. е. за границей и привозимые обратно в СССР. Чешский переводчик Томаш Гланц (Glanc 2018: 204) указывает следующее определение тамиздата: «издания, опубликованные легальным путем на родном языке, однако в другой стране, в которой допускается выпуск похожих произведений». В отличие от самиздата, на территории Чешской Республики понятие «тамиздат» не используется, и литература, издаваемая за границей, обозначается, скорее всего, с помощью термина «эмигрантская литература».

В следующей главе решаются проблемы, связанные с появлением **цензуры в печати** и, таким образом, формированием самиздата. Понятие «цензура» относится преимущественно к периоду начала 20-х – 90 гг. XX века, хотя она существовала и раньше в XVIII – XIX вв. Самую главную роль в эти времена сыграл орган государственного управления СССР, т. н. Главлит (Главное управление по делам литературы и издательств), контролирующий весь поток печатных литературных произведений, направленных на издание в СМИ. Данный орган осуществлял два типа цензурного надзора – предварительный и карательный, основными задачами которого стали выдача разрешений на выпуск книгоизданий или запрещение уже опубликованных произведений. В литературном творчестве преобладало использование так называемого эзопова языка, т. е. стремление авторов писать между строк. После принятия закона «О печати и других средствах массовой информации» в начале 90-х годов, ситуация изменилась, результатом стала отмена цензуры государством.

Во второй главе далее описывается история возникновения самиздата. Зарождение **самиздата** тесно связано с именем русского поэта Николая Глазкова, придумавшего в 40 гг. XX века название «самсебяиздат», которое позже было сокращено на известное всем понятие самиздат. Однако, самый могучий размах литературы, распространяемой посредством самиздата приписывается второй половине XX века, т.е. периоду 60 – 70 гг., хотя, с другой стороны, попытки издавать неофициальное творчество можно заметить и раньше, например, в 50-е годы в самиздате публиковались, прежде всего, стихи авторов Анны Ахматовой, Марины Цветаевой, Евгения Евтушенко и т.п. Сначала любые желающие переписывали публикации вручную, обычно дело касалось разнообразных рукописей, постепенно стала использоваться более качественная техника в виде пишущих машинок, с

помощью которых перепечатывались произведения в объеме не более четырех экземпляров.

Начиная с 60 годов печатаются уже журналы и газеты, основоположником которых можно считать журналиста Александра Гинзбурга, выпускавшего первый альманах в самиздате «Синтаксис». Среди других такого рода текстов выделяются журналы «Сфинксы», «Феникс» и, конечно, важнейший журнал данного времени – «Хроника текущих событий» (ХТС). Помимо художественной литературы, в течение 60 – 80 гг. в самиздате появляются социально-политические тексты и возникает новый жанр в литературе, т. е. документы правозащитной тематики, такие как, например, заявления и протесты, открытые письма представителям государства или записи судебных процессов.

К числу писателей эпохи самиздата или раньше запрещенных авторов относятся Андрей Платонов, Евгений Замятин, Михаил Зощенко, Михаил Булгаков, Владимир Буковский, Надежда Мандельштам и многие другие. В конце 80 гг. в связи с отменой цензуры неофициальная литература начинает возвращаться в официальную печатную продукцию.

Что касается **тамиздата**, то большой популярностью он начал пользоваться в 70-е годы. Произведения, опубликованные за границей и нелегально ввозимые обратно в СССР, выступали обычно в виде художественных неподцензурных текстов, в том числе стихов, романов, повестей или рассказов, позже их место заняли публицистические тексты.

Не только отечественные, а также зарубежные издательства печатали свои журналы, сосредоточившиеся, главным образом, на актуальной ситуации и событиях, происходивших в Советском Союзе и издаваемые, прежде всего, в Германии, напр. «Грани», «Свободная мысль», «Континент» и «Вести из СССР. Права человека». При этом самые известные авторы литературы тамиздата – Борис Пастернак, Александр Солженицын, Андрей Синявский, Юлий Даниэль, Сергей Довлатов или братья Стругацкие.

Формирование **чешского самиздата**, приведенное в следующей главе дипломной работы, во многих случаях похоже на ситуацию функционирования русского самиздата. Во-первых, его следы можно заметить уже во время протектората Чехии и Моравии, когда нелегальное творчество находило отражение в публикациях, направленных на тематику движений сопротивления или в переписывании произведений из концентрационных лагерей посредством

заключенных. Начиная с 30-х – 40 гг. в Чехословакии произошло разделение литературы на три группы – внутреннюю публичную, внутреннюю нелегальную и эмигрантскую литературу. Именно эмигрантскую литературу можно ассоциировать с понятием «тамиздат», хотя она называется по-другому.

Во-вторых, чешский самиздат также обозначает неофициальную литературу, находившуюся под строгим цензурным контролем, издание которой запрещается государством. Все-таки здесь можно наблюдать тенденцию выпускать периодические издания разнообразного характера и жанров, однако, к самым значимым того времени относятся «Edice Půlnoc», «Edice Explosionalismus», «Edice Petlice», «Edice Expedice» или «Edice Popelnice». Следует отметить, что в 70-е годы стало в Чехословакии важным событием гражданское движение, т. н. Charta 77, внесшее вклад в образование нового жанра в литературе – документов правозащитной тематики, точно, как и в России.

Среди авторов, публиковавших в чешском самиздате нужно упомянуть такие имена, как Иржи Коларж, Эгон Бонди, Вацлав Гавел, Бедржих Фучик, Людвик Вацулик, или некоторые запрещенные книги писателей Богумила Грабала, Ярослава Фоглара и Йозефа Шкворецкого. Окончательным этапом развития чешского самиздата является конец 80-х гг., связанных с событием т. н. Бархатной революции, в результате которой произошла смена политического строя в стране, в том числе и отмена цензуры.

По сравнению с тамиздатом также чешский термин **эмигрантская литература** обозначает не только неофициальную литературу, написанную на территории Чехословакии и издаваемую за границей, а, одновременно, также творчество чешских писателей, живущих и публиковавших в эмиграции, но с усилием выпускать данные произведения на родине.

Согласно русскому тамиздату, эмигрантская литература получила большое распространение в 70-х – 80 гг. XX века. Ведущими издательствами того времени между зарубежьем и Чехословакией стали две заграничные издательства – «Sixty-Eight Publishers», находящиеся в Канаде и управляемое супружеской парой Й. Шкворецким и его женой Зденой Шкворецкой, второе «Index» с штаб-квартирой в Кёльне в Германии. Значительную роль по поводу передачи информации в Чехословакию сыграли также зарубежные радиостанции «Свободная Европа», «Голос Америки» и был основан т. н. Чехословацкий документальный центр

независимой литературы – главное хранилище чешской неофициальной литературы.

В последней главе теоретической части мы обращаем внимание на жизнь одного из ведущих личностей русского самиздата – писателя, прозаика, поэта и переводчика **Юлия Марковича Даниэля**, который родился 15 ноября 1925 в Москве и публиковал преимущественно в тамиздате под псевдонимом **Николай Аржак**, позже Юрий Петров. Сам автор уже с начала своей творческой деятельности боролся с цензурой и написав в 60-е гг. произведения «Руки», «Говорит Москва», «Искушение» и «Человек из МИНАПа», его обвинили вместе с Андреем Донатовичом Синявским согласно статье 70 УК РСФСР в антисоветской агитации и пропаганде, в распространении антисоветской литературы. Ю. Даниэль был осужден на пять лет лагерей строгого режима, А. Синявский получил за опубликование произведений «Суд идет», «Гололедица», «Любимов» и «Что такое социалистический реализм», распространяемых в тамиздате под псевдонимом Абрам Терц, на два года больше.

Нельзя забывать, что судебный процесс над Даниэлем и Синявским – важнейшее событие в истории русского самиздата, положившее начало ранее упоминаемым текстам правозащитной тематики, материалы из которого стали основой уникального сборника т. н. Белой книги, составленной в 1966 г. молодым журналистом А. Гинзбургом.

В конце теоретической части дается сжатое **описание сюжета повести «Человек из МИНАПа»**, написанной на социально-политическую тему с чертами эротики. Повесть была впервые издана за границей СССР в 1960 году в Нью-Йорке, позже в 1966 году в Лондоне под псевдонимом Николай Аржак. Однако, на территории Советского Союза распространялась посредством самиздата приблизительно в середине 60-х гг. Главной темой повести является изображение жизни студента и комсомольца Володи Залесского – специалиста по зачатию новорожденных детей любого пола, учащегося в Московском институте научной профанации (МИНАП), который должен защищать свои сверхъестественные способности перед представителями комсомольской организации.

Одна из целей дипломной работы заключалась в создании адекватного перевода, служащего примером художественного творчества самиздата и тесно связанного с ним присутствия явления цензуры, поэтому по этой причине последует практическая часть, результатом которой стал **перевод повести «Человек из**

МИНАПа» и транслатологический анализ с комментарием. Оригинал этой повести прилагается в приложениях к дипломной работе.

Таким образом, практическая часть дипломной работы направлена на определенные решения переводческих проблем, с которыми мы столкнулись в рамках перевода вместе с конкретными примерами из повести и выбранные нами переводческие решения. **Транслатологический анализ перевода** распределен на несколько категорий в зависимости от принадлежности определенных решений к стилистическому, лексическому или прагматическому уровням текста.

В первую очередь надо пояснить, что мы занимались переводом художественного произведения, поэтому использовали **вольный перевод**. Переводя текст, мы стремились в большой степени передать смысл повести, создать по возможности верную копию оригинала со всеми его нюансами, которая будет одновременно воздействовать на целевого читателя по крайней мере таким образом, как и оригинал на русскую аудиторию, и, в конце концов, поддержать стиль автора. Также мы старались избежать употреблению русизмов, которые могли бы негативно повлиять на целевой текст и затруднять его правильное понимание читателями.

Во-первых, анализ начинается со **стилистического уровня текста**, между прочим, тесно связанного с синтаксисом, в котором мы прежде всего обращаем внимание на русский и чешский порядок слов, отличающийся в обоих языках друг от друга. Особенно в русском языке содержится большое количество деепричастных конструкций, требующих перевода на чешский язык согласно его языковым нормам, т. е. с помощью придаточных предложений. В русско-чешском сопоставительном планах можно наблюдать черты разговорности, выступающие в русском языке обычно в форме частиц, но на чешский язык они переведены при помощи наречий.

Во-вторых, идет анализ **лексического уровня текста** с некоторым количеством проблемных областей перевода – имен собственных, разговорной и жаргонной лексики, терминов и аббревиатур.

У **перевода имен собственных**, т. н. антропонимов мы использовали в большинстве случаев переводческие приемы транскрипции или транслитерации. Другой случай в течение перевода антропонимов представляла категория фамилий женского пола, в котором мы приступили к методу транскрипции имен по особым правилам чешского языка с окончанием –ová. Что касается уменьшительно-ласкательных обращений к героям по имени, то мы выбрали способ доместикации перевода имен, обычно употребляемых в чешской среде.

Следующей проблематикой оказался **перевод разговорной лексики и жаргонизмов**, так как в оригинале их встречается довольно много. Некоторые разговорные выражения, в том числе советизмы, мы перевели обиходным чешским языком, иногда нелитературные слова, находящиеся на границе вульгаризмов мы заменили более нейтральными выражениями.

Последний раздел лексической уровни включает в себя **проблематику перевода терминологии**. Термины чаще всего выступают в форме аббревиатур, сокращения которых обозначают официальные наименования разных организаций, прежде всего, политических партий и других объединений или принадлежность представителей к определенной организации. Таким образом, важнейшей задачей перевода оказалась, во-первых, расшифровка данных сокращений, следующим этапом являлся поиск эквивалентной формы на целевом языке, которая наиболее точно передает смысл, так как некоторые аббревиатуры в чешском языке не существуют или придуманы самым автором повести. Кроме того, в области терминологии можно было заметить также такие специальные медицинские термины, как наименования заболеваний или разного рода документы.

В-третьих, последует **анализ с прагматической точки зрения**, разделенный на четыре группы – перевод реалий, фразеологизмов, аллюзий и название произведения. Необходимо подчеркнуть, что этот уровень является очень важным, потому что его основная цель – привлечь внимание аудитории и с помощью определенных языковых средств воздействовать на читателя.

В первом разделе мы остановились на **переводе реалий**, т. е. стремились передать национальный и исторический колорит культурных выражений, обладающих характерными чертами данного периода страны. Для перевода реалий были использованы переводческие приемы натурализации, экзотизации, иногда описательный перевод, т. н. экспликация, чтобы дать пояснение смысла выражения, причем мы предпочитали прием натурализации, именно потому, что перевод должен быть ясным и большое количество встречающихся в тексте реалий не известно в настоящее время нынешним читателям.

У перевода фразеологизмов, т. н. устойчивых оборотов речи или идиом самую важную роль играло их распознавание в тексте, так как они могут состоят из нескольких компонентов, но представляют одно целое. В тексте они обычно встречаются в виде народных пословиц и поговорок, и основной задачей переводчика является раскрытие их скрытого смысла. Переводя повесть, мы пришли

к заключению, что не всегда можно найти соответствующий эквивалент в целевом языке и не найдя его мы компенсировали присутствие в русском языке фразеологизма при помощи описательного перевода на чешский язык. Во время перевода идиом мы сосредоточились, главным образом, на контексте.

Следующая группа включает в себя **перевод аллюзий**, которые в тексте могут быть выражены как скрытые или прямые намеки на известные имена писателей, литературные произведения, в виде ссылок на песни или частей фраз разных культурных представителей и т.п. Основная проблематика перевода аллюзий заключается в том, что даже самому переводчику иногда не удается их в тексте обнаружить. Выполняя перевод аллюзий, в нашем случае не возникло практически никаких проблем, так как в тексте обычно были отсылки к известным литературным произведениям.

В последнем разделе транслатологического анализа показана **проблематика перевода названия повести**, являющаяся неотъемлемой частью произведения и вообще первой информацией, которую читатель узнает. Следует дополнить, что название имеет огромное значение, потому что напоминает о сюжете книги и таким образом в нем отражается сущность всего произведения. Из этого вытекает, что перевод названия должен быть, с одной стороны, привлекательным, с другой стороны, без значительных отклонений от оригинала и, одновременно, приспособленный целевому языку.

На основе вышесказанного можно сделать следующий вывод – хотя самиздат является общеизвестным феноменом все-таки необходимо добавить информацию, что неофициальной литературе следует уделять больше внимания прежде всего в области перевода, в которой можно заметить пробелы, касающиеся количества до сих пор непереведенных русских художественных произведений на чешский язык.

Наконец надо сказать, что дипломная работа нас значительно обогатила, так как мы ознакомились не только с интересными историческими фактами по поводу литературы самиздата, а также получили представление о тогдашней трудной ситуации жизни в коммунистическом режиме и приобрели бесценный опыт в процессе перевода.

BIBLIOGRAFIE

Knižní zdroje

ALAN, Josef. BITRICH, Tomáš, ed. *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1.

DAMBORSKÝ, Jiří. Cenzura, prohibita, samizdat, drugi obieg. In: MARTINEK, Libor a Martin TICHÝ, ed. *Česká a polská samizdatová literatura: Czeska i polska literatura drugiego obiegu: sborník z mezinárodní vědecké konference konané v Opavě 13. - 14. listopadu 2002*. Opava: Slezská univerzita, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav bohemistiky a knihovnictví, 2004. ISBN 80-7248-228-9.

GLANC, Tomáš, ed. *Samizdat past & present*. Přeložil Melvyn CLARKE. Prague: Institute of Czech Literature, 2018. Czech literature studies. ISBN 978-80-88069-76-8.

GRUNTORÁD, Jiří. Samizdatová literatura v Československu sedmdesátých a osmdesátých let. In: ALAN, Josef. BITRICH, Tomáš, ed. *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1.

HANÁKOVÁ, Jitka. *Edice českého samizdatu 1972-1991*. Praha: Národní knihovna České republiky, 1997. ISBN 80-7050-283-5.

HOLÝ, Jiří. Literatura tří světů. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HOLÝ, Jiří. Literatura za německé okupace. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HOLÝ, Jiří. Mezi dogmatismem a reformismem. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HOLÝ, Jiří. Od května do února. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HOLÝ, Jiří. Osmašedesátý. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HOLÝ, Jiří. Šťastný věk literatury. In: LEHÁR, Jan, et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Česká historie. ISBN 978-80-7106-963-8.

HRUBÝ, Zdeněk. K české literatuře po roce 1945. In: PALEK, Karel, ed. *Kritický sborník 1981-1989: výběr ze samizdatových ročníků*. Praha: Triáda, 2009. ISBN 978-80-87256-02-2.

JEDLIČKA, Josef. Samizdat. In: GLANC, Tomáš, ed. *Samizdat past & present*. Přeložil Melvyn CLARKE. Prague: Institute of Czech Literature, 2018. Czech literature studies. ISBN 978-80-88069-76-8.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1995, s. 855. ISBN 80-7235-023-4.

KRAUS, Jiří, et al. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2006, s. 880. ISBN 80-200-1415-2.

LOUČOVÁ, Petra. Co (ne)víme o samizdatu? Několik poznámek k projektu Encyklopedie českého literárního samizdatu. In: *Historie nejen literární*. Plzeň: Knihovna kardinála Berana, 2017, 82-97. ISBN: 978-80-906711-3-3.

PALEK, Karel, ed. *Kritický sborník 1981-1989: výběr ze samizdatových ročníků*. Praha: Triáda, 2009. ISBN 978-80-87256-02-2.

POSSET, Johanna. *Česká samizdatová periodika 1968-1989*. Brno: Továrna na sítotisk ve spolupráci se Společností pro reklamu a tisk R&T, 1992. ISBN 80-901192-0-4.

PŘIBÁŇ, Michal, Eduard BURGET, Marta Edith HOLEČKOVÁ, et al. *Český literární samizdat 1949-1989: edice, časopisy, sborníky*. Praha: Academia, 2018, s. 612. ISBN 978-80-200-2903-4.

PŘIBÁŇ, Michal. *Prvních dvacet let: kulturní rada a další kapitoly z dějin literárního exilu 1948-1968*. Brno: Host, 2008. Studium (Host). ISBN 978-80-7294-282-4.

SPÁČILOVÁ, Martina. *Zmizelé knihy: Původní české beletristické knihy, které byly na přelomu šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století cenzurou z ideologických důvodů „zastaveny“ v různých fázích výroby či distribuce*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Stanislav Kalkus, PhDr. Petra Večeřová, Ph.D.

ŠTOGR, Josef. *Samizdat - aktualita tématu*. Plzeň: Knihovna kardinála Berana, 2017. ISBN 978-80-906711-2-6.

VRBA, Tomáš. Nezávislé písemnictví a svobodné myšlení v letech 1970 – 1989. In: ALAN, Josef. BITRICH, Tomáš, ed. *Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1.

ZANDOVÁ, Gertraude. *Totální realismus a trapná poezie: česká neoficiální literatura 1948-1953*. Brno: Host, 2002. Studium (Host). ISBN 80-7294-048-1.

АЛЕКСАНДРОВА, Зинаида Евгеньевна. *Словарь синонимов русского языка: Около 9000 синоним. рядов*. Под редакцией Л. А. Чешко. Издание 3-е. Москва: Советская Энциклопедия, 1971, 600 с.

АЛЕКСЕЕВА, Людмила Михайловна. История инакомыслия в СССР. In: Стреляный, А. И., ed. *Самиздат века*. Москва – Минск: Полифакт, 1998, 1052 с.

АННИНСКИЙ, Лев Александрович. Светлая тайность чумного барака. In: *Самиздат века*. Минск – Москва: Полифакт, 1998, 1052 с.

БУЛЮЛИНА, Елена Владимировна. Из истории местных органов политической цензуры в СССР. *Культурная жизнь Юга России*, 2011, № 1, 41-43.

ВЕЛИКАНОВА, Е. М. и ЕРЕМИНА, Л.С. *Цена метафоры или преступление и наказание Синявского и Даниэля*. Москва: Книга, 1989. ISBN 5-212-00310-5.

ГИНЗБУРГ, Александр Ильич. *Белая книга о деле А. Синявского и Ю. Даниэля*. Москва: Посев, 1967.

ГРАЩЕНКОВ, Илья Александрович. *Цензура литературного творчества и печати в СССР (1929-1941 гг.)*. Власть, 2008, № 6, 86-89.

ДЕГОТЬ, Екатерина Юрьевна. *Русское искусство XX века*. Москва: Трилистник, 2000. ISBN 5-89480-031-5.

ДОРМАН, Олег Вениамимович. *Подстрочник: Жизнь Лилианны Лунгиной, рассказанная ею в фильме Олега Дормана*. Москва: Corpus, Астрель, 2010. ISBN 978-5-271-24764-4.

ЕВГЕНЬЕВА, Анастасия Петровна. *Словарь синонимов русского языка*. Москва: Астрель, 2002, 648 с. ISBN 5-17-010806-0 (АСТ).

ЕРЕМЕЕВА, Анна Натовна. История советской научной интеллигенции в текстах самиздата и тамиздата. In: *Культурная жизнь юга России*. Краснодарский государственный университет культуры и искусств, 2009, № 3 (32). ISSN: 2070-075X.

ЗЕЛЕНОВ, Михаил Владимирович. Цензура: подходы к определению понятия. *Ленинградский юридический журнал*, 2013, № 1 (31), 93-104.

ИГРУНОВ, Вячеслав Владимирович, et al. *Антология самиздата. Неподцензурная литература в СССР. 1950-е – 1980-е*. Москва: Международный институт гуманитарно-политических исследований, Том 1 книга 1, 2005. ISBN 5-89793-031-7.

ИГРУНОВ, Вячеслав Владимирович, et al. *Антология самиздата. Неподцензурная литература в СССР. 1950-е – 1980-е: после 1973 года*. Москва: Международный институт гуманитарно-политических исследований, Том 3, 2005. ISBN 5-89793-034-1.

ИГРУНОВ, Вячеслав Владимирович. *Антология самиздата. Неподцензурная литература в СССР. 1950-е – 1980-е*. Москва: Международный институт гуманитарно-политических исследований. В 3-х томах, 2005, 495 с. ISBN 5-89793-031-7.

ИГРУНОВ, Вячеслав Владимирович. *Антология самиздата. Неподцензурная литература в СССР. 1950-е – 1980-е: 1963 – 1973 годы*. Москва: Международный институт гуманитарно-политических исследований, Том 2, 2005. ISBN 5-89793-033-3.

КАЗАК, Вольфганг. *Лексикон русской литературы XX века* [пер. с нем.]. Москва: РИК Культура, 1996, 491 с. ISBN 5-8334-0019-8.

КЛИМЕНКО, М. С. Современный самиздат: Теория и практика функционирования. *Дневник науки*, 2017, 1-8.

КОРМИЛИЦЫНА, Маргарита Анатольевна и СИРОТИНИНА, Ольга Борисовна. Цензура и речь в СМИ в разные периоды жизни российского общества. In: *Цензура как социокультурный феномен: научные доклады*. Саратов: Новый ветер, 2007. ISBN 978-5-98116-048-6.

КОРНИЛОВ, Евгений Алексеевич. Подпольные листовки, копировальный и устный самиздат сталинского периода и нелегальные издания 50 – 60 –х гг. *Известия вузов. Северо-Кавказский регион. Общественные науки*, 2004, № 1. ISSN 0321–3056.

КОРОЛЕВА, Лариса Александровна и ГАРЬКИН, Игорь Николаевич. Оппозиционные журналы о сопротивлении режиму в СССР (1950 – 1980 гг.). In: *Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки*. Краснодар: Наука и образование, 2014. ISSN: 2220-2404.

КОРОЛЕВА, Наталия Сергеевна. *Советская литература и цензура в 1920-е и 1930-е годы XX века*. Строитель, 2014. Вид научно-исследовательской работы:

исторический анализ. Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение. Цнинская средняя общеобразовательная школа №2. Руководитель Кетова Галина Алексеевна.

КОСТЫРЧЕНКО, Геннадий Васильевич. Советская цензура в 1941-1952 годах. *Вопросы истории*, 1996, № 11-12, 87-94.

ЛОЖКОВ, Дмитрий Владимирович. Цензура в СССР в условиях разрядки международной напряженности (1970-е годы). *Вестник Московского университета. Серия 21. Управление (государство и общество)*, 2013, № 1, 146-166.

МАХОТИНА, Наталья Витальевна. Контроль Главлита над библиотечными спецхранами в СССР. *Научный альманах*, 2016, 4-4, 66-70. ISSN 2411-7609.

МОКИЕНКО, Валерий Михайлович и НИКИТИНА, Татьяна Геннадьевна. *Толковый словарь языка Совдепии*, СПб: Фолио-Пресс, 1998, 704 с. ISBN 5-7627-0103-4.

ПЕЧКОВСКИЙ, П. В. Цензура в печати. История ограничения доступа к информации в советской России. *Вестник Брянского государственного университета*, 2015, № 1, 135-141.

ПЯТКОВСКИЙ, Алексей. Воспоминания о самиздате. In: *Грани. Межконтинентальный русский литературный журнал*, 2009, № 232.

РАСКАТОВА, Елена Михайловна, et al. Главное управление по охране государственных тайн в печати при СМ СССР (Главлит) и новые реалии художественной жизни в конце 1960-х—начале 1980-х гг. *Интеллигенция и мир*, 2010, № 2, 62-79.

РУСИНА, Юлия Анатольевна. *Самиздат в СССР: тексты и судьбы*. Екатеринбург, 2015, 195 с.

САВЕНКО, Елена Налъевна. Неподцензурная печать в Советской Сибири. In: *Труды ГПНТБ СО РАН*. Новосибирск: Государственная публичная научно-техническая библиотека СО РАН, 2013, № 5. ISSN: 2618-7515.

САВЕНКО, Елена Налъевна. Современный "самиздат": определение понятия. *Библиосфера*, 2012, № 5, 98-100.

СЕРЕБРЯКОВА, Елена Геннадьевна. Стратегия власти и А. Гинзбурга в «Деле Синявского и Даниэля». *Вестник Удмуртского университета. Серия «История и филология»*, 2015, № 5, 135-142.

СКАРЛЫГИНА, Елена Юрьевна. Литературный процесс в России 1970-1980-х годов и журналы русской эмиграции. *Вестник Московского университета. Серия 10. Журналистика*, 2012, № 2, 84-93.

СКЛЯРЕВСКАЯ, Галина Николаевна. *Толковый словарь русского языка конца XX в.: языковые изменения*. СПб: Фолио-Пресс, 1998, 700 с. ISBN 5-7827-100-х.

ФЕДУЛОВ, Александр Николаевич. Литературно-художественный самиздат в СССР в 1970-1980-е гг. *Известия Алтайского государственного университета*, 2008, № 4-5, 219-221.

Elektronické zdroje

PŘIBÁŇOVÁ, Alena a VÍTOVÁ, Andrea. Přepisovat a šířit výslovně zakázáno! Český literární samizdat 1949-1989. In: *ucl.cas.cz* [online], 2019. [cit. 31. 10. 2019]. Dostupné z: <https://ucl.cas.cz/cs/verejnosti-a-skolam/literatura-ke-stazeni>

Bibliohronika. Человек из МИНАПа: первая сексуальная повесть (1966 год). In: Библиохроника, Здесь под небом своим, выпуск пятый (1730-2014) [online], с2016-2018. Přidáno 6. 8. 2017 [cit. 17. 11. 2018]. Dostupné z: <http://xn--80aba1abaftjax8d.xn--plai/>

БЛЮМ, А. В. *Советская цензура в эпоху тотального террора, 1929-1953* [online]. СПб.: Академич. проект, 2000 [cit. 13. 11. 2019]. Dostupné z: <http://opentextnn.ru/censorship/russia/sov/libraries/books/blium/total/>

ДАНИЭЛЬ, А. Ю. Демонстрация семерых. Курз № 40, Человек против СССР. In: *arzamas.academy* [online], 2019. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://arzamas.academy/materials/1177>

ДАНИЭЛЬ, А. Ю. Хроника текущих событий. Курз № 40, Человек против СССР. In: *arzamas.academy* [online], 2019. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://arzamas.academy/courses/40/4>

ДАНИЭЛЬ, А. Ю. Чем опасен самиздат. Курз № 40, Человек против СССР. In: *arzamas.academy* [online], 2019. [cit. 6. 4. 2019]. Dostupné z: <https://arzamas.academy/courses/40/2>

Полит.ру [online]. 1998 – 2019. Человек дня. Přidáno 15. 11. 2017. [cit. 5. 12. 2019]. Dostupné z: <https://polit.ru/news/2017/11/15/daniel/>

ИГРУНОВ, В. В. и БАРБАКАДЗЕ, М. Ш. Антология самиздата [online], cit. [17. 11. 2019]. Dostupné z: <http://antology.igrunov.ru/>

РУСИНА, О. А. *Самиздат - феномен диссидентской культуры и форма инакомыслия* [online]. Екатеринбург: НППИ «Волот», 2008 [cit. 24. 3. 2019]. ISSN: 2310-757X. Dostupné z: <http://elar.urfu.ru/handle/10995/19612>

Slovníky a příručky

Akadémik [online], c2000-2019 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z: <https://dic.academic.ru/>

Gramota.ru: Spravočno-informacionnyj portal [online]. c2000-2019. [cit. 2019-02-12]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>

Scs.abz.cz slovník cizích slov [online], c2005-2019. [cit. 14. 11. 2019]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

КАЗАК, Вольфганг. *Энциклопедический словарь русской литературы с 1917 года*. London: Overseas Publications Interchange, 1988. ISBN 0-903868-73-3.

КУЗНЕЦОВ, С. А. Большой толковый словарь русского языка. In: *Справочно-информационный портал ГРАМОТА.РУ* [online], c2000-2019. [cit. 17. 2. 2019]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>

КУЗНЕЦОВ, С. А. Большой толковый словарь русского языка. In: *Справочно-информационный портал ГРАМОТА.РУ* [online], c2000-2019. [cit. 14. 11. 2019]. Dostupné z: <http://gramota.ru/>

Энциклопедический словарь, 2010. In: *Академик* [online]. [cit. 17. 2. 2019]. Dostupné z: <https://dic.academic.ru/>

ПŘÍЛОНУ

Originální text

Юлий Даниэль (Николай Аржак)

ЧЕЛОВЕК ИЗ МИНАПа

1.

Две молодые женщины, Анна Львовна Княжицкая и Вера Ивановна Кранц, сбросив туфли, забрались на тахту с ногами. Обе дамы чувствовали себя великолепно: они только что поужинали, выпили коньяку и закурили. Муж Анны Львовны недавно уехал в командировку, и, кроме них, в квартире никого не было. Все располагало к интимной беседе, к откровенному разговору. И как только подруги перекочевали на тахту, разговор действительно произошел.

Начала его Вера Ивановна.

- Анечка, ты не сердись на меня, но я должна спросить тебя об одной вещи.

- Спрашивай, - лениво отозвалась Анна Львовна.

- Ты думаешь обзаводиться детьми или нет? Тебе уже, извини меня, 28, годы идут, а чем позже, тем труднее будет. Чего ты ждешь? Зарабатываете вы прилично, жилищные условия - лучше и желать нечего, отдельная квартира. В чем дело? Или ты так и собираешься этой, как её - бесплодной смоковницей? Ты у врачей была?

- А зачем мне ходить к врачам? Все дело в Леониде.

- Он что же - не может?! Бедная моя!

- Как же не может? За последние два года я три раза аборт делала.

- Зачем?!

- Леонид. Все дело в нем. Он, видишь ли, хочет мальчика. Ему, понимаешь, продолжатель рода нужен. Он гарантий от меня требует. А какие у меня гарантии?... Ольга - знаешь, сестра двоюродная Леонида? - на хвосте принесла, что надо высчитывать.

- Что высчитывать?

- Понимаешь, организм у мужчин обновляется каждые четыре года, а у нас каждые три. В общем, у кого в это время организм обновленный, тот и родится. То есть не тот родится, а ребенок. Если мужчина обновленный, то мальчик, а если женщина, то девочка.

- Когда обновленный?

- Господи, ну, что значит "когда"? В этот самый момент. Ну, зачатие когда

происходит. В общем, все это ерунда. Мы стали знакомых детей вспоминать, и ничего не сходится. Давай выпьем еще по рюмочке?

Они выпили по рюмочке, и Вера Ивановна сказала:

- Анька, ты дура. Родила бы ему кого попало - небось обратно не запихнет.

Анна Львовна заморгала красивыми коровьими глазами и заплакала.

- Ты его не знаешь. Он только перед чужими такой тихонький. Он меня со свету сживет, если девочка. Он меня бросит с девочкой вместе. А он всё-таки интеллигентный человек, вечернюю школу кончил. И зарабатывает прилично, ты сама говоришь. А второй раз замуж не выйдешь. Женщин на тридцать процентов больше. По переписи.

Против данных всесоюзной переписи Вера Ивановна спорить не стала. Она только налила плачущей Анне Львовне коньяку и выпила сама. Ей и так было жалко подругу, а тут еще коньяк взыграл, и очень захотелось помочь. Но это была тайна. Вера Ивановна смотрела на ревущую Анну Львовну и мысленно взвешивала так ли уж несчастна её подруга? Дело в том, что, помогая Анне Львовне, она вручила бы ей свою честь и свое семейное благополучие. Заветная тайна билась у неё под языком, как золотая рыбка в кулаке. И Вера Ивановна не выдержала:

- Аня, - сказала она наконец, - Аня, поклянись мне, что ты никому не скажешь. Поклянись всем, что есть у тебя святого!

- Клянусь, - сказала Анна Львовна, стараясь сообразить, что у неё святое, но кроме ВЛКСМ, из которого она недавно выбыла по возрасту, сна так ничего и не вспомнила.

2.

Прощаясь, Вера Ивановна сказала:

- Значит, договорились: как только вернется Леонид, сразу же дашь мне знать, а я пока подготовлю почву...

И вот, наконец, возвратился из командировки Леонид Николаевич Княжицкий. Была радостная встреча на вокзале, веселый ужин вдвоем и счастливая содержательная ночь. А на утро, проводив мужа на работу, Анна Львовна бросилась к телефону.

- Верочка, это я. Леонид приехал. Да, вчера. Да-да, три раза. Да. Безо всего. Да? уже? В два часа? Ох, как я боюсь! Приду. Нет, нет, приду обязательно. Что мне надеть? Ведь надо, наверно, одеться получше? Ой, Верка, как тебе не стыдно! Я же

серьезно. На кнопках? Бежевое на кнопках - ну, ты знаешь, с круглым вырезом...
Пока.

...Остановившись перед дверью, Анна Львовна суетливо открыла сумочку, попудрилась и нажала кнопку звонка. Дверь тотчас отворилась, и Вера Ивановна, подхватив гостью под руку, повела её в столовую. Там за столом, сервированном на троих, сидел молодой человек. Он сидел, небрежно откинувшись на спинку стула, поигрывая металлической крышкой от сахарницы. Он курил сигарету с фильтром.

- Знакомьтесь, пожалуйста, - сказала Вера Ивановна. - Это Володя Залесский. А это Анечка. Я вам обоим друг о друге рассказывала, вы уже заочно знакомы.

- Но очное знакомство превзошло все мои ожидания, - равнодушно сказал Володя.

- Анечка, Володя, ешьте, пожалуйста. Володя, наливайте вино. Ничего не поделаешь, вы единственный мужчина - придется потрудиться.

- Готов к труду и обороне, - тем же голосом вокзального диктора произнес Володя. Он разлил вино по рюмкам.

- А к нападению вы готовы? - спросила Вера Ивановна кокетливо.

- Всегда готов, - сказал Володя. Он не поддержал шутливого тона хозяйки: он просто ответил на поставленный ему вопрос.

Ел Володя без суеты и опрятно, загодя обдирая колбасную кожуру и обрезая лишнюю ветчину по краю бутерброда. Из обрезков он потом устроил себе отдельный бутерброд, крытый ветчинной мозаикой.

Закусывая, говорил об американском "Айс-ревью", а когда все почти съедено было и выпито, Вера Ивановна посмотрела на часы и ненатурально ахнула.

- Ах, - сказала она. - Ах, я совсем забыла. У Леня в четыре примерка. Друзья мои, посидите тут, поразвлеките друг друга. Анечка, покажи Володе квартиру.

Она упорхнула. Гулко, как стартовый пистолет, хлопнул замок входной двери и, словно повинувшись этому сигналу, Володя встал.

- Вы знаете Верину квартиру? - лепетнула Анна Львовна.

- Да. Спальня там, - ответил он, взял её за плечо и слегка подтолкнул к двери.

В спальне он деловито взял её за обе груди сразу и приподнял их, как бы взвешивая. Потом повернул Анну Львовну спиной к себе и расстегнул кнопки на платье. На этом период ухаживания закончился. Он оставил ее, снял пиджак, поискал глазами плечики и, не найдя, повесил на спинку стула. Сняв брюки, он повернулся и рассеянно посмотрел на Анну Львовну.

- Ну? - сказал он.

Анна Львовна покорно, как на приеме у гинеколога, стала раздеваться. Уже лежа, закрывая глаза, она пролепетала в нависшее над ней Володино лицо.

- Мальчика...

- Знаю. Меня Вера предупредила, - ответил Володя.

3.

С Володей Залесским Вера Ивановна познакомилась на курорте, в Крыму. Подобралась теплая компания, было весело и беззаботно. Вспыхивали и затухали бессчетные романы, любили усердно и не щадя себя, вкладывая в это мероприятие весь нерастрченный на службе трудовой энтузиазм. Торопились все так, как будто непосредственно по окончании отпуска наступит конец света. Самые остроумные говорили: "Все равно - атомная бомба!", прочие же сходились не мудрствуя, без ссылок на международную обстановку.

Однажды Вера Ивановна в перерыве между удовольствиями принялась рассказывать Володе о своей семье. Есть нечто фатальное в том, что на каком-то определенном этапе интимности любовники вдруг начинают выкладывать друг другу всю подноготную о своих женах и мужьях. Может быть, это традиция, неведомыми путями передающаяся от одного поколения курортников к другому, а может быть, потребность организма? Этого я, к сожалению, не знаю. Так или иначе, но Вера Ивановна подробно описала сокровенные привычки Семена Моисеевича, с похвалой отозвалась о его мужских достоинствах, рассказала о том, какой он заботливый ("Все евреи, знаешь, замечательные семьянины!") - с умилением повторила забавные выражения своего четырехлетнего сына, и между прочим сказала:

- Мы бы еще одного завели, но нам с Семой хочется, чтобы теперь была девочка...

- Был бы я твоим мужем, я бы тебе на заказ сработал. Раз - и готово! Хочешь - девочку, хочешь - мальчика...

Вера Ивановна засмеялась.

- Хочешь - двойню, - с пьяным упорством продолжал Володя (с вечера они с Верой Ивановной накачались массандровским вином), - хочешь - тройню: двух мальчиков и девочку, двух девочек и мальчика...

- А гермафродита можешь?

- Я серьезно говорю!

Володя обиделся и встал на постели во весь свой голый рост. Вера Ивановна смотрела на него снизу вверх.

- Ты не туда смотри! - воскликнул Володя. - Ты сюда смотри!

И он хлопнул себя ладонью по лбу.

- Ну ладно, ладно, ложись, чего ты взвился, как ракета?...

На другой день, когда они возвращались с пляжа, Вера Ивановна вдруг засмеялась и сказала:

- Володя, а ты помнишь, что ты ночью спьяну городил?

Володя, отвернувшись в сторону, буркнул:

- А я не спьяну.

Вера Ивановна остановилась.

- То есть как не спьяну?

- А вот так.

Он отколупнул кусочек коры пробкового дерева, машинально понюхал его и сказал:

- Я действительно могу... это... зачинать кого хочу...

...Это было три года назад. Вскоре они уехали в Москву. Вера Ивановна вернулась в объятия мужа, но не забыла и Володю: он не раз навещал её в рабочие часы Семена Моисеевича.

Сейчас у супругов Кранц была очаровательная двухлетняя Лидочка.

Но Вера Ивановна на этом не успокоилась. Необычайное дарование, выдающиеся способности Володи не должны были пропадать зря в ожидании того далекого, покрытого дымкой неопределенности дня, когда Володя на ком-нибудь женится. "Сколько семей страдает, - думала Вера Ивановна, - сколько браков были бы более счастливыми, если бы Володя... вмешался. Я должна, должна помочь людям. Это, если хотите, мой гражданский долг!" - спорила она с воображаемым оппонентом. Да, что и говорить, еще с пионерских лет была в ней этакая общественная жилка. И когда она приступила к осуществлению задуманного, то чувствовала себя чем-то вроде Жанны д'Арк при аполитичном короле Карле Седьмом. Она стала убеждать Володю, что он не вправе зарывать свой талант, не для этого страна растила и воспитывала его! Володя колебался, но когда Вера Ивановна сказала, что он, Володя Залесский, призван осуществить на практике лозунг Мичурина "Мы не можем ждать милостей от природы", когда она, поправив

бретельку комбинешки, села на постели и воскликнула: "Ты же комсомолец, Володя!" - он не выдержал и согласился.

Чета Княжицких была седьмой по счету супружеской парой, по отношению к которой Вера Ивановна и Володя исполнили свой долг.

4.

Когда Вера Ивановна возвратилась домой, Володи уже не было. Анна Львовна убирала посуду со стола, и только самоуглубленное, сосредоточенное выражение её лица говорило о том, что произошло нечто значительное.

Вера Ивановна, полная жгучего сочувствия, принялась расспрашивать ее. Выслушав подробный отчет, она обняла её и поцеловала; с таким, примерно, чувством она обнимала своего сына первоклассника, когда он сообщал ей, что получил "пятерку" за чистописание. Правда, про себя она не без удовольствия отметила, что Володя не очень баловал её подругу дополнительными знаками внимания, второстепенными, но приятными.

- На когда вы еще договорились? - спросила она.

- А мы не договаривались, - растерянно ответила Анна Львовна.

- То есть как не договаривались?? - возмутилась Вера Ивановна. - Ты, Анька, как ребенок, честное слово! Повторить-то ведь надо!

- А зачем?

- "Зачем, зачем"! Затем, чтобы наверняка было - вот зачем!

- Да, - задумчиво сказала Анна Львовна, - действительно. Когда случали Джильду - это соседская овчарка, - так её два раза водили.

- Собак не случают, я вяжут, - наставительно сказала Вера Ивановна. - Но дело не в этом. Правда, Аня, ты какая-то неинициативная.

- Верочка, не сердись! Я же... как это... ну, в общем, в первый раз изменяю мужу.

- Все когда-нибудь в первый раз изменяют. Да это вовсе и не измена.

- Но что же это?

- Как бы тебе объяснить... Ну, скажем, если у тебя холодильник испортился, ты же не к Леониду обратишься, а к мастеру. Мебель для кухни ты кому заказывала? Столяру. Он сделал, а уж потом вы с Леонидом вместе пользовались. Понимаешь, специалист делал. Вот и Володя тоже специалист.

Действительно, Анна Львовна холодильник мужу бы не доверила; и

стеклянные кухонные шкафчики тоже делал не он, а мастер, специалист. И Анна Львовна успокоилась.

Отругав подругу за легкомыслие, Вера Ивановна снова созвонилась с Володей. Встреча была назначена через день, на среду; но во вторник в детском саду обнаружили коклюш, Вере Ивановне пришлось оставить дочку дома, и Анна Львовна вынуждена была пригласить Володю к себе. Конечно, она поступила опрометчиво, но что же было делать? Это на развратном Западе любовники запросто соединяются в любой гостинице - приходят и говорят: "Здравствуйте, мол, мистер дежурный администратор, мы, мол, супруги, я - Томас или там Альфред Гопкинс, а это моя законная жена, мадам Гопкинс. Разбудите нас через три часа". Паспортов у них никто не спрашивает, и они преспокойно отправляются в номер и там между делом хлещут коньяк. А которые побогаче, так те даже холостую квартиру снимают. А у нас в гостиницы только иногородних пускают, а если вы вдвоем и у одного из вас не те половые признаки, так сразу смотрят - есть ли в паспорте регистрация брака. А уж насчет квартиры... Тут дай Бог её для законных отношений иметь, а не то что...

И всё-таки надо как-то выходить из положения. Так вот, я советую: нужно нейтральную территорию подыскивать, нельзя к себе приглашать. И к ней или к нему тоже нельзя на дом ходить. Нельзя! Застукают жена или муж, а потом хлопай ушами, доказывай, что вы вдвоем программу КПСС обсуждали...

В среду Леонид Николаевич Княжицкий, сидя на службе, вспомнил, что он забыл дома, в ящике письменного стола, уникальные спичечные этикетки, которые собирался преподнести своему начальнику. Леонида Николаевича после долгих лет работы в отделе кадров перевели на крупную административно-хозяйственную должность, и необходимо было срочно установить личный контакт с начальником. Обеденный перерыв был на носу, и Леонид Николаевич решил быстренько смотаться домой, закусить там на скорую руку и привезти шефу подарок. Сказано - сделано.

Взобравшись на третий этаж, Княжицкий отпер своим ключом дверь, бесшумно притворил её и на цыпочках двинулся по коридорчику. "Сейчас я её напугаю", - с удовольствием подумал он. И, действительно, он её напугал. Едва лишь под нажимом его руки скрипнула дверь в спальню, как оттуда раздался истерический крик Анны Львовны:

- Кто там?!!

- Анечка, это я!

И, спеша успокоить жену, Леонид Николаевич вовсе распахнул дверь...

...Мне в точности неизвестно, что именно почувствовал Леонид Николаевич, застав свою благоверную в ситуации, для которой, как пишут газеты, "комментарии излишни"; я в положении Леонида Николаевича, слава Богу, ни разу не был; а вот что переживал ни в чем не повинный Володя Залесский - это я очень хорошо знаю. Бр-р-р, вспомнить - и то страшно! Только что, минуту назад, было одно единственное желание, а теперь - батюшки, сколько их! Да еще противоречивых, взаимоисключающих! И поскорей принять приличный вид хочется и крикнуть: "Я не виноват! Это все гражданка ваша жена придумала!". И в окошко рад бы выпрыгнуть, и вспоминаешь, сколько этажей лифт отщелкал, пока ты поднимался, упрятав букетик в портфель, чтобы швейцар не заметил! И все думаешь: "Господи, только бы не по морде! ведь следы останутся!"

Леонид Николаевич стоял перед своим вдоль и поперек перепаханным ложем и молчал. Он краснел, он наливался гневным соком, и когда, наконец, стал цвета полного собрания сочинений В. И. Ленина (но не в третьем, а в четвертом издании), он шагнул вперед и скомандовал:

- Документы на стол!

Путаясь в штанах, Володя побрел к пиджаку, висевшему на спинке стула.

5.

Еще никогда за 30 лет существования МИНАП-а - актовый зал института не был так переполнен. Сюда собрались не только все учащиеся и вся профессура, но и представители райкома комсомола и райкома партии, и корреспонденты молодежных газет, и знакомые студентов и преподавателей. Стулья притащили из всех аудиторий и кабинетов, сидели на ступеньках эстрады и на подоконниках, толпились в дверях и проходах. Собравшиеся гудели; неизвестность распалала воображение. Скромное сообщение, написанное чертежным шрифтом на куске ватмана, гласило: "26 марта в 5 ч. вечера состоится открытое комсомольское собрание. Повестка дня: персональное дело студента IV курса комсомольца В. Залесского". Сначала никто не знал, что, собственно, произошло, но потом, неизвестно как, просочился слух: Володьку застукали с чужой женой! Легкомысленные сокурсники собирались устроить начальству obstruction. Уязвленные сокурсницы были полны решимости осудить Залесского по всем

канонам комсомольской морали. Старики-профессора оживились и, молодецки крякая, шёпотом рассказывали друг другу о грехах молодости.

Но когда в зале появился известный всей Москве журналист - узкий специалист по вопросам комсомольской любви и дружбы, когда на эстраде залоснились упитанные физиономии райкомовских деятелей, когда появился сам директор института - лауреат многочисленных премий и доктор разнообразных наук, академик Оглоедов - тогда собравшиеся поняли, что готовится нечто из ряда вон выходящее.

Ах, эти последние минуты перед началом судилища, это затишье перед бурей! Уже собрались грозные тучи в темно-серых костюмах и светлых галстуках, уже глухо зарокотали баритоны над столом президиума, уже смолкли свист и щебет в гуще зала. Сейчас, вот сейчас, бешено сверкнут чьи-то очки со стеклами замороженной луговой травой полягут слушатели на спинки стоящих впереди стульев, грянет гром, и на тезисы выступления прольются первые капли слюны...

Володя сидел у самой эстрады, и, несмотря на тесноту, рядом с ним с обеих сторон пустовали стулья... И вот - началось.

- Товарищи! в адрес комсомольского бюро института поступило заявление от работника одного из московских учреждений товарища Княжицкого. Разрешите огласить его: "Уважаемые товарищи члены бюро комсомольской организации! Я обращаюсь к вам с просьбой разобраться в антиобщественной деятельности вашего студента Залесского Владимира Альбертовича, 1935 года рождения. Указанный Залесский Владимир Альбертович в среду 17 марта сего года в 13 часов 30 мин. по московскому времени был застигнут мною в моей собственной квартире в тот момент, когда он нарушил мою супружескую верность с моей женой Княжицкой Анной Львовной. Я как член партии с 1949 года не могу пройти мимо того безобразного факта, что гражданин Залесский в этот момент должен был находиться на лекции по политэкономии социализма, что подтверждается расписанием лекций в вестибюле вашего института. А он вместо этого разрушал советскую семью, находясь в совершенно раздетом виде, за исключением трикотажной майки-безрукавки. Но это еще не все, товарищи комсомольцы из московского института. На мой вопрос, зачем она это сделала и как дошла до жизни такой, моя жена Княжицкая Анна Львовна сказала, что сделала только ради семьи, что гражданин Залесский специалист по зачатию новорожденных мальчиков мужского пола. Это обман, недостойный советского студента и тем более комсомольца, потому что я

консультировался с врачом 18 лет стажа, и он сказал, что наперед ничего не угадаешь. И еще моя жена, в скором времени бывшая, созналась, что гр. Залесский нарушил ей супружескую верность во второй раз, а первый раз на квартире у своей знакомой Кранц В. И. муж которой занимается шахер-махерами по снабженческой части, а сало русское ест. И я считаю, что таким, как Залесский В. А., не место в советском институте и в рядах советского общества, идущего к коммунизму, как указывает программа построения. Княжицкий Л. Н. Прошу о решении сообщить по указанному адресу".

Невообразимый шум стоял в зале. Уже, примерно, с середины заявления читавшему пришлось напрягать голос, а к концу он просто кричал. Тщетно брякал пробкой по графину секретарь комсомольского бюро, тщетно воздевал он к потолку белые манжеты. Ревом, свистом, внеплановым весельем отозвалась аудитория на заявление оскорбленного мужа. Но всему на свете приходит конец, в слитном гуле, как в крепостной стене, стали появляться бреши, и в один из таких проломов ворвался старческий бас академика Оглоедова.

- Мне стыдно! - прогремел он. Аудитория утихла.

- Мне страшно! мне, наконец, странно слышать, как вы, советские студенты, вы, молодые люди, вы, кто будет жить при коммунизме, как вы нигилистическим смехом встречаете крик человеческой души! Оскорбили и унизили нашего товарища, нашего соратника в деле созидания светлого будущего, унизили и оскорбили человека и гражданина, на каких весах взвесим мы чувство горечи, переполняющей сейчас все его существо. Какую меркою измерим мы зло, нанесенное обществу распадом семьи?! Ах, друзья мои! Пусть не блещет литературными красотами заявление товарища Княжицкого, пусть грешит он против незыблемых законов русской грамматики, но... Он, простой советский человек, обращается к нашим гражданским чувствам, к нашей советской морали - и он прав! Мы, в первую очередь мы, несем ответственность за то что просмотрели, прошляпили в наших рядах человека с чуждой нам идеологией. Вспомните, как сказал Владимир Владимирович Маяковский: "Их и по сегодня много ходит, всяческих охотников до наших жен!" И подумать только, на какие уловки идут эти любители легких побед, эти современные Дон-Жуаны! Он, видите ли, может регулировать пол имеющего родиться ребенка! Советская, самая передовая в мире наука не может этого сделать, а он, студент Владимир Залесский - он может! Он постиг все тайны природы! Позор! Позор, товарищ Залесский, эти идеалистические

ухищрения нас не обманут, как обманули они жертву вашей распущенности. Наша общественность, наш здоровый молодой коллектив вынесет - я уверен в этом! - суровый приговор проходимцу, опозорившему стены нашего МИНАП-а!

Оглоедов кончил и сел, отдуваясь. В зале снова загудели, но уже без того веселого оживления, что раньше. Поступок комсомольца Залесского перед собранием встал во всей своей неприглядности.

- Слово имеет комсорг IV курса!

- Товарищи! - сказал комсорг. - Я буду краток. Посмотрите на него. Посмотрите на Владимира Залесского. Каков нравственный облик этого, с позволения сказать, комсомольца? Таков же, как и его внешний облик. А каков его внешний облик? Усики! Нейлоновая рубашка! Узкие брючки! А что скрывается под этими узкими брючками?!

- Что у всех, то и у меня скрывается, - мрачно сказал Володя.

- Нет, не то! Не то, товарищ Залесский! Мы не стилиги! Мы не прикрываемая брюками! Нам нечего скрывать от общества!

- Это тебе, может, нечего скрывать! - раздался голос из задних рядов. В зале заржали.

- Я прошу прекратить эти демагогические выпады! Не ловите меня на слове! обозлился комсорг. - Кто из студентов не явился на обсуждение романа Кожевникова "Знакомьтесь, Балугев"? Залесский не явился. Кто на. вечере 8 марта в пьяном виде сказал преподавательнице английского: "Вы - милашка"?! Залесский сказал. Это кто ж ему дал право называть женщину "милашкой", как в каком-нибудь Чикаго? Где вы были, товарищ Залесский, когда весь курс, как один человек, трудился на субботнике?

- Я был болен!

- А по чужим квартирам ходить - вы здоровы?!... Я предлагаю: исключить Залесского из комсомола! Выжечь его калёным железом из наших рядов! Поставить перед администрацией вопрос о пребывании Залесского в институте! Я кончил.

- Разрешите мне!

Из первых рядов поднялась молодая женщина. Это была аспирантка Ниночка Армянова. Близоруко щурясь, она улыбнулась председателю.

- Я хотела бы задать несколько вопросов студенту Залесскому. Скажите, Залесский, что побудило вас сделать это странное антинаучное заявление? Я имею в виду предполагаемый пол ребенка. Меня это интересует чисто психологически.

Ведь не может же быть, чтобы вы сами верили в эту басню?

- Это не басня, - сказал Володя. Он оглянулся. На него глядело огромное многоглазое лицо собрания. Оно дрожало, дробилось, причудливо менялось, как стеклышки в калейдоскопе, переливалось насмешкой, сочувствием, злорадством и недоумением. "Сволочи, - подумал Володя. - Что делать? Ведь выгонят, с волчьим билетом выгонят"...

- Это не басня, - сказал он. - Никакой я не Дон-Жуан, а что брюки узкие, то это все носят...

- Не все, - перебил его комсорг. - Не все... Но ему не дали говорить.

- Не мешай!

- Поговорил и хватит!

- Рассказывай, Залесский!

- Ти-ше! - надрывался секретарь бюро. - Говори, Залесский. Только по существу - о брюках мы и в газете прочтем, если надо...

- Я не Дон-Жуан, - продолжал Володя, - а если женщины просят, я отказать не могу...

На аудиторию пала лекционная тишина.

- Я, товарищи, обладаю такой способностью. Но я сам первый никогда не лезу. Они сами звонят и телефоны оставляют. У меня свидетели есть, - взвизгнул он неожиданно. - Спросите сами, если не верите! - он выхватил из кармана записную книжку. - Кранц Вера Ивановна - К6-32-11! Савченко Лариса Михайловна - Д7-11-81! Леселидзе Тамара Георгиевна - Ж2-37-19, добавочный 2-02! Хавкина Лия Эрнестовна... Ратнер Василий Сергеевич, спросить Ольгу Харитоновну... Все! не жалко... Мальчика, девочку - мне все равно...

Все время, пока читали заявление Княжицкого, пока гремел директорский бас, пока праведным гневом захлебывался комсорг IV курса и выкрикивал Володя Залесский, все это время парторг института, Дмитрий Петрович Бронин, сидел молча, чиркая карандашом в блокноте. То, что он услышал, не было для него новостью; недаром у него состоялся длительный разговор с обиженным Княжицким, недаром он беседовал с убитой горем Анной Львовной и посетил на дому Веру Ивановну Кранц.

С самого начала этой загадочной истории он чувствовал странное смятение и неуверенность - как поступить? Раньше чутье никогда не обмановало его, а сейчас он колебался, как колеблется игрок в "21", набравший пятнадцать очков: прикупать

ли? Хорошо, если картинка или шестерка, а вдруг не то? Вдруг явится какой-нибудь туз и скажет: "Перебор! Перебор, товарищ Бронин! Недодумали, перегнули палку!" Он набрасывал тезисы своего выступления, но мысли его текли сбивчиво и непоследовательно: "В то время как партия и вся наша общественность уделяют всемерное внимание укреплению советской семьи - а эта самая Княжицкая совсем даже недурна - поступок комсомольца Залесского находится в вопиющем противоречии со всеми этическими нормами - как же он всё-таки это делает, чёрт побери?! - глупейший предлог, которым он воспользовался, чтобы обмануть бдительность молодой женщины - надо было заставить парня выложить все его приемчики - нравственность - не пустое слово, и мы не позволим - в самом деле, родить мальчишку, а то "всем бы молодец, только девичий отец" - дело Залесского значительно глубже и серьезнее, чем это кажется с первого взгляда. Повторяя налепую выдумку о своих сверхъестественных возможностях, Залесский льет воду на мельницу идеалистов, способствует распространению предрассудков, подрывает веру в правоту науки и, в конечном итоге, осуществляет идеологическую диверсию! - тоже неплохо устроился: бабы его кормят, поят; небось и деньжата перепадают? - я не сомневаюсь, что у Залесского была и материальная, денежная заинтересованность: такого рода типы ничем не брезгают - а я этой шлюхе 50 целковых отдал - таким не место в советском институте как же он это делает? - стилиага и туняец - молодчага-парень! - заклеить эх, мне бы! Я бы это дело не так поставил... Я бы..."

И вдруг Бронин замер, застыл с полуоткрытым ртом, внезапно осененный блистательной, гениальной в своей простоте идеей! Стараясь не шуметь, он выбрался из-за стола, на цыпочках прошел к заднему выходу, у дверей опасливо оглянулся на президиум - а вдруг еще кого-нибудь осенило?! - И, выскользнув за двери, бегом помчался по коридору к своему кабинету. Там он запер двери на ключ и набрал номер телефона.

- Попрошу товарища Волкова... Нет, нет, лично товарища Волкова. Да, срочно... Бронин говорит, парторг МИНАП-а... МИНАП - Московский Институт Научной Профанадии... Да, да... Весьма срочно... Да, он меня знает... Благодарю вас...

Возвратившись в зал через десять минут Бронин убедился, что поспел вовремя: заведующий кафедрой истории партии, седовласый недоумок, говорил благообразно, разводя руками:

-... пусть выйдет, пусть скажет. Раз он настаивает на своей, так сказать, избранности, пусть расскажет коллективу, в чем она, собственно, заключается. Прошу вас, товарищ Залесский.

Володя снова поднялся, но не успел он рта раскрыть, как встал Бронин и, выпрямившись во весь рост, отчеканил:

- Я категорически против! Пусть извинит меня многоуважаемый Валериан Викентьевич, но я считаю недопустимым предоставлять трибуну для пропаганды предрассудков! ("Что, съел, старый дурак"). Нас, людей науки, совершенно не интересуют мистические домыслы Залесского. Сколько бы он не бил себя в грудь, как бы не стремился опорочить честных советских женщин-тружениц - это ему не удастся!... Я предлагаю устроить перерыв, - неожиданно закончил он. - А вы, Залесский, пока пройдите ко мне в кабинет...

И, наклонившись к представителю райкома партии, он шепнул в его насторожившееся ухо:

- Собрание придется прекратить. У меня только что был разговор с товарищем Волковым...

Через 20 минут в подъезде МИНАП-а подкатил черный ЗИМ. Бронин и Залесский сели в него.

ЗИМ прижал уши, присел на задние лапы и мягкими прыжками помчался вперед, разбрызгивая снежную кашу на сапоги милиционеров.

6.

- Ну что ж, товарищи, послушаем, что скажет наша медицина.

Профессор, высокий жилистый мужчина с загорелой плешью, откашлялся и, явно робея, начал:

- Мои коллеги поручили мне сказать вам, товарищи, результаты всестороннего медицинского обследования, произведенного нами над... простите, нам не сообщили фамилии пациента и даже, м-м-м, рекомендовали не интересоваться ею...

- Называйте его "человеком из МИНАПа".

- Благодарю вас... Итак, освидетельствованный нами, м-м-м, человек из МИНАПа, по нашему заключению, совершенно здоров. Сердце, легкие, кишечник, нервная система - в идеальном состоянии. Хорошо развит физически. Можно сказать, завидного здоровья молодой человек. Что же касается специфических особенностей, якобы проявляющихся при половых сношениях, то здесь мы, по всей

вероятности, имеем дело с одним из видов психических заболеваний, связанных с сексуальным...

- Вы, товарищ профессор, скажите нам просто: допускает ли наука такое явление?

- Наука утверждает, что при совокуплении ни одна из сторон не может не только повлиять на пол будущего ребенка, но и не в состоянии предугадать его. Что же касается средств, при помощи которых человек, э-э-э, из МИНАПа регулирует по его словам...

- Погодите, товарищ профессор. Ознакомьтесь вот с этими документами.

- Сию минуту... Простите, мои очки... Ах, вот они... Так-с. "Протокол допроса"... Простите?

- Ничего, ничего, читайте.

- "...девочку, как и было обусловлено заранее. Копия метрического свидетельства прилагается... Родился мальчик, как он и обещал... Копия метрического свидетельства... Две девочки и мальчик - итого трое, столько, сколько нужно для получения квартиры... Копия метрического... Копия ордера на квартиру... Я, как страдающий импотенцией, дал согласие... Лучше чем на стороне... В моем присутствии... Копия"...

- Что скажете, товарищ профессор?

- Простите, я ничего не понимаю... Эти документы...

- Будьте спокойны, профессор: нарушений социалистической законности не было. Товарищ Волков, кто подготовил материалы?

- Подполковник Сазан и майор Прохоров, Павел Петрович.

- Объявите им благодарность.

- Слушаю-с, Павел Петрович.

- Так вот, профессор, факты есть, а научных объяснений мы пока что не слышим?

- "Есть многое на свете, друг Горацио, что недоступно нашим мудрецам".

- Что? Какой Гораций?

- Простите, это из Шекспира. Цитата.

- А-а. Ну-ка, расскажите нам, как он это делает.

- Сию минуту. Итак, больной... простите - человек из МИНАПа утверждает, что каждый раз, когда происходит целенаправленный в смысле мужского пола coitus, то есть соитие, он усилием воли мысленно воссоздает облик...

- Ну?

- Облик, простите, Карла Маркса. Он - я только повторяю его слова - он так и выразился: "Основоположник научного социализма Карл Маркс"...

- Так. А если девочка?

- Тогда Клару Цеткин. Двум запланированным мальчикам соответствуют два облика Маркса, трем - три, и т.д. Мы провели ряд испытаний зрительной памяти пациента и получили, знаете ли, удивительные результаты: после двух-трех минут сосредоточенного рассматривания совершенно незнакомого ему лица человек из МИНАПа дает абсолютно точный словесный портрет. Если принять за рабочую гипотезу, что он действительно может влиять на пол ребенка, то достойно удивления следующее: как он может в эти минуты думать о чем-то постороннем Марксе? - То есть, я, разумеется, хочу сказать - постороннем в данной ситуации. Трудно в такой момент отвлечься, так сказать, эмансипироваться от... предмета наших усилий - не так ли?

- М-да, трудновато... А что он говорит - как он додумался до этого?

- Видите ли, он объясняет это так: в раннем детстве, когда он спросил у родителей, как рождаются дети, - очень распространенный, знаете ли, вопрос у детишек! - ему сказали, что если упорно и настойчиво думать о мальчике или девочке, то они и родятся. Со временем он получил научные сведения о деторождении в популярной, разумеется, форме. И вот, когда он впервые сошелся с женщиной, в первое свое "взаимоотношение", как он выразился, он вспомнил это детское свое представление и, шутки ради... попробовал. А так как воображать абстрактного мальчика было трудно, то он представил себе конкретного Маркса с бородой, манишкой, лорнетом и прочим.

- А как он проверил это?

- Аборты. После трех месяцев плод имеет ярко выраженные половые признаки. Он - человек из МИНАПа - утверждает, что за все время у него была только одна ошибка: вместо Клары Цеткин ему представился писатель Федор Гладков. Конечно, мы отнеслись к его объяснениям скептически, но ведь мы не были знакомы с этими документами...

- Так. В общем, товарищ профессор, картина ясная. Спасибо, мы вас не задерживаем. Работайте, трудитесь, если что понадобится - обращайтесь прямо ко мне. Товарищ Волков, проводите профессора.

Профессор на негнущихся ногах зашагал к выходу. За дверь послышалось

его громкое "УФ"!

- Ну, что ж, товарищи, я думаю, надо делать практические выводы. Мы должны подойти к этому расчётливо, по-хозяйски. Первым делом надо выяснить, сумеет ли он обучать других. Если сумеет - тогда мы сможем перейти на планированное деторождение. Уточнить цифры выпуска одежды, обуви, бюстгальтеров и дамских велосипедов. В течение 18-20 лет устранить разницу в количестве женщин и мужчин. Чтоб всем было по потребности. А за безбрачие - под суд! Так я говорю, товарищи? Если не так - подскажите, поправьте. Иван Петрович - выскажись! Василий Семеныч! Правильно я говорю?

- Правильно, Павел Петрович! Грандиозные перспективы развития... А если, кроме него, никто не сможет?

- Волков бояться - в лес не ходить, а уж если... Что ж подумаем, посоветуемся. У нас человек не пропадет, найдем ему место, используем. В малых масштабах используем... в узком кругу. Мы ведь народ занятой, да и годы наши не тс. А если у нас дети родятся - это будет иметь ба-а-льшое политическое значение! Это будет воспринято как новое свидетельство нашей силы, нашей мощи... м-да... А он парень наш, советский, комсомолец!... Кормить его надо получше... Мяса, мяса ему! Товарищ Волков, распорядитесь.

- Слушаюсь, Павел Петрович.

- Трофим Денисович, а ты чего молчишь? Как тут с философской точки зрения? Идеализма нет? Я про методы его.

- Что вы, Павел Петрович! Тут диалектика: базис влияет на надстройку - то есть, социалистические условия жизни влияют на его сознание, а надстройка, то есть его сознание, влияет на базис - то есть на зачатие, на материальный, на биологический процесс. Опять же не ктонибудь, а Карл Маркс...

- Итак, товарищи, организацию этого дела мы поручим...

7.

Вот так и превратился Володя Залесский в "человека из МИНАПа". Из грандиозных экономических планов ничего, к сожалению, не вышло. Талант юноши оказался уникальным, вроде таланта Паганини. И хотя наверху уже представляли себе заголовки в газетах вроде "Проект поправок к семилетнему плану развития народного хозяйства, принятый на основе выдающихся достижений советской науки", "Впервые в истории человечества", "Советский человек управляет

биопроцессами", "Новое торжество марксистской философии" - но ото всего этого пришлось отказаться. Впрочем, ученые-генетики высказали предположение, что необычайные способности человека из МИНАПа могут передаваться по наследству. Что ж, поживем - увидим.

А пока Володя живет на подмосковной даче; там он ест, спит, занимается спортом и смотрит телевизор под наблюдением врачей. Время от времени за ним присылают машину, и он едет выполнять свои обязанности.

Одно время он интересовался: к кому его возят? Все спрашивал, спрашивал, пока один из охранников не сказал ему:

- Ты, парень, делай свое дело да помалкивай. Зачем тебе фамилии? Если что случится, с тебя и спросу нет. А будешь много знать - "а, скажут, слишком много знает, пожалуйста бриться"! А так твое дело телячье - пожрал и на бок!

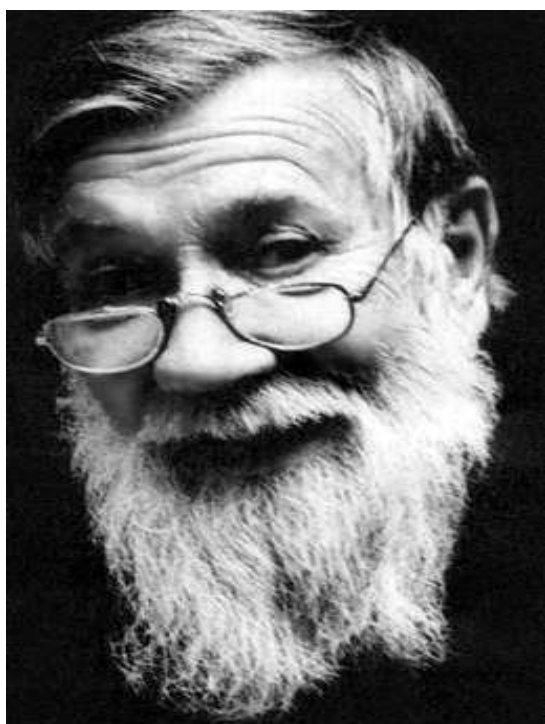
И Володя замолчал.

Живется ему неплохо, хотя и скучновато. И лишь одна мысль омрачает его существование: что будет, если он утратит свое дарование? Институт-то он так и не кончил. А сейчас без образования - ой, как трудно!

Portrét J. M. Daniela a A. D. Siňavského

Julij Markovič Daniel

Andrej Donatovič Siňavskij

Zdroj: *Akaděmik* [online]. c2000-2019 [cit. 2019-02-17]. Dostupné z:
<https://dic.academic.ru/>

PODKLAD PRO ZADÁNÍ DP

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2016/2017

Studijní program: Filologie
Forma: Prezenční
Obor/komb.: Ruština pro překladatele (RPR)

Podklad pro zadání DIPLOMOVÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Bc. HANÁKOVÁ Šárka	Melantrichova 52, Prostějov	F16541

TÉMA ČESKY:

Fenomén samizdatu v ruské literatuře z hlediska překladatelské problematiky

TÉMA ANGLICKY:

Phenomenom of Samizdat in Russian Literature with regard to Translation Issues

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Olga Chadaeva - KSR

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

- 1) Studium teoretické literatury, vytvoření bibliografie
- 2) Zmapování dějin ruského samizdatu a porovnání s českým prostředím
- 3) Zpracování teoretické části práce
- 4) Výběr díla pro překlad (praktická část), vypracování strategie překladu
- 5) Překlad vybraného díla do českého jazyka
- 6) Vypracování překladatelského komentáře
- 7) Závěrečná syntéza historické, literárněvědné a překladatelské problematiky práce

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

BITRICH, Tomáš, ALAN, Josef (ed.). Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-449-1.
FELDBRUGGE, F. J. M. Samizdat and political dissent in the Soviet Union. Leyden: A. W. Sijthoff, 1975. ISBN 9028601759.
KIND-KOVACS, Friederike a Jessie. LABOV. Samizdat, tamizdat, and beyond: transnational media during and after socialism. New York: Berghahn Books, 2013. ISBN 9780857455864.
VLK, Jan. Mínulost a dějiny v českém a slovenském samizdatu 1970-1989: bibliografie. Brno: Doplněk, 1993.
ZAND, Gertraude. Totální realismus a trapná poezie: česká neoficiální literatura 1948-1953. Brno: Host, 2002. Studium (Host). ISBN 80-7294-048-1.
DANIEHL, . JU. Istorija samizdata. In: Gosbezopasnost i literatura na opyte Rossii i Germanii. Moskva, 1994.
RUSINA, JU.A. Samizdat v SSSR: teksty i sudby. Ekaterinburg, 2015.
SHUBIN, V. A. Dissidenty, neformaly i svoboda v SSSR. Moskva, 2008.

Podpis studenta:

Datum: 29. 11. 2016

Podpis vedoucího práce:

Datum: 29. 11. 2016